334

Ivan Slamnig aparţine generaţiei de mijloc a literaturii croate contemporane şi se înscrie printre scriitorii de frunte datorită valorii şi semnificaţiei lucrărilor sale care au contribuit la deschiderea unor căi şi perspective noi în literatura iugoslavă postbelică.

Partea bună a curajului (Bolja polovica hrabrosti) are ca pretext viaţa citadină a tinerei generaţii, dar este de fapt o contrapunere a două generaţii, a două epoci istorice şi a două modalităţi stilistice diferite.

Ivan Slamnig

PARTEA BUNĂ A CURAJULUI

GLOBUS

EDITURA UNIVERS

Lei 4,75

IVAN SLAMNIG

PARTEA BUNĂ A CURAJULUI

1979

IVAN SLAMNIG

PARTEA BUNĂ A CURAJULUI

Colecţia GLOBUS / Editura Univers

COPERTA COLECȚIEI DE ION STATE
Grafica: Viorel Popescu. Ilustrația: Dan Alexandru Ionescu

IVAN SLAMNIG
BOLJA POLOVICA HRABROSTI
Znanje Zagreb, 1972

GLOBUS

PARTEA BUNĂ A CURAJULUI

Ivan Slamnig

Traducere de
EUGENIA IOAN

EDITURA UNIVERS
București
1979

M-AM HOTĂRÎT SĂ TRAG pe dreapta şi să mă calmez. Sînt singur în maşină şi — dintr-o îndelungată experienţă — ştiu foarte bine că ceilalţi trec fără a lua aminte la omul de la volan. Acesta din urmă, însă, observă totul cu maximă luciditate. Problema e că de la o vreme vorbesc tot timpul cu mine însumi. Îmi spun mereu că toate s-ar rezolva dacă m-aş linişti şi nu m-aş mai zvîrcoli atît de inutil, în acest haos fără ieşire. Ei bine, mă voi linişti. Acolo, în faţa staţiei de taxi este şi un loc de parcare.

Aşa... Acum e bine. Verific cu atenţie bordul maşinii, caraghioasa manetă a schimbătorului de viteză, frîna de siguranţă, iar mai jos — pedalele ambreiajului, frîna şi acceleraţia. Astea-s toate — şi constatarea îmi dă un sentiment de siguranţă ! Îmi trece prin minte că omul a fost creat exact pentru maşină ! Observaţi că toate extremităţile sale sînt anume făcute pentru a pune în mişcare pîrghiile enumerate mai sus. De-aia zic : ce s-ar face omul fără automobil ? Cu ce s-ar mai duce după benzină ?

Îl manevrez cum vreau. Datorită lui cîştig întotdeauna timp. Mă simt protejat în spaţiul automobilului meu. Pot trage de aici, pot trage de dincolo...

Ştiu, totuşi, ce am de făcut. Trebuie să aştept, calm, pînă ce va izbucni din adîncul sufletului meu marea hotărîre, precum o floare de nufăr, din valuri.

Dar pînă atunci trebuie să pornesc motorul. E singura ieşire în momentul de faţă şi — odată pornit — cu toată viteza înainte, ca o torpilă ! Comenzile îmi sînt la îndemînă, gata să mă asculte. Urcăm în pantă, deci. Îţi apleci urechea spre motor, debreiezi uşor şi accelerezi hotărît, întocmai ca la un curs de „conducere auto montană". Nu-mi rămîne decît să aplic toate astea. Reuşita constă într-o demarare bruscă.

Lîngă mine s-a oprit un camion plin cu navete verzi şi albastre, încărcate cu sticle de bere. Tocmai a oprit motorul. Din cabină a ieşit un bărbat şi s-a apucat să descarce. Fără să-mi acorde vreo atenţie, nici el, nici şoferul, cu toate că maşina mea îi incomoda evident. Ce ciudat : un om munceşte, descarcă, şi lîngă el unul ca mine, fără nici o treabă, încurcînd pe alţii doar pentru simplul fapt că există acolo un spaţiu de parcat. Şi ei n-au de spus nimic. Le-am făcut semn că am de gînd să eliberez locul.

Camionul scoase o trîmbă de fum, porni în marşarier creindu-mi astfel un culoar prin care să pot trece. Am ieşit şi am început să urc în pantă. Acolo, mai sus, se zărea un alt loc liber. Mi s-a părut că disting un zgomot suspect la motor. Am oprit, m-am asigurat cu frîna de

mînă şi am ieşit din maşină să văd ce naiba s-a-ntîmplat. În momentul acela apăru ca din pămînt un individ, dornic să mă ajute.

Întotdeauna mi-a fost teamă de asemenea oameni, dar niciodată n-am avut tăria să-i refuz. Am revenit în maşină şi am început să acţionez comenzile, anapoda, în timp ce omul se agita, gesticulînd cu mîinile şi încercînd să mă dirijeze. Am ieşit din nou, să apreciez în aer liber eu, cu ochii mei distanţele.

— Să ştiţi că am fost mecanic auto, pe vremuri, spuse individul pe ton conspirativ, ca şi cum mi-ar fi încredinţat o mare taină. Şi am ajuns să nu mai pot profesa — îmi mărturisi — din motive politice... Dar dacă-mi oferiţi ceva de băut, să mă mai răcoresc...

Cam afumat omul şi imposibil de evitat. Hanul „La doi fazani" era alături. Am intrat. Atmosfera de aici îţi sugera grădina zoologică Maximir, cu fazanul acela împopoţonat şi perechea lui cenuşie ; ba chiar întîmplări demult uitate, din armată. Sava ? Trpanj ? Biljar ? Poate că hanul, totuşi, n-are nimic cu toate astea. Îmi aminteam parchetul înnegrit de aici, lambriurile, lemn de jur împrejur. Se schimbase, parcă, ceva, de cînd fusesem ultima oară. În schimb fumul şi mirosul persistent de gulaş erau ca şi altădată. Am găsit tejgheaua în stînga, perpendicular cu uşa. Nu fusese oare, cîndva, în fundul sălii ? Şi acolo, în dreapta, nu fusese un perete despărţitor — jumătate din cărămidă şi jumătate din şipci de lemn ?

— S-a mai schimbat pe-aici ? l-am întrebat pe omul de la tejghea.

— Am modificat în partea asta. Era și timpul, nu ?

— Un coniac !

Mă gîndeam că era mult mai plăcut înainte, cu lemnul acela vechi și impregnat de fum și grăsime, cu peretele din piatră neagră. Și acum, atîtea materiale plastice, încît...

— Și nici n-am închis localul, în tot timpul renovării am servit alături, în salonul cu bolți !

Mi-am luat coniacul și am intrat în restaurant. M-a învăluit o lumină albăstruie, aveam senzația că mă aflu într-un acvariu imens, sau așa ceva. N-am apucat să văd mai mult, pentru că mi-au atras atenția cîteva voci vesele. La început nici n-am bănuit că mi se adresează. Pezevenghiul de mecanic auto, așezat acum într-un colț mai întunecos, spre culoarul ce ducea la bucătărie, mă privea complice, de parcă m-ar fi cunoscut de cînd lumea. „Uite — părea să spună — eu mi-am dat seama de la început cu cine am de-a face !"

Erau acolo toți foștii mei colegi de școală. În momentul acela am știut că a luat sfîrșit zbuciumul meu sufletesc și că nu mai era nevoie să iau vreo mare hotărîre. Slavă Domnului !

— Care a zis, fraților, că n-o să vină ? exclamă Berti pe tonul unui autentic școlar. Nu știți că și pe vremuri ajungea întotdeauna ultimul și încasa mereu cîte-o absență ?

— Hai noroc, Flaks ! zise Slavko ridicîndu-se în picioare. Dispăru un moment și reveni aducîndu-mi un scaun.

— Credeam că ai uitat.

Cum de uitasem, totuși ? Hotărîsem atunci, după ce ne sărbătorisem bacalaureatul, să ne reîntîlnim...

— Noroc, puțoi și copilași !

— Ia te uită, bei coniac ? Intră și tu în rîndul oamenilor și ia un *gemischt* *. Chelner, mai adu un pahar !

— Poate că tu îți amintești mai bine, că noi ne-am tot contrazis : Cînd am fost atunci la Samobor, în excursie, Ghega avea sau nu acordeonul cu el ?

— Eu așa cred. Mi-aduc aminte că începuse să cînte : *Doar o dată trăiești — restul e doar o minciuuunăăă...*

— Ei, vedeți, am zis eu !

— Și asta s-a petrecut chiar în excursia aceea de la Samobor ? Mi-amintesc exact că începuse să cînte pe întuneric, deci eram la întoarcere. Chiar mă minunam cum de mai reușește să nimerească clapele acordeonului. Și din Samobor noi ne-am întors pe ziuă. Nu știți că lui Flaks i se făcuse rău și a vărsat ?

— Da-da-da, așa e !

— N-om fi fost de două ori la Samobor ?

— Cînd, imediat după terminarea războiului ?

— S-ar putea. Sau atunci am fost la Podsused ?

— Stai, stai...

— Da' mai lăsați omul să-și tragă sufletul !

— Am auzit că ești în Olanda. Se zice că Amsterdamul este foarte frumos. Așa să fie ?

Băutura îmi dăduse o stare de îndobitocire

---

* Amestec de băuturi (n. t.).

extatică. Amsterdam... *Gastarbeiter*-ii * turci îi spun „Amisterdam". Chiar aşa îi spun.

— Chiar aşa.

— Da ? Şi ce mai e pe-acolo ? Lalele ai văzut ? Toţi spun că se-ntind pe cîmpuri întregi, cît vezi cu ochii...

— Dar viaţa de noapte ?

Rătăcind printr-un oraş străin şi copleşit de atîtea şi atîtea impresii, omul ajunge să nu mai facă distincţie între inedit şi obişnuit. Treptat începe să uite chiar şi ceea ce îl frapase la început. Ce îl uimise, oare, mai mult : canalele ce păreau a nu se sfîrşi nicăieri, ori casele din cărămidă, străjuind de-a lungul lor şi avînd aerul că se admiră reciproc ? Străzile acelea nefiresc de drepte, ori podeţele urcînd domol, ca nişte movile ? Să-l fi impresionat, prima dată, furnicarul acela de biciclete conduse de fete cu rochii scurte, astfel încît picioarele lor păreau întotdeauna neobişnuit de lungi ? Greu de spus. În ceea ce mă priveşte, totul se amestecă într-un amalgam de senzaţii. Retrăiesc acum doar clipe disparate, într-o succesiune rapidă şi aproape ilogică. Călătoriile plicticoase cu tramvaiul, panorama apelor negre şi tulburi, pe care le simţi pline de mîl... Mersul pe jos, chinuitor, cînd dobîndeşti un simţ aparte, ca un semnal de alarmă, în faţa murdăriei de cîine, întîlnită pretutindeni, şi momentul cînd privirea se eliberează, învăţînd să rătăcească după bunul său plac. Observi atunci cum ţîşnesc florile din bulbii lor — izbucniri de violet, galben, şi alb ; observi, din mers, pînă şi trecerea anotimpurilor ; recunoşti chiar şi fetele pe care le-ai mai întîlnit în tramvaie. Apa continuă să fie neagră, în dezordonata mea rememorare, şi devine treptat părtaşă la tot ce s-a-ntîmplat, parte integrantă a acelei atmosfere. Îmi vin în minte rapoartele rezidenţei olandeze din Cochin * pe care le răsfoisem şi eu. Ei bine, în fiecare rînd revine, ca o obsesie, ideea construirii de canale şi diguri pe pămînturile nou formate — adevărate prundişuri mişcătoare, înconjurate de ape — pe care le revendică. Un vis permanent : cîmpiile olandeze, smălţuite cu flori şi presărate cu mori de vînt, să respire în linişte şi siguranţă, ocrotite de diguri puternice în calea apelor reci, negre, mîloase...

— Ce faci, dormi pe tine ? Ce mai au olandezii, pe-acolo ?

— Cîmpii împrejmuite cu diguri.

— Ce-o mai fi şi prostia asta ?

— Ia ascultă, tu cum de-ai găsit acolo de lucru ? Crezi că eu aş avea vreo şansă ?

— Ştiu eu ? Poate în Germania, în Nordrhein-land Westphalia, să se mai găsească ceva. Am auzit că acolo este loc pentru oricine. Dacă vrei, scrie-i guvernatorului din Düsseldorf...

— Ah, terminaţi cu tîmpeniile ! Noi dezbatem probleme importante — concertul extraordinar al maestrului Ghega, la acordeon — şi voi...

— *Doar o dată trăieşti — în rest totul e o minciuuunăăă...*

— Cînd am fost la Bregani...

— N-am fost niciodată la Bregani... cu clasa.

* Muncitor sezonier (n. t.).

* Oraş în Pakistan.

— Voiam să zic la Brežice. Acolo am fost, ştiu precis, cu băieţii şi ne-am scăldat în Krka.

— Păi atunci n-ai fost singurul campion !

— Nici n-am spus asta, ziceam doar că-mi amintesc de întunericul din tren, ei, şi-n bezna aia... cum vagonul era destul de gol, cu o masă la mijloc....

— Cum naiba ai văzut-o, dacă ziceai că era beznă ?

— Nu v-am spus că m-am izbit de ea ? !

— Hai să nu mai bîjbîim prin întuneric ! Trebuie să reconstituim pînă la urmă, exact, cum a fost. Profesorii erau cu noi ?

— Chiar aşa, am fost cu toată clasa...

— În cazul ăsta n-am fost la Brežice. Acolo ne-am dus singuri. Doar organizase Ghega totul.

— Vedeţi, totuşi Ghega !

Îmi amintesc bine de excursia aceea. Îmi şi notasem cîte ceva atunci, la repezeală, chiar pe întunericul acela. Eram îndrăgostit pînă peste urechi de... De cine ? Nu mai ştiu. Ciudat, mi-a rămas în memorie doar bezna aceea grea din vagon şi pîlpîirile intermitente ale ţigărilor luminînd în răstimpuri chipurile celor din jur. Aproape fără veste răsărise afară luna, plină, şi tot dintr-o dată mă apucase un cumplit dor de ducă...

— Dacă am avea acum jurnalul clasei... Parcă Berti se ocupa de el. Chiar aşa, Berti, de ce nu l-ai adus ?

— Băieţi, treaba-i clară. Fără nici un dubiu. Am fost în două rînduri la Samobor, ba chiar de trei ori.

— Ia să te-auzim !

— Asta-i : Ghega a cîntat la acordeon în excursia aia de pomină cînd bătrînul Kozorog * s-a îmbătat criţă şi l-am dus să doarmă în vagon cu o oră înainte de plecarea trenului.

— Ce viaţă, dom'le, pe vremuri ! E drept că nici acum nu-i rău. Ajungi cu maşina unde pofteşti într-un singur ceas.

Simţeam că mai aveam ceva de spus. De fapt, aş fi vrut să depăn o poveste mai lungă. Despre Amsterdam oare ? Despre Florenţa ? Uppsala ? Ceva s-a schimbat totuşi, poate doar în viaţa mea, dar chiar aşa să fie, trebuia lămurit totul, neapărat. Numai că vorbeam cu toţii în acelaşi timp. Şi probabil că n-aş fi fost în stare să spun mare lucru, dacă mi-ar fi venit şi mie rîndul.

— Mai lăsaţi-l şi pe Flaks să vorbească ! se însufleţi Filip, aruncîndu-mi un zîmbet încurajator şi întrerupîndu-şi povestea poznei lui, cînd îl prinsese un miliţian beat la volan. Se pare că totul se terminase atunci cu bine, poate şi pentru că celălalt se nimerise a-i fi fost pacient. Miliţianul, se-nţelege, nu Filip.

— Am vrut... Vreau să spun... Ceva nu prea este în regulă... asta... cu preluarea răspunderii !

— Bravo, mă, puţă ! Şi zii, ceva nu-i în regulă !

A fost tare caraghios, zău, tot ce-am spus. Deşi fusese şi ceva cumpănit în momentul acela : îmi turnasem un pahar de vin.

— La ce lucrezi acum, bătrîne ? Ţi-am ascultat la radio o piesă de teatru.

— Care ?

— *Eroul Occidentului.*

---

* Corn de capră (trad. din sîrbo-croată).

— Aaa... O traducere. Era numai o traducere.
— Nu era deloc proastă, să ştii !
— Flaks mereu scrie cîte ceva...
— Aşa e, Zita. Parcă ieri pusesem într-o cutie poştală prima mea poezie, pentru o revistă de tineret. Şi pînă să fac asta, mă plimbasem multă vreme de la un capăt la altul al străzii. Era şi Slavko cu mine. Chiar îmi spusese : „Gata, eşti un om făcut !" Îţi mai aduci aminte, Slavko ?
— Ei, cum de nu. Dacă vrei să ştii, eram pe strada Jurišić. Şi cutiile poştale erau roşii pe-atunci. Nu ţi-am prezis eu bine ? Că eşti un om făcut ? După o lună, parcă, te-au chemat la redacţie şi ţi-au publicat poezia. Scurtată puţin.
— Tare mult am vrut să mi se publice poezia aceea. Mai bine zis — să încep să public. Am şi scris-o, de fapt, în aşa fel încît să apară. Oricum, în momentul acela eram într-o stare... de parcă mi-aş fi pierdut fecioria !
— Şi n-ai pierdut-o ?
— Păi asta este o chestie pe care tu trebuie s-o ştii mai bine. Ha, ha, ha !
— Dar tu, Hercle ?
Cel interpelat astfel era un tip subţirel, cu un zîmbet blajin. Porecla nu i se trăgea de la *herz* *, ci de la Hercule.
— Ştii doar că mă ocup cu lingvistica. Încă de cînd eram copil, apoi şi mai tîrziu, aveam o groază de probleme nelămurite în legătură cu lumea şi mai ales cu acea mult discutată *condiţie umană*. Ei bine, am început să învăţ limbi străine, să pot citi cărţi, să înţeleg şi eu esenţa şi scopul

* Inimă (trad. din lb. germană).

existenţei mele. Şi scopul existenţei celorlalţi, desigur. Numai că totul s-a oprit la studiul limbilor.
Am scris şi eu, m-a preocupat şi pe mine istoria limbii literare. Domeniul mi se pare mai important decît acela abordat de Hercle. Atît doar că era foarte inteligent şi-mi amintesc că-l consultam deseori în ceea ce priveşte metoda de lucru. Întotdeauna îmi răspundea cu plăcere, explicîndu-mi totul pe îndelete. Trebuie să spun că lucrările mele înglobau şi ceea ce se numeşte *field work* * şi tocmai în asta consta originalitatea lor.
Puteai să taci, sau să debitezi orice inepţie, puteai să vorbeşti de unul singur ori să faci imediat o bisericuţă de doi — iată tot farmecul acelei întîlniri. Deşi ne îndeletniceam cu lucruri diferite, deşi profesiile noastre se deosebeau, ajunsesem cu toţii, într-un fel, nişte privilegiaţi. Aparţineam unei suprastructuri. Îmi amintesc că liceul — ca instituţie în sine — nu prea m-a atras ; ba, de ce să n-o spun, mi-a displăcut. Mi se părea nefiresc şi nesănătos să stai închis într-o sală de clasă, poate de aceea eram mai tot timpul cu ochii pe geam. Abia aşteptam să evadez şi să-mi întîlnesc „gaşca". Eram foarte uniţi între noi, orice s-ar fi întîmplat. Certurile şi împăcările, dragostea şi ura, trădările şi întoarcerile în mijlocul grupului au făcut din noi un fel de *volvoks globator*, o societate fără nici un fel de ierarhie. Dincolo de noi era lumea celor adulţi — cei care ne bombardau şi cei care ne purtau cu ei dintr-o clădire în alta, cei care ne momeau spre a-i sluji şi cei care ne îndepărtau, cei care ne ameninţau

* Lucrări cu studiu pe teren (trad. din lb. engl.).

și cei care ne hrăneau. De cîte ori ni se oferea cîte un prilej plecam în lungi drumeții, tîndăleam pe malul Savei jucîndu-ne cu vaporașele, ca niște copii, ori discutînd serios și interminabil despre ce a fost întîi și ce a fost pe urmă. Ne confesam în bilețele, scrisori, ba chiar în adevărate jurnale ținute la zi în care ne exersam de pe-atunci vocația de literați, de pictori... Colecționam de-a valma bilete de tramvai, bancnote din timpul războiului, formulare imprimate, ziare, fotografii, anunțuri — „Încă un mare succes al cîntăreței croate" — comunicate privind apartenența de rasă, dinari de hîrtie din Zagreb, din primul an de ocupație, bonuri de lapte în valoare de „25 banițe", plicuri din Šibenik cu timbru italienesc și ștampilă de cenzurare, adeverința unei colege din Brežič precum că se născuse în „Marele Reich German", tăieturi din ziarul „Politika" („În deplină libertate, poporul maghiar se pregătește de alegeri"), bonuri pentru cîrnați și brînză — hrana invariabilă din excursiile noastre — fotografia în care apăream țepeni și gravi în fața colonadelor ce străjuiau bisericuța din insula Bled.

Cam așa ceva — adică tot atît de haotic — arăta și jurnalul de zi al clasei noastre. Doar Berti, care se ocupa de el, părea să-i cunoască logica însemnărilor deși — pentru cineva din afară — explicațiile sale rămîneau la fel de neînțelese. Cam așa : „Uite-l pe Bandung beat" ; „Aici sînt băieții din Novoselo, cel din mijloc nu este Miha, cum susține Zita, și sînt trei, nu doi, cum se încăpățînează Slavko să vadă !" ; „Să nu-l confundați pe Soblinec cu Botinec : ăsta-i Soblinec, care stă cu Tučko, iar celălalt este Botinec, care a adus lista cu trădători" ; „Aici sînt consemnate exact evenimentele de la Ozalj, asupra cărora încă mai planează întrebarea : cine a început primul să tragă la șprițuri, cine a rămas la băut și care o fi fost ăla care i-a adunat pe toți în stația de autobuz" ; „Pentru bumbul acesta, care i-a aparținut lui Višnja și încredințat mie spre păstrare, s-au luat la întrecere Mirko și cu Pavek — care scuipă mai departe — dar probele n-au fost deloc concludente".

— Zici că pregătești și tu o dizertație în lingvistică ?

— Da, am răspuns, și se intitulează *Terminologia transportului din Croația de nord în veacul al XIX-lea și modificări survenite în limba literară.*

Am știut de la bun început că se va găsi cineva care să ironizeze formularea, gîndindu-se imediat la transportul modern și la semne de circulație. N-am renunțat, totuși, la termen, deși profesorul îmi recomandase cu insistență un altul, mai potrivit epocii.

— Doar nu cercetezi inscripții vechi de pe marginea drumurilor ? „Păzea, strigoiul !" sau „Aici lovește-l bine !" sau „Rupe-l !"

— Am făcut și asta, desigur.

Hercle, săracul, știe una și bună : să studieze limba de dragul studiului.

— Bine, dar toate astea n-au fost deja cercetate ?

— Așa e, numai că eu o fac pe teren. Se și cere așa ceva astăzi, are și un nume englezesc :

field-work. Ascultă-mă pe mine, am dat lovitura !

— Şi eu care credeam că în Croaţia de nord sînt numai cîmpuri şi se cultivă doar porumb...

— *Shut up !** Mă interesează inscripţiile de pe frontispiciile bisericilor, din cimitire, de pe clopotniţe, din vechile palate... Cercetez tot ceea ce se defineşte ca *scriere veche*, începînd din anul 1813.

— De ce tocmai din 1813 ?

— Ca să mă-ntrebi tu ! Pentru că după o sută de ani se formula Rezoluţia Informbiroului, şi pentru că după o sută unu ani izbucnea primul război mondial. Ai înţeles ?

— Coabe ce eşti ! îmi aruncă Filip.

— Ia ascultă, sări Zita. În cazul ăsta chiar că am ceva pentru tine. În familia mea s-a sărbătorit întotdeauna, cu fast, ziua de naştere a oricărui bărbat care devenea tată. Era o adevărată tradiţie...

Nici asta n-a putut scăpa de acul ironiei. Şi-a dat singură seama că aruncase un zar pe care nu-l mai putea retrage.

— Deci şi în familiile bune erau incertitudini în privinţa paternităţii...

— Ah, afurisitule ! Vreau să zic că aniversarea capului de familie se serba mai deosebit şi că întotdeauna copiii îi închinau cîte o poezioară, păstrată apoi cu sfinţenie în arhiva familiei. Cu timpul s-a adunat un sac plin cu astfel de compuneri.

---

* Tacă-ţi gura (trad. din lb. engl.).

— Grupate pe ani şi legate frumos cu jarteaua de la ciorapul bunicii !

— Aşa îţi păstrezi şi tu documentele cu reforma agrară ?

Oferta mi se părea foarte interesantă. Cine ştie ce ar fi putut ieşi din asta ?

— Dar nişte incunabule n-au mai rămas prin casă ? Sau cărţi de şcoală ?

— S-ar putea. Oricum, pe mine nu m-au interesat.

Să nu mai fi discutat noi despre asta ? Plimbările noastre prin oraşul vechi să fi fost pentru Zita o simplă relaxare ? Şi tot ceea ce mă preocupa, cu adevărat, să-l fi considerat un simplu divertisment ? Statuia Maicii Domnului de la Maximir are inscripţie ? Bukovačica — cu turnul de pulbere — şi casele din lemn ce-o înconjurau aveau oare înscris *Anno Domini* ? *Leta Gospodnjega* sau *Godine Gospodnje* ? Pe pereţii bisericii de la Remete nu există, cumva, vreo inscripţie preţioasă ? Pe troiţa fîntînii nu apare cuvîntul *Pannonius* ? Care să fie substratul dialectal al prenumelor ce apar în pomelnicele hramurilor şi pe icoane ? „Cimitirul lui Gheorghi"... Zita locuieşte pe „Strada lui Ghiorghi". De ce nu strada „Sfîntul Ghiorghi" ? Piazza San Marco — Piaţa lui Marco ? De unde atîta intimitate faţă de sfinţi ?

— Hai la mine şi-ţi arăt tot ce-avem.

— Tot ? Chiar tot ?

— Ei, asta-i ! Tu...

— Băieţi, propun să ieşim la o plimbare prin Oraşul de sus. Ei n-au decît să-şi continue dis-

cuțiile lor *geschlechtliche*, vreau să zic *geschäftliche*... *

Am ieșit cu toții și ne-am răzlețit ca o turmă de oi. Apoi ne-am grupat cîte doi, cîte trei, și-am început să urcăm spre Orașul de sus. Cîțiva au luat mașina, doi au trecut prin *Prolaz* ** la Pizzerie, alți doi s-au găsit să discute tocmai în fața restaurantului. Așa că am rămas doar eu și Zita.

Se însera și dinspre Tuškanac venea miros de frunze umede. Mi se părea plină de farmec această plimbare prin Orașul de sus, mai ales pe Demetrova, sub felinarele de petrol veghind străduțe înguste cu ziduri străvechi în care timpul se încrustase asemeni unor tîrîtoare.

Am luat-o pe Zita de braț. Pe vremuri fusese îndrăgostit de ea Kapelan. Îl poreclisem așa pentru că gesticula mereu cu mîinile, ca un preot. Altfel, era un membru de partid foarte activ. Se-ntîmpla să mergem împreună la cantină. Trebuia să ne-aducem de acasă propria lingură pentru că acolo nu exista decît un polonic. Carne? Nici nu zărisem vreodată. Să ne fi plăcut chiar atît de mult sosurile și zarzavaturile? Deci Kapelan îmi povestea mereu despre dragostea lui pentru Zita. Și tot timpul ne servea cîte-o povestire pornografică, citită în nu-știu-ce revistă străină. „Să nu mai vii cu dulăul — zise doctorița — că mă-mbolnăvesc!"

Kapelan o zăpăcea pe Zita, dar totul s-a terminat după ce au învățat un timp, împreună,

* Joc de cuvinte bazat pe asemănarea celor două adjective din limba germană: geschlechtliche — sexuale și geschäftlich — de afaceri. (n. r.).
** Gang în orașul vechi din Zagreb (n. tr.).

la matematică. Probabil că nu prea era tare la această materie, pentru că după scurtă vreme s-a măritat cu Ranko, un coleg de-al nostru pe care-l știa din copilărie. A avut cu el și o fetiță, dar a divorțat. El s-a recăsătorit cu fiica unuia din Dalmația, gazetar la o foaie obscură, dar cu toate acestea a divorțat iarăși. Zita și Ranko au avut meritul de a fi fost primii din promoția noastră care s-au căsătorit, au avut copii și au divorțat.

— Ce-ți face fata?

— Jagica? Este bine, foarte bine.

— Pe Ranko îl mai vezi?

— Da, vine la două săptămîni să o vadă. Și ea se bucură de fiecare dată.

— Dar tu?

— Și mie îmi convine. O scoate la plimbare și în timpul ăsta eu îmi rezolv treburile din gospodărie.

— Știi că nu la asta m-am referit. Îți face plăcere să-l vezi pe Ranko?

— N-aș putea să spun că mă deranjează.

— Și nu cazi niciodată în ispită... Că doar ai fost măritată cu el.

— N-ar fi mare lucru. Nu crezi?

O iubisem mult pe Zita și totuși nu o doream. Era nefiresc? Trebuia să mai beau ceva ca să... În definitiv, nici nu trebuie s-o doresc neapărat. Mai sînt și alte lucruri la care pot să mă gîndesc.

— Zita, propun să bem ceva. Știi vreun loc?

— Dar putem bea la mine! Am mințit cînd am spus că n-am nimic de băut.

— Eu n-am auzit să fi spus aşa ceva, Zita.
— Înseamnă că doar am vrut să spun. Ca să nu mai vină nimeni. Doar noi doi.
— Şi trebuie să intrăm pe rînd, nu ? Să nu le dăm vecinilor prilej de bîrfă...
— Te-ai gîndit bine, Flaks.
Pe aici. Casa Zitei e ca o cetate. Casă de familie bună. Cîndva aveau pămînturi în Zagorja, sau poate în Prigorja. Cred că mai au ceva, în orice caz au avut pînă nu demult, din moment ce-mi povestea Ranko despre ieşirile lui „la ţară".
— Avem o problemă în familie, îmi mărturisi Zita. De fapt a încetat să mai fie, pentru mine, pentru că m-am obişnuit : verişoara mea stă la noi, deşi e măritată. A rămas tot un copil...
— Şi asta zici că e marea problemă a familiei ?
— Ei... S-a certat cu soţul şi a venit la noi. De fapt, a venit la mătuşa care stă cu mine. Nu mai puteam să fac faţă, de una singură, treburilor gospodăreşti. E şi Jagica, şi-apoi mai trebuie să şi muncesc, cred că-nţelegi ! Unde mai pui că Jagica se-mbolnăveşte mereu la grădiniţă. Face des guturai, gripă, de curînd a făcut chiar o pneumonie. Aşa că mi-e de mare folos mătuşa. Ea a crescut-o şi pe Anita — verişoara despre care ţi-am vorbit. Îi este mai mult decît o mamă.
— Nu are copii mătuşa asta a ta ?
— Cum să aibă ? Tanti n-a fost măritată niciodată şi nu a cunoscut nici un bărbat în viaţa ei. Vreau să spun... Înţelegi ? E şi acum fată mare.

— Nu poţi să ştii niciodată !
Uşile erau masive, cu articulaţii complicate şi broască dublă — pentru cheie mare şi mică — cu clanţe enorme din fier forjat. Zita scoase din geantă o cheie minusculă şi o introduse într-un cilindru pe care nici nu-l observasem la început. În ciuda dimensiunilor sale, uşa se deschise uşor şi fără nici un zgomot. M-a izbit un miros de lemn învechit. Ne aflam pe un culoar întunecos şi îngust şi dintr-o dată am avut senzaţia că pătrunsesem într-o altă lume. Pe zidul din faţă se lăţea o pată mare de igrasie. Zita îmi surprinse privirea.
— S-a făcut o reparaţie, de curînd. Şi tencuiala proaspătă absoarbe întotdeauna umezeala. Ar fi trebuit, mai întîi, un strat de balegă şi lăsat să se usuce bine. Dar unde mai găseşti, în ziua de azi, balegă de vacă ?
Casa Zitei degaja o atmosferă austeră. Nici acum nu îmi dau seama de unde venea, poate datorită covorului mare şi vechi care valora el singur o mică avere. Plutea un aer solemn ca pe vremuri, probabil, cînd îşi sărbătoreau capul de familie.
Anita mă privea drept în ochi, cu o sinceritate dezmăţată. Mătuşa nu era lipsită de şicul unei doamne în vîrstă. Avea ţinuta dreaptă, englezească, îmbrăcămintea în tonuri discrete, de gri închis şi de culoarea ciclamei, părul vopsit şaten. Zita îi spusese „sărut mîna", la venire, deşi i se adresa cu „tu". În ceea ce mă priveşte avusesem de gînd să folosesc „preastimată doamnă", dar m-am oprit la timp amintindu-mi de starea ei civilă. Nici „domnişoară" nu mi se părea cu-

vîntul cel mai potrivit, așa că în tot timpul întrevederii am evitat cu grijă să i mă adresez în vreun fel. Se pare că mătușa a înțeles și a apreciat delicatețea mea, pentru că a fost tot timpul foarte prietenoasă, interesîndu-se cu ce mă ocup și susținînd că auzise numai lucruri frumoase despre mine, de multă vreme. Și-a dat silința chiar să-mi demonstreze acest lucru, aducînd cîteva date vagi, care s-ar fi potrivit oricui.

Fără să vreau zăboveam cu privirea asupra Anitei, încercînd din cînd în cînd s-o antrenez în conversație. Potrivită ca înălțime, brunetă și grăsuță, Anita vorbea lungind vocalele și trebuia să faci eforturi ca s-o urmărești. Nu-mi puteam da seama dacă este vorba de o defecțiune de pronunție, de vorbire afectată sau — mai știi ? — de un dialect local. Purta o fustă scurtă-scurtă și nu știu care să fi fost explicația, dar privirea îmi aluneca mereu spre picioarele scaunului.

Lustra era veche, cu o mulțime de țurțuri din sticlă, dar becurile erau chioare — cel mult 40 de wați. Camera nu avea ferestre, deci era lipsită de lumina zilei, și totuși nu era atît de întunecos după cum te-ai fi așteptat. Mi-am stors creierii și am ajuns la concluzia că asta s-ar putea datora decorației interioare care cu siguranță că era opera mătușii. Zita se tot vîntura de colo-colo și în cele din urmă s-a întors cu o sticlă și pahare pentru toți. Pesemne că aveau o vîrstă respectabilă acele păhărele, pentru că fostele dungi aurii rămăseseră acum abia punctate. Iar drojdia pe care o degustam era o mărturie că „feuda" încă mai exista, chiar dacă vechile privilegii erau substanțial diminuate...

Zita i se adresa mătușii cu atît de multe germanisme încît uneori aveam impresia că nu vorbește în croată. În schimb, expresiile mătușii erau foarte pitorești și suculente : „Mare brînză !" sau „Chestia cu trestia" ori „Chiorăște-te mai bine !"

Am întrebat de cărțile vechi și Anita s-a oferit să m-ajute. Dulapurile cu cărți se găseau într-o încăpere amenajată ca un fel de muzeu al casei. Acolo nu se locuia. Anita părea îmbufnată că ne aflam acolo numai noi doi, singuri. Am simțit că între noi începea un joc.

A descuiat dulapul. Mă uitam la cărți și în același timp o tachinam. Se complăcea, evident, în această situație. Am găsit opere complete de Herder, într-o ediție de la jumătatea veacului trecut, deși păreau mult mai vechi. Miklošić, ba chiar și Belostenec — ăsta da noroc ! Apoi cîteva *molitvenice* *, o carte ungurească din care am înțeles doar anul ediției — 1832, un dicționar francez-german din 1812, *Slawische Alterthümer* a lui Schreiner cu adnotări în creion și, în fine, prima carte tipărită la Varaždin, în 1800 ! Mai mult decît mi-aș fi putut închipui !

— Uitați-vă la asta ! Și i-am arătat Anitei un manual vechi, cu propoziții amuzante, învățate odinioară pe de rost pentru memorarea literelor. Cu toate că n-avea de unde să cunoască vechea ortografie, Anita se aplecă asupra cărții, lipindu-se moale, fierbinte, de mine...

Întorși în camera de zi am început să le citesc cu voce tare : „Peter Češnijac este un elev harnic, iar Pavel un leneș și un gură-cască... Auzi,

---

* Cărți de rugăciuni (n. tr.).

Iuri, ficatul de cerb este o mîncare grozavă ? Holteiul de Mihalj, supărat pe pîinea de secară, tuşeşte de mama-focului şi-şi stropeşte nădragii..."

Am văzut că sînt ascultat cu atenţie şi am continuat atunci să le citesc şi din *Lexicon Latinum interpretatione Illyrica* tipărit la Zagreb în 1742 : „De ruşine, sbîrciogul rămăsese în cotlonul lui iar privighetoarea îl privea strepezită dintr-un tufiş." ; „Slănina rîncedă şi foarte sărată este un aliment deosebit de gustos."

Pe mătuşă o amuzau evident perlele găsite de mine, Anita rîdea din tot sufletul abia atunci cînd Zita îi explica, pe îndelete, cuvintele pe care nu le înţelegea. Între timp mai apăruse pe masă şi o cutie, conţinînd peste o sută de poezioare şi urări de felicitare scrise cu prilejul diferitelor aniversări ale familiei. Conştiincios datate, acopereau răstimpul unui secol. Bunul obicei fusese întrerupt abia în 1922, cînd tatăl Zitei devenise mare judecător la Demir-Kapija.

Îmi şi vedeam dizertaţia terminată !

Cît m-am înşelat !

Pentru o clipă am avut iluzia că descoperisem tocmai acele verigi care-mi lipseau pentru înţelegerea şi caracterizarea epocii. Se pare că nu este un lucru atît de uşor, acesta, că documente revelatoare nu se găsesc pe toate drumurile şi cît ai bate din palme, prin nu ştiu ce rafturi prăfuite sau arhive de familie. Cu astfel de mărturii care-ţi sugerează doar un aer de epocă poţi face eventual literatură, în nici un caz o lucrare ştiinţifică. În toate poeziile — un fel de catrene — pe care le-am găsit în casa Zitei existau vagi trimiteri spre epoca dominaţiei napoleoniene. Se spunea, de pildă, că o parte din averile celui sărbătorit rămăseseră de partea cealaltă a Savei.

Pe măsură ce răsfoiam prin hîrtiile acelea vechi am început să privesc cu înţelegere şi atmosfera casei. Era limpede că toate acele crîmpeie de istorie nu se păstraseră întîmplător, că exista aici un adevărat cult al trecutului. Şi această veneraţie plutea imperceptibil peste tot, în holul întunecos şi în camera de zi, înţelegeam în sfîrşit asta. Înţelegeam pînă şi aerul lor de superioritate, nu mi se mai părea ridicolă atitudinea, în definitiv izvora din conştiinţa unor oameni care mai puteau să preţuiască trecutul. Chiar exagerînd.

Şi cum tocmai îmi amintisem un vechi dicton latin „Dacă trăieşti la Roma, poartă-te ca un roman", am început să privesc cu atenţie toate acele nimicuri ce îmi păruseră vetuste pînă atunci : fotografia unui bărbat masiv şi mustăcios, îmbrăcat în uniforma vechilor ofiţeri iugoslavi, colecţia de ceasuri de buzunar făcute, desigur, la comandă, pînă şi lustra imensă cu ţurţuri de cristal. Am privit cu sincer interes şi portretul în ulei, aproape fotografic executat, reprezentînd pe mama Anitei, în tinereţe, şi miniaturile care decorau holul, ale unor bărbaţi din alte vremuri, tineri şi supli, strînşi în talie cu cingători de mătase ; şi portretele mici, cît să le ţii în palmă, ale unor femei distinse, cu obrazul palid şi buze imperceptibil senzuale.

Mătuşa să tot fi avut vreo cincizeci de ani, deşi nu întotdeauna vîrsta se poate aprecia cu exactitate, mai ales că ea se hotărîse să se oprească

la un anumit număr de ani, aşa cum se întîmplă de cele mai multe ori cu femeile conştiente că au depăşit pragul măritişului. Le recunoşti după felul în care se îmbracă, ceva mai emancipat, cu toate că această ostentaţie nu este decît o revenire la moda tinereţii lor. Nu este o regulă generală pentru că, iată, mătuşa a renunţat la ceea ce fusese *en vogue* pe vremea ei, de pe cînd femeile abia renunţaseră la crinolină şi începuseră, uite-aşa, să călărească îmbrăcate în pantaloni, spre marea indignare a tîrgului, adoptînd o ţinută mai inedită astăzi.

Asta nu însemna că nu era atentă şi receptivă la modă : se putea observa după unele detalii vestimentare, nici o dată stridente, în concordanţă cu ultimele noutăţi din domeniu.

M-au uimit cunoştinţele ei temeinice în domeniul literaturii, în special al celei croate din veacul al XIX-lea. Pe mine, mărturisesc, perioada asta m-a plictisit întotdeauna. Îi ştia amănunţit pe Eugen Josip, Tomić şi Draženović, să zicem, cu lucrări precum *Turcii la Sisak* sau *Pavel Segota*. Dar cunoştinţele ei nu se mărgineau numai la asta, era familiarizată şi cu literatura contemporană, chiar cu apariţiile de ultimă oră, de parcă s-ar fi pregătit special pentru a putea întreţine o discuţie pe teme literare. Nu era străină nici de artele plastice, nici de teatru, aborda orice domeniu atît de firesc, atît de sigură pe ea şi cu atît de mult bun-simţ, încît nu o puteai suspecta de competenţă.

— Ştiai că scrie şi mătuşa ? îmi spuse pe neaşteptate Zita.

— Într-adevăr ? m-am arătat plăcut surprins, pregătindu-mă să ascult resemnat, aşa cum se întîmplă în astfel de cazuri, cine ştie ce producţii anoste şi penibile.

Mă aşteptam ca mătuşa să protesteze, să se arate jenată, aşa, de ochii lumii, ceva de genul : „Vai, Zita, cum poţi să..." Nu s-a întîmplat nimic din toate astea. A spus liniştită :

— Pentru că n-am avut niciodată succes cu lucrul de mînă.

— Dar adu-ţi aminte, tanti, de dantela roz. Ţi-a reuşit foarte bine, zău, din primul foc.

— Prostii. Cînd mă apuc de un lucru îmi place să-l duc la bun sfîrşit. Aşa sînt eu. Dar croşetatul nu m-a atras niciodată, aşa că m-am hotărît să m-apuc de scris. Am observat că îndeletnicirea asta mă captivează, mă încîntă chiar.

— Aţi publicat ceva ?

— Nuuu...

— Şi nici n-aveţi de gînd ?

— Nu o interesează să publice ! interveni Anita.

— Îmi este indiferent. Mă distrează munca în sine, compunerea unui text. Ştiu foarte bine că nu am nimic de spus lumii, că nu aduc nimic nou prin scrierile mele. Doar cîte ceva despre mine, din propria-mi viaţă...

— Aş fi curios să ştiu de la ce porniţi...

— De la cărţi deja scrise. Pe care le-am citit, bineînţeles. Părerea mea este că şi printre operele complete se mai găseşte loc pentru a spune ceva. Dacă literatura unei naţiuni, sau chiar a omenirii, este considerată un tot unitar, atunci orice operă nouă se poate încadra între cele existente,

cu condiția să nu fie, pur și simplu, niște biografii romanțate și mai ales să nu facă nici o concesie gustului de moment al publicului.

La asta chiar nu mă gîndisem niciodată. Dimpotrivă, de cîte ori mă apucam să scriu cîte ceva îmi și făceam socoteala cam ce sumă aș putea cîștiga. Iar aici aflu că timpul nu mai costă bani, nu înseamnă nimic, că se face totul de dragul artei. Cu pensia pe care o avea, mătușa își dedicase viața acestei gospodării și generațiilor tinere ale familiei. Frumos. Era ceva între *baby-seater* și o bună guvernantă.

— Dar trebuie să te încadrezi într-un stil, într-o manieră...

— Nu este absolut necesar. Fiecare curent preia, de fapt, cîte ceva din ceea ce fusese folosit și înaintea lui. Există o repetare a locurilor comune în orice stil, în orice manieră, și de-abia de aici se merge mai departe.

— Dar materialul faptic ?

— Nu constituie o problemă. Poate fi luat fie din stocul personal de informații, fie din istorie.

În loc să tricoteze ori să croșeteze, mătușa scria, carevasăzică. Și o făcea ca și cum și-ar fi scos cîte-un model din jurnalele de modă.

— Gîndiți-vă la ornamentele din fier forjat, își continuă ea demonstrația. Nu mă gîndesc la cele care se pot vedea în magazinele din oraș — ăstea sînt doar imitații ordinare din sîrmă îndoită — ci la grilajurile vechi pe care le mai poți vedea încă prin localități de provincie, uneori prin sate. Cînd am fost ultima dată la țară am stat de vorbă cu cîțiva fierari. Acolo se știe foarte precis care dintre ei este mai bun și care

este mai prost. Știi care sînt criteriile ? Nu cu tot dinadinsul un model nou, ci lucrul temeinic și de calitate. Prin urmare nu se constată o tendință spre originalitate. Mai degrabă o continuare a tradiției.

— Totuși, criteriile nu sînt chiar rigide...

— E adevărat că fiecare tinde către ceva, că există și un ideal al meseriei. Poate chiar o estetică. Pentru că dacă ar fi vorba numai de funcționalitate, ar fi suficient un banal grilaj spre a feri un copil să cadă de la balcon. Or, nu se reduce la atît. În afară de asta, grilajul nu se montează întotdeauna la stradă, poate fi pus și ca decor, într-o cameră. Și atunci cînd îl vezi la fereastra fierarului, bineînțeles că este considerat și drept o carte de vizită, o dovadă a priceperii și talentului în meserie.

Comparația mi s-a părut cam simplistă, cam contradictorie. În orice caz, n-am înțeles-o eu prea bine. Și dacă la început fusesem exasperat la gîndul că voi fi nevoit să citesc manuscrisul unui diletant — îmi și pregătisem o formulare mai delicată pentru a-i spune că nu e bun de nimic — acum eram de-a dreptul curios să văd ce a putut scrie această femeie ciudată. Și poate că nu mi-aș fi exprimat totuși dorința dacă Zita n-ar fi intervenit.

— Decît să tot discutați atît, mai bine ți-ar arăta ce-a scris !

— Chiar mă interesează...

— Lucrez acum la o povestire pe care n-am terminat-o. Pot să v-o arăt, dacă vreți, în faza asta. Dacă nu vreau să public, asta nu înseamnă

că sînt refractară la sugestiile și părerile celorlalți.

Mătușa trecu în camera alăturată. S-a auzit deschizîndu-se un sertar, apoi foșnet de hîrtii. Anita, tăcută pînă atunci și mulțumindu-se doar să-mi arunce cîte-o privire fulgerătoare, îi spuse Zitei :

— Eu trebuie să plec, tanti...

Spunînd aceasta m-a privit complice și am înțeles că-mi lansase o invitație. Dormea la mama ei — sora Zitei — și pînă acolo era un drum destul de lung... Bineînțeles că m-am oferit imediat s-o conduc cu mașina.

Între timp mătușa se întorsese cu manuscrisul. Mă așteptam să fie scris de mînă. Era un text ca de profesionist, ordonat bătut la mașină. Prin urmare și dactilografia se număra printre îndeletnicirile ei gospodărești ! Îmi adusese un fascicul cuprinzînd vreo zece capitole. Locul pentru titlu era gol, urmînd să se hotărască ulterior.

— Aș vrea ca titlul să fie din două cuvinte. Eventual legate printr-o copulă sau o prepoziție.

Ce să spun, mătușa mă uimise cu adevărat. Am luat cu mine manuscrisul, să-l citesc acasă.

Îndreptîndu-mă spre automobil — afară se făcuse întuneric beznă — am început să pălăvrăgesc cu Anita despre școală, despre preocupările și proiectele ei ; dacă are de gînd să-și continue studiile. N-am pomenit de neînțelegerile ei familiale, nu i-am făcut nici o propunere — pe scurt, am avut o atitudine decentă și de așteptare. Locuia undeva lîngă Maximir, într-un cartier cu case mici și vechi, excepție făcînd doar

casa ei — mai precis, a mamei — confortabilă și nouă printre celelalte.

Am oprit mașina. Anita mă privea, nemișcată. Am stins motorul. Nici un gest ca să coboare. Am îmbrățișat-o atunci, pierzîndu-ne într-un sărut lung. Mi-am simțit în gură, dintr-o dată, miros de drojdie.

— Nu, nu ! se împotrivi ea. Mi-am retras brațul de pe umerii ei și am pornit motorul. Rămase și acum pe locul ei, fără să deschidă portiera.

— Nu aici, mă lămuri Anita. Mă cunoaște toată lumea.

Am tras mașina pe o străduță lăturalnică și am oprit în întuneric la umbra unui copac. Iarăși am stins motorul. Am stins și lumina. La sărutul ăsta n-am mai simțit nici un iz de țuică. Am respirat adînc, pregătindu-mă să repet figura. Dar Anita se lăsă moale pe scaun și începu să-mi povestească, blînd, despre soțul ei. Părea că demult își formulase tot ceea ce-mi spunea acum, pentru că frazele curgeau egal, ca și cum ar fi fost înregistrate pe o bandă de magnetofon.

Soțul era de o vîrstă cu ea și fusese al doilea bărbat cu care se culcase. S-au căsătorit atunci cînd ea intrase în panică, bănuind că a rămas însărcinată. Fusese doar o alarmă falsă, în urma căreia se trezise măritată. Încă de la început, el se retrăsese într-o existență a lui, aparte, în tot felul de preocupări fără finalitate. Încercase să studieze regia, dar nu a putut trece niciodată examenele de admitere. Asta nu l-a împiedicat însă a se considera „artist", dîndu-și aere în orice ocazie, chiar și la televiziune, unde fusese ulterior angajat ca simplu funcționar. Cocheta și cu lite-

ratura, reuşise chiar să publice cîteva texte fără valoare, cu ajutorul unor amici cărora le dăduse de băut multe nopţi la rînd. În materia asta — da, avea aplicaţii şi era foarte rezistent! E drept că şi ei îi plăcea să mai petreacă uneori, să stea cîteva ore într-un restaurant şi să privească oamenii cum vin şi cum pleacă, să surprindă gesturi, ca pe o scenă de teatru. Dar situaţia rămînea penibilă pentru că — fără să-şi dea seama — soţul ei rămînea mereu un fel de rudă săracă la astfel de petreceri. În plus, mai simţea un inexplicabil sentiment de vinovăţie ce răzbătea în atitudinea faţă de ea, astfel încît la un moment dat i-a trecut prin minte că soţul ar putea fi homosexual. Apoi şi-a alungat acest gînd constatînd că, oricum, în situaţiile intime se simţea bine, nu avea nimic să-i reproşeze, se comporta normal, bărbăteşte. Uneori se gîndea că soţului ei i s-ar fi potrivit o femeie mai în vîrstă, prea era neajutorat şi poate că simţea nevoia unei iubiri ocrotitoare, unor sentimente aproape materne. Ea nu i le putea oferi, ea însăşi avea nevoie de aşa ceva. L-a înşelat în cîteva rînduri cînd era plecat cu prietenii lui netunşi la chiolhanuri, unde n-avea altceva de făcut decît să strige tot felul de lozinci, aşa cum era moda pe-atunci. Uneori insista atît de mult să-l însoţească, iar acolo era atît de amabil şi de zîmbitor cu vreun prieten de care avea nevoie, încît Anita începuse să-l suspecteze că o foloseşte pe ea ca momeală. Şi poate că ar mai fi durat căsnicia lor, chiar aşa şubredă cum era, dacă soţul nu s-ar fi încăpăţînat şi nu ar fi încercat să se impună, după ce ea îi spusese foarte răspicat că

nu vrea să aibă niciodată copii cu el. L-a anunţat că vrea să divorţeze şi s-au despărţit. De fapt, e un fel de a spune „s-au despărţit", pentru că soţul continua s-o frecventeze pe Zita, pe care o numea tanti şi la care se ospăta întotdeauna ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic. În situaţia asta, nevoită fiind să tot dea ochii cu el în casa mătuşii, îi era şi teamă, zău aşa, să nu cedeze la un moment dat, reluîndu-şi viaţa conjugală! Asta ar fi însemnat o trădare a propriei sale fiinţe...

Degenerase naibii idila noastră din automobil, începută atît de frumos! Mă simţeam ca un tată. Aş fi refăcut eu bucuros atmosfera dinainte, dar simţeam că nu era momentul cel mai potrivit, după atîtea destăinuiri. Întotdeauna am avut un dezvoltat simţ al ridicolului: nu merita, pentru încă un sărut, să fiu pus într-o situaţie jenantă. Aşa că am fost aproape bucuros atunci cînd Anita m-a rugat să o duc acasă. Acolo, în faţa uşii de la intrare, ne-am despărţit decent, strîngîndu-ne mîna.

Conduceam încet şi cum între timp mi se cam urcase drojdia la cap, am încercat să mă concentrez doar asupra comenzilor. Nu mă mai gîndeam la reguli de circulaţie, nici măcar dacă mă îndrept sau nu spre casă; mă interesa un singur lucru: să ajung cu bine, oriunde. Farurile nu-mi funcţionau, dar şoseaua era destul de pustie, aşa că nu era nici un pericol. Cînd am ajuns în sfîrşit în faţa casei, nu m-am grăbit să cobor. Ca şi cum cuşca aceea metalică ar fi reuşit să mă liniştească mai mult decît atmosfera plăcută a locuinţei mele. Lîngă mine, pe banchetă, am zărit ma-

nuscrisul mătuşii. Am constatat că interesul meu era real, din moment ce nu dispăruse pînă atunci. Nu-mi puteam permite, totuşi, să-mi consum acumulatorul citind în maşină. Am urcat în apartament. Aveam senzaţia supărătoare că sînt foarte murdar şi că hainele mă strîng ; am făcut un duş.

Filele nu miroseau — aşa cum mă aşteptam — a parfum ori mirodenii, sau a vechi cerneluri de prin călimări bătrîne ; purtau cu ele un iz de lemn (îmi şi închipuiam scrinul de epocă !) şi aromă de cuişoară uitată prin sertare. Dintr-o dată imaginea mătuşii îmi deveni mai apropiată, mai familiară. Parcă mi-o închipuiam în faţa unei mese de stejar, cu un condei în mînă, înveşmîntată într-o crinolină de culoare neagră, prinsă strîns în corset, cu părul adunat într-un coc de o sobră eleganţă. Şi totuşi rîndurile erau atît de îngrijit bătute la maşină, semnele de punctuaţie atît de hotărît, de apăsat imprimate, încît te convingea că a învăţat, cu siguranţă, dactilografia.

Mă simţeam foarte bine acum, în retrospectivă mi se părea plăcută toată acea după-amiază petrecută în anturajul unor femei „de familie bună" şi unde riscasem chiar o aventură destul de nevinovată. Cel puţin din punct de vedere juridic. Şi tot datorită acelei vizite aveam în seara aceea şi o ocupaţie. Am aşezat manuscrisul pe masă şi am aprins veioza. Şi pentru a încununa aceste clipe plăcute mi-am zis că n-ar fi rău să mă cinstesc şi eu cu un pahar, cum bine spune şi zicala sîrbească : „Mierea nu strică baclavaua". Deci mi-am luat din bar sticla aceea la care nu

apelam decît în situaţii speciale. Era un coniac franţuzesc — *Aigle rouge* — pe care-l păstram doar pentru sufletul meu. Am apropiat veioza şi paharul, am tras o sorbitură. M-am afundat mai comod în fotoliu şi am mai sorbit o gură de coniac. Totul era bine. Am început să citesc :

În partea dinspre mare, muntele era golaş şi sumbru, cu verdeaţă doar la poale şi atît de puţină încît cineva care ar fi venit dinspre larg să fie convins că pe pămînt — în afara măgurilor sure decupate pe albastrul intens al cerului şi în afara scamelor de nori îndulcind contururile — nu mai exista nimic. Apropiindu-se ar zări o dîră de un verde închis, care prevesteşte întotdeauna apropierea uscatului, apoi o şuviţă albă de spumă, scăldînd ţărmul. Şi încă n-ar bănui existenţa oamenilor, acolo, dacă n-ar izbucni dintr-o dată silueta unei clopotniţe, indicînd o aşezare. Şi totul dădea impresia că oamenii aceia se stabiliseră acolo doar pentru a străjui adîncurile mării şi valurile înalte, într-o continuă încleştare cu stînca. Dar dacă pe vapor s-ar afla un cunoscător, el ar şti că-l aşteaptă un golf cu diguri şi cheiuri pentru debarcare, un port cu nelipsitul turn cu ceas şi cu casele sale mici, privind cu toate spre mare. Va intra deci într-un tîrguşor în care oamenii îşi fac plimbarea pe chei ori zăbovesc îndelung cu un pahar de vin, la o masă scoasă pe trotuar, în faţa unei cîrciumi. Apoi, noul venit va descoperi străzile umbrite de copaci bătrîni, parcuri cochete şi minuscule, două-trei frizerii, băcănii şi dughene cu dulciuri, o biserică, apoi încă una, piaţa prin-

cipală cu monumentul din mijloc ; iar la marginea orăşelului va întîlni cîmpuri întinse cu grîu, plantaţii de măslini şi podgorii bogate cu viţă de vie. Acaparat de aşezare, călătorul va uita, desigur, imaginea muntelui golaş şi sumbru, văzut dinspre larg, va fi înglobat în impresia generală, aşa cum soarele aparţine pămîntului, fără a-i constata — clipă de clipă — prezenţa.

Era o lume închisă, aparţinîndu-şi sie însăşi, cu preotul, doctorul, perceptorul şi armata ei, cu copiii şi şcolile sale, cu relaţiile de rudenie legîndu-i pe toţi cu fire nevăzute, cu sărbătorile de Crăciun îndelung pregătite, cu băieţii neînsuraţi şi cu fetele ei de măritat... O lume în jurul căreia se trasase un cerc.

Ana, fiica avocatului, se număra printre codanele orăşelului. Primele ei amintiri se leagă de trandafirii mari, de culoarea portocalei, brodaţi pe rochea neagră a mamei. Ştia — şi regreta — că se născuse în altă casă decît cea de acum, dar asta n-o împiedica să-i spună acesteia, cu încăpăţînare, „casa părintească". Anii copilăriei n-au fost altceva decît o înlănţuire de evenimente cumpătate : anotimpurile anului coincideau cu cîte o sărbătoare religioasă a comunităţii ; apoi mai erau şi cele ale familiei. În astfel de prilejuri se întîlneau cu familia doctorului, cu care erau în relaţii foarte bune, ori pur şi simplu îşi mai omorau vremea vizitîndu-se reciproc. Uriaşa plăcintă care trona întotdeauna la aniversarea stăpînului casei era de cele mai multe ori pregătită de tanti Ljuba, soţia doctorului. Nu se ştie de ce, dar ei îi reuşea cel mai bine. Mamei îi revenea sarcina de-a o împodobi, la sfîrşit, cu rămurele de nuc. În schimb, mama era unanim recunoscută drept mare specialistă în prepararea dulceţii ; aceea oferită de ea la sfîrşitul unei petreceri era inimitabilă, cu toate că nu ţinea secretul, oferind reţeta în stînga şi-n dreapta.

Mai trebuie spus că fiecare avea cîte o ciudăţenie : dentista, de pildă, mînca unt fără pîine, doctorul asculta muzică simfonică plimbîndu-se prin odaie în costum de baie, nevasta veterinarului nu fusese văzută vreodată fără galoşi, iarna şi vara, fie că ploua, fie că te toropea soarele ; cît despre veterinar, gurile rele spuneau că singurul lui scop în viaţă era acela de a se înrudi cu persoane sus-puse, pentru a-l proteja ; despre perceptor se ştia precis că împărţea cu regularitate bomboane copiilor, atunci cînd îşi scotea javra la plimbare, numai şi numai pe partea însorită a trotuarului.

Strada de la poalele muntelui era cea mai însorită arteră a oraşului. Aici simţeai mai devreme decît în altă parte apropierea primăverii. Este motivul pentru care strada aceea devenise unicul loc de promenadă, acolo se consumau lungile şi liniştitele noastre plimbări de duminică. Mai ales că nu existau alte mijloace de transport în afara cîtorva căruţe trase de cai, şi acelea aparţinînd sătenilor, veniţi din vreun cătun ascuns în inima pădurilor. Puteai întîlni uneori grupuri întregi de bărbaţi ciudaţi, mustăcioşi, cine ştie din ce locuri necunoscute şi îndepărtate ; cutreierau oraşul cu mersul lor apăsat şi sigur, de oameni obişnuiţi cu drumurile lungi.

Cînd vîntul se mai potolea şi soarele devenea mai puternic, plimbările se prelungeau pînă la

țărmul mării și pe digurile din port. Aici putea fi văzut plimbîndu-se cel mai adesea poetul urbei — „plete lungi", cum îl porecliseră oamenii — îmbrăcat întotdeauna impecabil într-un costum gri, cămașă albă și mereu aceeași cravată neagră. Se considera superior față de ceilalți, oricum, făcînd parte din elită — poate de aceea purta cu atîta demnitate un baston cu mîner de argint reprezentînd capul unui cal.

Tatăl Anei era un cunoscut și recunoscut jucător de barbut, joc la care pierduse o groază de bani, toată viața lui. Apărea zilnic la locul de întîlnire, mereu la aceeași oră, ca și cum atunci i s-ar fi declanșat un fel de criză. Ana avea să afle, cu timpul, că toate aceste ciudățenii omenești — care i se întipăriseră în minte tocmai pentru că erau excepții de la regulă — se judecă și se măsoară în funcție de acel etalon de comportare, care este calea dreaptă, comună, nivelatoare. Untul, iată, se consumă cu pîine, și nici nu te poți îmbrăca oricum, ci în funcție de situațiile diferite în care te afli. Cît despre fantezie, asta-i cu totul altceva, atît timp cît nu neagă bunul-simț poți să-i dai liniștit frîu liber. Conduita, normele riguroase ale existenței și le-a însușit cu vremea, prin educație, totul devenind atît de familiar și de firesc încît dobîndise un soi de siguranță, aproape nefirească pentru vîrsta ei. Devenise conștientă chiar de propriile-i ciudățenii, pe care le avea uneori, ca apoi să și le analizeze critic drept ieșiri întîmplătoare din normal. Cam acestea erau preocupările și gîndurile ei atunci cînd ieșea singură să se plimbe, deși îi plăcea și anturajul, în special societatea fratelui mai mare.

Dar simțea și această nevoie, de singurătate, i se părea atunci că orășelul îi aparține și că ea este mai mult decît oricînd a acestor locuri.

În ultima vreme o serie de întîmplări ciudate veniseră parcă să prevestească nu știu ce schimbări în viața ei. Într-una din zile, de pildă, a constatat că-i dispăruseră cîteva jucării: un căruț și o păpușă. Abia se obișnuise cu ideea pierderii și chiar uitase de asta, cînd — ieșind spre marginea orașului — își zări păpușa în brațele murdare ale unui copil. Căruțul era în aceeași stare, roțile atîrnau gata să cadă și din păpușă curgea talașul. Copilul o privi drept în ochi, apoi își țuguie buzele a dispreț. Ana își întoarse privirea, gîndindu-se că poate nu era totuși păpușa ei, în starea jalnică în care se afla. Oricum, foarte vag semăna cu cea pe care o avusese. La vederea acelui sărman copil gîndurile o năpădiră de-a valma și simți mai bine, pentru prima dată, că acele diferențe și conflicte sociale — pe care le bănuise doar în jurul ei — existau cu adevărat. Nu se știe de ce, dar în momentul acela se gîndi și la tatăl ei, veșnic nemulțumit de ceva, mereu cu capsa pusă. Și-apoi mai erau o sumedenie de gînduri legate de propria-i existență. Ana crescuse, de-acum era coaptă chiar pentru măritiș, eveniment pe care și-l imagina drept un popas în drumul trudnic al vieții. În după-amiezile în care bătea vîntul dinspre sud-vest, strecurîndu-se printre faldurile rochiei sale ușoare și mîngîindu-i sînii asemeni unui bărbat, presimțea și mai intens că va intra curînd într-o altă viață. Cînd se isca vîntul dinspre răsărit avea o ciudată senzație de spaimă, în timp ce briza de apus o făcea întot-

deauna să simtă o căldură binefăcătoare inundîndu-i trupul tînăr. Analizîndu-și toate aceste trăiri se liniști întrucîtva, punîndu-le pe seama primăverii, acest anotimp plin de senzații care înnobila perechile de îndrăgostiți, purtîndu-i pe culmile bucuriei și ale desfătării. Nu aflase asta decît din cărțile tatii, bineînțeles, pe care le răsfoise încă demult, pe furiș. Mai descoperise acolo, în bibliotecă, și cîteva exemplare frumos legate, cu coperți aurite — manuale de educație sexuală, pe care le deschidea din cînd în cînd tulburată, cu sîngele zvîcnindu-i în tîmple, privind îndelung schemele organelor, la bărbat și femeie. Din acele planșe împînzite de o mulțime de săgeți, învățase chiar denumirile științifice, latinești. Știa multe lucruri despre graviditate, despre acel domeniu încă necunoscut pentru ea — bărbatul, amănunte pe care și le mai clarifica și cu ce mai vedea pe la fratele ei. Nu s-ar putea spune, deci, că era chiar nepregătită pentru a răspunde, așa cum se cuvine, la solicitările viitorului ei soț. Dar se gîndea la momentul acela ca la o pacoste pe care trebuia s-o suporte cu înțelepciune și răbdare.

Dominînd orașul de pe colina unde-și avea temelie, biserica se înălța protectoare peste acoperișurile caselor, asemeni unei cloști veghindu-și puii. Era lăcașul pe care Ana îl frecventa cu regularitate, pentru că sub bolta înaltă și învăluită de miresme se simțea întotdeauna cu sufletul ușor. Atmosfera aceea, calmă și sobră, îi făcea bine. Pînă și copiii deveneau tăcuți și cuminți acolo. O mai impresiona și faptul că în acel loc toți

veneau curat și îngrijit îmbrăcați, cu costume negre și cămăși imaculate. Vedeai orășeni, dar și țărani, toți se simțeau legați între ei prin mii de fire nevăzute. Aici se uita zbuciumul pentru agonisirea pîinii de toate zilele, necazurile se topeau în cîntec de cor și în glasul psalmilor.

Puteai observa uneori în fața altarului cîte un bărbat vînjos, cu mustăți falnice. Se deosebea de ceilalți nu numai prin îmbrăcăminte — opinci, ilic încheiat cu nasturi de argint, chimir cu măiestrie brodat — ci și prin felul în care își spunea rugăciunea, clar și răspicat, repetînd ca un ecou vorbele cîntate ale preotului. Ceilalți, orășenii îndeosebi, considerau probabil că este o dovadă de știință și rafinament să dea răspunsuri fragmentare, să bolborosească cuvintele și să le facă de neînțeles.

După terminarea slujbei, mai toți zăboveau pe-afară, așezîndu-se pe zidul scund ce împrejmuia curtea bisericii, bineînțeles numai după ce își întindeau batistele, nu cumva să-și prăfuiască pantalonii lor albaștri, de sărbătoare. Vorbeau puțin, replicile se succedau la intervale mari de timp, ca și cum fiecare și-ar fi chibzuit îndelung răspunsul. Nu se grăbeau, mai era destul pînă la ora mesei și în definitiv duminica puteau mînca oricînd, spre deosebire de celelalte zile cînd — zoriți de treburile cîmpului, ori de altele — erau nevoiți să prînzească mai devreme, înainte de amiază.

Pe Ana o emoționa întotdeauna spovedania, adică momentul în sine, deși apropierea preotului îi displăcea, atunci cînd îi simțea trupul încins și duhoarea tabacului din suflare. Și-apoi, mai erau

întrebările hărţuitoare ale acestuia — nedrepte, cum le considera Ana — despre nu ştiu ce neastîmpăr al cărnii ei, despre gînduri vinovate şi alte asemenea păcate imaginare. Ale ei erau mărunte şi le mărturisise cu teama de a nu i se răstălmăci cumva spusele.

Vara încă nu sosise cu adevărat, nu intrase în drepturile sale depline, deşi era foarte cald de-acum. În curînd aveau să plece cu toată familia înspre nord, la S., acolo unde-şi petreceau cîteva săptămîni liniştite, în fiecare an. Pînă şi această plecare făcea parte dintr-o ordine firească a lucrurilor, căci Ana o lega întotdeauna de schimbarea anotimpului, fără să-i treacă prin gînd că era condiţionată, pur şi simplu, de concediul tatălui.

Acolo, în S., a văzut pentru prima dată militari de cavalerie, magazine mari şi cale ferată. Cutreiera magazinele însoţindu-şi părinţii şi nu înţelegea de ce mama ei, după ce-i obliga pe vînzători să răscolească toate rafturile, ieşea fără să cumpere nimic. În ultimele zile ale concediului, însă, se făceau cumpărături numai şi numai pentru ea: pantofi, rochii şi paltoane. Uneori i se cumpărau şi lucruri aparent inutile, dar amuzante. Aşa a fost cercul de lemn, dirijat de o sîrmă îndoită, aşa fusese şi cabrioleta aceea în miniatură pe care o hodorogise multă vreme pe stradă, ca băieţii. Oricum, mult mai de jinduit i se părea o roată de car, o simplă roată de car cu care se jucau alţi copii de vîrsta ei, mai săraci decît ea.

Apoi a venit şi timpul cînd părinţii au început să-i dăruiască unele podoabe, ieftine, e drept, dar care îi produceau multă bucurie: cercei, brăţări, agrafe, lănţişoare şi pandantive. Întoarsă acasă îşi punea imediat rochia cea nouă, îşi alegea o broşă potrivită şi ieşea la plimbare cu satisfacţia de a se şti admirată de celelalte fete şi luată drept etalon al eleganţei şi îndrumar al modei. Deşi avea o fire modestă, se indispunea atunci cînd colegele ei o imitau, fie în pieptănătură, fie în felul în care, de pildă, îşi punea cordoanele pentru a-şi scoate şi mai mult în evidenţă talia subţire. Însă mult mai tîrziu, abia cînd a început să se gîndească la căsătoria ei cu Vojko, şi-a dat seama că pînă atunci nu fusese preocupată de acest lucru. De altfel, încă din anii de şcoală, cu intuiţia care le caracterizează, fetele fixaseră perechile despre care băieţii n-aveau cunoştinţă, deşi ei erau aceia care lăsau să se înţeleagă că unul putea fi „soţul“ uneia, şi invers. Poate că nici un băiat nu şi-a pus această problemă în mod foarte serios. Şi totuşi inconştientul Anei păstra imaginea unui bărbat pe care şi-l închipuia drept soţ, aşa cum el o sorbea tot timpul din ochi, în timp ce ea îi aşeza cuminte masa, într-o casă care aparţinea doar lor, numai lor.

Alteori se vedea împreună cu el, împodobind pomul de iarnă şi pregătind surprizele copiilor, ascunzînd cu dibăcie darul de mult pregătit lui şi pe care avea să-l ofere după ce va fi cîntat „O, brad frumos“. Problema e că nu Vojko era bărbatul visurilor ei. Îl simţea mai degrabă ca un fel de naş sau unchi al copiilor ei. Să fi însemnat aceasta iubire, iar dorinţa de a fi alături de el, chiar în acest fel, să fi fost o dovadă de dragoste adevărată? În orice caz, ea cu Vojko s-au

aflat de multe ori unul alături de altul, deseori au luat masa împreună și totul a decurs la fel de normal ca pe vremea acelor seri liniștite și frumoase cînd își povesteau tot felul de nimicuri, stînd ore întregi, sub geamul casei. Niciodată nu și-au făcut vreo declarație de dragoste sau ceva de genul acesta. Între ei era ceva mai mult decît o prietenie și ceva mai puțin decît o relație de rudenie, deși i se adresa mamei lui cu „tanti". Familiile lor se cunoșteau de multă vreme : tații lor studiaseră la aceeași facultate, împărțiseră amîndoi și bune și rele, nimeriseră apoi în același regiment, în armata cezaro-crăiască și în cele din urmă deveniseră chiar colegi de serviciu. Lui Vojko îi plăcea să vină mereu la „tanti", să stea de vorbă cu Ana și cu fratele ei. În casa aceea, deschisă oricui, n-aveai cum să te simți stingher — și acest lucru îl recunoșteau toți cei care îi treceau pragul. Nu era zi să nu vină cineva pe-acolo ; lua loc într-un fotoliu, vorbea, fuma, sau pur și simplu tăcea. Mama Anei servea musafirii cu „un strop de țuică", cum îi plăcea ei să spună, ori cu alte băuturi aduse de aceștia. Bucătăria rămînea întotdeauna locul preferat. Acolo se așezau pe patul îngust, dar nu deranja pe nimeni înghesuiala. Mama își vedea liniștită de treburile ei și după ce și le termina se alătura celorlalți, la o țigară sau la un pahar. Cu toții erau considerați „de-ai casei", chiar și cunoștințele prietenilor, nimeriți acolo întîmplător.

Vojko era socotit aici ca unul dintre membrii familiei, și asta se simțea mai ales atunci cînd mama lui pleca, pentru mai multă vreme, în vreo stațiune balneară. I se adresau cu „fiule",

unii îl priveau chiar ca logodnic al Anei. Deși se afla mai tot timpul în preajma ei, Ana nu considera asta drept dragoste, nici măcar atunci cînd interveneau și gesturi ceva mai intime, cînd o lua uneori de braț, să zicem. Pentru ea rămîneau simple gesturi, fără nici o semnificație, lucru firesc atîta timp cît Vojko îi povestea despre fetele de care era îndrăgostit, iar ea, la rîndul ei, îi destăinuia cîte ceva despre băieții ce îi dădeau tîrcoale. Au existat și momente cînd rămîneau singuri în camera ei semiobscură, privind ploaia măruntă de-afară, în timp ce restul familiei se afla, ca de obicei, în bucătărie. Nimic neobișnuit în asta. Din cînd în cînd intra fratele Anei, zăbovea un timp în fața ferestrei, dar asta nu-i deranja cu nimic, își continuau discuția ca și cum ar fi fost singuri. Cînd, pe neobservate, în odaie se lăsa întunericul, Vojko se apleca ușor deasupra Anei și o săruta, abia atingîndu-i buzele. Îi simțea trupul lipit de al ei, dar Ana rămînea mereu liniștită, netrecîndu-i vreodată prin gînd că ar fi fost, cumva, îndrăgostită. Își spunea că Vojko este frumos și puternic, fără a avea însă cu cine să-l compare. Așa că totul decurgea firesc, nu simțea nici un fel de frămîntare, nici o schimbare în cursul normal al vieții sale.

Uneori îi prindea seara jucînd cărți, ori tombolă. Atmosfera era atunci deosebit de destinsă, glumeau și rîdeau, fără să bage în seamă glasurile zgomotoase din bucătărie, sau intrările intempestive ale fratelui ei, în căutarea nu știu cărui lucru. Astfel decurgeau întîlnirile lor și numai trecerea anilor avea să modifice, într-un fel, rela-

țiile dintre ei. Ana a simțit că intervenise o schimbare abia atunci cînd el a plecat la studii de medicină, lipsind mai multe luni în șir.

Chiar plimbările ei au început să aibă o altă semnificație. Parcă fără să vrea, pașii o purtau spre acele locuri în care fuseseră împreună. Încercă la un moment dat chiar un sentiment de dor — și noutatea acestei trăiri îi invadă toată ființa, ca o licoare îmbătătoare. Pe stradă, cunoscuții o opreau și o întrebau despre Vojko, socotind-o drept persoana cea mai informată în această privință. Oamenii simțeau că Vojko îi aparține, că între ei nu poate fi o simplă legătură de prietenie. Pînă și mama lui trecea pe la Ana, să afle noutăți din scrisorile fiului ei trimise aici. Erau epistole scurte și limpezi, foarte sincere, și de la una la alta se putea observa tot mai clar un ton de confidență gravă — tonul omului care se adresează celui aproape lui, pentru a-i cere un sprijin. Uneori Vojko își permitea chiar să se văicărească, era limpede că nu se putea adapta ușor la mediu și că nu se prea descurca în societate. Cu totul altfel sunau scrisorile trimise părinților. Acestora le comunica invariabil că o duce bine, că e sănătos, din cînd în cînd le cerea bani ori le istorisea — cu lux de amănunte — cine știe ce întîmplare hazlie. Puteai descifra, printre rînduri, o vagă nemulțumire, dar fără a o formula vreodată, așa cum se întîmpla în scrisorile trimise ei. Reieșea asta din felul în care povestea despre vreo molimă izbucnită în oraș, despre faptul că i se făcuse dor de o mîncare de-acasă sau că fusese nevoit să se îndatoreze iar, pentru a-și cumpăra niște pantofi mai călduroși.

Corespondența aceasta a făcut ca relația dintre ei să devină din ce în ce mai temeinică, mai serioasă. Se pare că Vojko devenise un om matur — lucru care s-a adeverit întrutotul atunci cînd a descins acasă, de sărbători. Îl așteptase și Ana la gară, alături de părinții lui. În aceeași seară Vojko veni să o ia la plimbare. S-au amuzat pînă tîrziu, vorbind cu însuflețire despre aceleași lucruri pomenite în scrisori. Se simțeau bine, nu era între ei nici o urmă de stinghereală. În seara următoare se plimbară din nou, pe același drumeag alb ce împrejmuiește parcul. Au așteptat, împreună cu alții, intrarea în port a unui vas.

Acasă la Ana s-a toastat aproape numai în cinstea lui. Observase, chiar, că aproape toți i se adresau acum cu „dumneavoastră", pînă și cei care înainte folosiseră persoana a doua singular. La următoarea masă luată împreună s-au făcut urări amîndurora. Era evident că alcătuiau de-acum o pereche ajunsă la maturitate și demnă de atenție. Într-una din seri au ieșit împreună la cea mai luxoasă grădină de vară din oraș. Acolo se putea și dansa. Orchestra localului avea ca invitați cîțiva cunoscuți soliști din L. După ce a condus-o în grădină, Vojko a lăsat-o pe Ana în compania prietenelor sale. Apoi, cînd orchestra a început să cînte, a invitat-o la dans de trei ori la rînd, oferindu-i în scurtele pauze suc de portocale. El a băut un singur pahar de vin alb. Abia după aceasta au putut să danseze cu Ana și ceilalți băieți. În timpul acesta, Vojko s-a arătat a fi cavaler și față de celelalte prietene ale ei.

Toate acestea semănau cu un fel de logodnă și Ana începu să înțeleagă mai bine semnificația

tuturor gesturilor lui Vojko. De altfel, într-una din zilele următoare, Vojko a venit însoţit de fratele său mai mare. Ca şi cum ar fi simţit că era un moment deosebit, mama împodobi masa cu o faţă de masă măiestrit brodată, pe care o puneau numai de sărbători. Chiar tatăl Anei avea o gravitate deosebită în seara aceea, atunci cînd se aşeză la masă ferchezuit şi cu mustăţile apretate. Apăru o sticlă de ţuică şi farfurii cu nuci, pe care bărbaţii începură să le spargă tacticos, între degete. Ana fu trimisă în bucătărie, să aibă grijă de foc. Acolo, singură şi fără să-şi poată aduna gîndurile, răscoli multă vreme jeratecul din sobă, cu un băţ, de parcă ar fi descîntat.

Apoi o chemară în sufragerie. Rămase în picioare, pentru că nimeni nu o pofti să ia loc şi pentru că nici ei nu îi venea să se aşeze. Într-o fracţiune de secundă i se păru că scena se mai petrecuse şi altădată, poate într-o viaţă precedentă. Oricum, obrajii i se îmbujorară atunci cînd Vojko o întrebă, fără nici o altă introducere, dacă vrea să-i fie soţie. Ana a acceptat fără glas, doar printr-o mişcare a capului. În seara aceea Vojko a rămas cu fratele său la masă şi totul s-a petrecut în continuare la fel ca şi în alte dăţi.

Acum îmi dau seama că avusesem dintotdeauna nostalgia unei astfel de atmosfere — povestea molcomă a unei familii cumsecade, cu evenimentele ei mai mult sau mai puţin importante. Poate de aici interesul meu pentru documente vechi şi de a mi-l face cunoscut în orice împrejurare — fapt pentru care, contaminată de pasiunea mea, Zita mă ajutase să găsesc în casa ei exact ceea ce căutam. Şi mai adusese ceva întîlnirea noastră de zece ani : concretizarea unei dorinţe nemărturisite a fiecăruia, de a mai repeta una dintre faimoasele noastre excursii din viaţa de elev, de a mai adăuga la spirala existenţei noastre încă un arc în plus. Ideea a fost salutată cu entuziasm, fără nici o abţinere, aşa că în zori ne-am întîlnit cu toţii la gară. Rămăsesem, fără îndoială, aceiaşi buni camarazi. Nu se crăpase încă bine de ziuă şi din cauza întunericului cît pe-aci să nu ne mai recunoaştem. Pe peron se intersectau replici de felul : Care eşti tu, ăla de colo ? După ce ne-am văzut, în sfîrşit, pe locurile noastre, în tren, totul a mers strună. Aveam impresia că totul rămăsese ca pe vremuri — pînă şi vagonul arăta la fel, cu acelaşi culoar îngust între scaune, trăznind şi acum a amoniac şi lizolium, aşa cum îi stă bine oricărui vagon care se respectă. Chiar înainte de a i se da plecarea din Zagreb arăta ca şi cum parcursese deja sute de kilometri : coji de portocale şi mucuri de ţigări, iar la closet — să vezi şi să nu crezi ! — se terminase toată hîrtia igienică. Şi oamenii, în grupuri, aveau aerul că străbătuseră cale lungă împreună, se cam clătinau de băutură şi vorbeau nefiresc de tare.

Berti începu să ne citească programul zilei, întocmit ca de obicei în tonul unui ordin de zi, dar scris ca o parafrază persiflantă şi amuzantă în vechiul dialect croat, kaikavian. Îl secondam cu hohote de rîs la fiecare frază formulată mai caraghios : „Puţoilor, să nu-mi luaţi nimic în nume de rău, una la mînă, şi în cealaltă mînă luaţi tot ce vă oferă băieţii !“ Izbucneam în rîs pînă şi la

tonul insinuant al lui Berti, care voia să spună că multe se ascund printre vorbele lui... Ordinul de zi avea şi un punct care prevedea o răsplată pentru cel care îi va da citire. Aşa că Berti adună cît ai clipi obolul fiecăruia şi la prima staţie coborî în grabă şi se întoarse cu o sticlă de coniac. Trenul se puse apoi în mişcare, lucru care se întîmplă şi cu sticla, trecînd din mînă în mînă. După prima înghiţitură băutura ni se păru din ce în ce mai gustoasă şi începurăm să ne simţim bine. Redevenisem într-o clipă vechea şleahtă. Lîngă noi s-au aşezat doi tipi care păreau a fi din Zagorija, după damful de ţuică ce adia dinspre ei. După toate semnele, aveau o problemă serioasă de discutat şi erau în mare dispută. Le-am dat şi lor să guste din sticla noastră de coniac.

— Ăsta mi-e naş doar cu firma, ni se adresă unul dintre ei, arătîndu-l cu degetul pe celălalt care se clătina în căutarea closetului. Kerenkaciul îl am de la răposatul Franţ, ăla de-a plecat la Trgovište să deschidă un han !

Între timp reveni şi naşul „doar cu firma" şi discuţia dintre ei se reluă. Ne-am dat seama că era de fapt vorba de o ceartă, după cuvinte de felul : „cadastru" ; „fiscului nu-i dau nimic ; de ce să-mi ia mie cincizeci de mii tocmai aia lu' Matei ?" sau „ştiu eu cît trebuie, că pe măsurătoare nu dau nici doi bani". Era vorba, vezi bine, de o hotărnicie între pămînturi, aşa cum aflarăm şi noi, vrînd-nevrînd. Se pare că naşul vînduse o bucată de pămînt iar cei ce l-au cumpărat voiau şi un act oficial. Dar pentru asta trebuia limpezită chestiunea hotarului.

— N-or fi pus bătrînii mei părul ăla nenorocit tocmai în brazda hotarului, că n-or fi fost chiar atît de proşti !

— Păi cine zice că nu-i părul tău ? Am zis eu că nu-i părul tău ?

— N-ai zis, dar ai arătat cu degetul spre pom lăsînd să se-nţeleagă că e semn de hotar. Or, părul n-are cum să fie, mă, că numai un nenorocit de prost ar fi pus un păr la hotar !

— Bine, hai să zicem că e aşa cum spui tu...

— Aaa.. Să nu crezi tu, hoţomanule, că poţi să mă duci pe mine cu preşul, spuse naşul făcîndu-ne complice, cu ochiul.

Afacerea era foarte încurcată, din punct de vedere juridic. Şi aveam vaga impresie că fiecare dintre ei ar fi vrut să n-aibă dreptate. Nu mai pricepeam nimic. Va să zică finul voia să cheme o a treia persoană, ca arbitru, deşi n-avea nici un interes, iar naşul nici nu voia s-audă de măsurători, cu toate că treaba asta l-ar fi avantajat. Dar de ce să ne fi bătut noi capul ? Ne-am făcut cu ochiul, în timp ce subiectul continua să fie întors pe-o parte şi pe alta, cu pauzele de rigoare, bineînţeles, atunci cînd sticla noastră de coniac poposea în dreptul lor. Chiar începuse să ne fie teamă de vreo încăierare, doamne fereşte, obligîndu-ne să luăm atitudine. Noroc însă că nu s-a întîmplat nimic şi cu timpul gîlceava cu pricina deveni parte integrantă în atmosfera de călătorie. La un moment dat s-au ridicat, pregătindu-se să coboare.

— Dacă nu vă e cu supărare, am mai trage cîte-o duşcă...

Coborînd, și-au continuat disputa pe scări, pe linia ferată, pe peronul îngust al gării și — după direcția în care porniseră — era limpede pentru oricine că vor discuta și în restaurantul ce se zărea în apropiere. Ușurați că am scăpat de prezența acelei companii, sau poate din dorința de a ne arăta indiferența față de asemenea afaceri dubioase, ori pur și simplu pentru că așa simțeam noi atunci, am început să cîntăm. Nu cine știe ce piese simandicoase, doar banalități de genul „C-așa-i omul..."

Pînă la conacul Zitei mai era de mers, pe jos, o bună bucată de drum. Exista o haltă, în cîmp deschis, de unde urma să trecem dealul în direcția muntelui. Pe-acolo undeva, la marginea ultimelor rămășițe din vechea proprietate a Zitei, s-ar afla bisericuța Sfînta Rozalia, unde aș mai putea găsi — așa cum am fost asigurat — cîteva inscripții și documente interesante. Am coborît din tren de parcă am fi ieșit dintr-un birt: la pas lent, în grupuri mici și dezordonate, trăgîndu-ne de mînecă și oprindu-ne din mers pentru a marca importanța vreunei afirmații. Impiegatul a fost nevoit să aștepte finalul descinderii noastre, în pustietatea aceea fiind singurii călători care s-au încumetat să coboare. În timp ce trenul dispărea în spatele colinei, am trecut peste terasament, pe șosea. Din fericire, nu prea era circulată la acea oră matinală. După cîteva minute de orientare — timp în care toți încercam să vorbim deodată, Zita crezînd cu naivitate că ne poate acoperi cu vocea ei — am trecut șoseaua, îndreptîndu-ne spre pădurea din față, pe o cărare întortocheată, cu prundiș calcaros. În umbra copacilor ne-a învăluit

dintr-o dată binecuvîntata răcoare și mirosul umed al conurilor de brad. Totul era cît se poate de bine, doar drumul alunecos ne mai crea probleme, din cînd în cînd. Partea bună e că se risipise în cele din urmă și efectul coniacului. Sticla se terminase încă din tren, așa că nu mai aveam nimic de băut. Devenirăm tăcuți, lucru observat imediat de Berti care ne strigă: Vă rugăm, dragi tovarăși, nu vorbiți toți deodată! Păstrați ordinea luărilor de cuvînt!

Ne-a umflat rîsul și ca la un semnal am început să discutăm ca niște mori hodorogite. La un moment dat ne-am dat seama că poteca pe care o urmasem nu era altceva decît o scurtătură a șoselei, pentru că nimerirăm din nou pe asflat. Pe partea carosabilă scria cu litere mari, albe, „O kay coral" cu o săgeată indicînd casa din apropiere. Zărirăm parcate acolo cîteva mașini.

— Iată prilejul cel mai nimerit de a ne reface doza de alcool din sînge, spuse Hercle.

„O kay coral" nu era altceva decît o crîșmă urît mirositoare, cu aspectul unui vagon de tren. În fundul sălii se vedea un frigider uriaș, flancînd un galantar cu hrană rece: sardele, brînză topită, șuncă și ouă fierte.

— Aveți ceva mai de-al casei?

— Totul e de-al casei, n-avem nimic din import! ne-o taie o fată bine legată, privindu-ne drept în ochi. Și eu sînt de-a casei, dacă vă interesează!

Pe la mese erau răspîndiți cîțiva băietani, cu sticle de bere în față. Vinul provenea numai din Slovenia, așa cum arătau etichetele, fapt care-l

determină pe Fons să emită cîteva afirmații înțelepte privind situația economică a republicii.

— Rachiu ? Cum să nu ! Rachiu veritabil de Čačak.

— N-aveți totuși nimic de pe-aici, de prin partea locului ?

— Ei, vinul de pe-aici e atît de bun că n-are pereche ! Tocmai de-asta s-a și terminat...

Am mai sporovăit așa, în doi peri, și în cele din urmă am comandat cîte-o *jgarniță* — un fel de tescovină făcută de localnici. Nici că se potrivea ceva mai bine după coniacul pe care-l băusem. Răsărise soarele și dinspre fînețe se ridicau aburi. O vreme n-am mai văzut altceva decît vîrfurile mai răsărite ale dealurilor din zare. Dintre fuioarele de ceață apăru dintr-o dată o bisericuță, slobozită parcă din ceruri de Sfînta Rozalia, care o scăpase din mîini încă neterminată. Am aflat că biserica se afla cam la mijlocul drumului pe care-l aveam de parcurs. Cînd am pornit, ceața se risipise cu totul, lăsîndu-ne să admirăm panorama unui rîu, a cărui vale se pierdea undeva departe, în munții înalți. Dealurile se înlănțuiau peste viroage, peste pîrîuri repezi, neastîmpărate. Aerul proaspăt, dar și băutura probabil, ne-au creat o stare deosebită, de maximă sensibilitate în fața peisajului natural. Și chiar dacă vorbeam în continuare, zgomotoși, simțurile noastre rămîneau treze la tot ceea ce exista în jurul nostru.

Zita s-a oprit, și-a întors privirea spre noi pentru a se convinge că sîntem cu toții prezenți. Deacum conducea grupul și chiar se comporta de parcă ne-ar fi avut în grijă. Căuta scurtătura ce

ducea cîndva spre bisericuță, dar pesemne că o uitase și ea după atîta amar de vreme de cînd nu mai pusese piciorul pe aceste locuri. Urcam pe un drum destul de ușor, mărginit cu tufișuri, cu iarba păgînului și o mulțime de flori albastre, violete, în formă de clopoței. Văzută de departe, vechea biserică părea o capelă din vremuri imemoriale, zidită cîndva întru înțărcarea și alungarea ciumei. De aproape însă, te deruta paragina în care zăcea, dăinuind parcă numai prin mila Domnului. Oricum, ne arătarăm mulțumiți că reușisem să ajungem pînă la ea. Fără a mai pune la socoteală că de aici se deschidea o neasemuită priveliște : două văi prelungi, identice, străbătute de pîrîuri gemene și punctate de case cochete și răzoare fertile. După fiecare coamă de deal bănuiai alte văi și alte dealuri, la infinit. De fapt, așa și era. Pe acele coline calcaroase creștea îndărătnic viță-de-vie din care se făcea un vin extraordinar.

Berti luă o atitudine gravă. Cu picioarele depărtate și brațele desfăcute rosti :

— Domnilor, priviți cu atenție acest monument epigrafic !

Ne-am întors cu toții spre el. Se așezase în fața intrării — o poartă nouă și solidă, de fapt singurul element temeinic al ansamblului — arătîndu-ne victorios un înscris de dată recentă, pictat cu vopsea verde : „Nu fărîmați porțile Domnului !“

Veni spre mine și mă bătu amical pe umeri, cu aerul că îmi împărtășea bucuria descoperirii unei vechi și importante inscripții. Izbucnirăm în rîs, privind în jur. Sub pridvorul atît de șubred încît te așteptai să se prăbușească din clipă în

clipă, se afla o machetă a bisericii Sfîntul Petru, pe ale cărei porţi se desluşea portretul Sfîntului Nicolae! Pe o coloană decapitată şi într-un echilibru precar puteai vedea o tăbliţă care te avertiza, pe bună dreptate: „Nu te apropia!" Au început să mă felicite cu toţii, ironic, pentru „marea mea descoperire", iar Fons vru chiar să imortalizeze momentul, făcîndu-se că fotografiază. Mai ştii, poate chiar m-a fotografiat alături de jalnica bazilică, spre amuzamentul celor care îmi cunoşteau pasiunea. Au urmat alte remarci încurajatoare — formidabilă, extraordinară, fenomenală descoperire! — însoţite de cuvenitele laude adresate Zitei pentru ideea fericită de a ne fi adus aici. Ironiile n-au încetat nici pe drumul pe care-l străbăturăm spre conac. Cît priveşte drumul, Zita nu-l mai recunoştea deloc şi era cît pe-aci să ne rătăcească dacă nu ne-am fi orientat, în direcţia satului, după soare. Am făcut şi un popas, atunci cînd am descoperit o stîncă netedă şi plată. Ca şi altădată, aveam cu noi mîncare păstrată în cutii de aluminiu, şi în virtutea obişnuinţei fetele au pregătit tot felul de sandvişuri din ceea ce aduseserăm cu toţii. Spre uimirea noastră Fons a scos la iveală o veche ploscă iugoslavă, plină ochi cu vin din cel mai nou. Ne-am arătat foarte indignaţi că nu ni l-a oferit încă din tren, apoi l-am iertat, spunîndu-ne că o duşcă este oricînd binevenită. Am ciocnit cu pahare din plastic, în care fusese iaurt, urîndu-ne unii altora sănătate, viaţă lungă şi succese în toate privinţele.

Ochii ni-erau mijiţi spre soarele care se ridica, la amiază. Dorinţa de soare şi căldură mi-a redeşteptat deodată amintirea unei alte perioade din viaţa mea — aceea petrecută la Florenţa. Gîndurile mă năpădiră cu atîta putere încît am avut o clipă impresia că cei din jur ar putea să audă şi ei ceea ce îmi trece prin cap.

Nu mi-a plăcut de la bun început oraşul — şi asta din pricina climei sale reci. Am tot blestemat Florenţa şi paltonul pe care nu-l mai dezbrăcam nici în cameră — o încăpere mare şi friguroasă, care ar fi rămas neîncălzită chiar în cazul în care s-ar fi aprins focul în sobă. Dar aşa ceva nu s-a întîmplat atîta timp cît am stat eu acolo. Eram plin de furie şi profitam de orice prilej pentru a-mi arăta, cu voce tare şi fără menajamente, nemulţumirea. Ba chiar aş zice că exista în mine un soi de satisfacţie la gîndul că participam şi eu la spulberarea unui mit ca acela al Florenţei... Dar mutîndu-mă apoi într-o altă locuinţă, de data asta orientată spre răsărit, optica mi se schimbă dintr-o dată şi oraşul mi se păru mai frumos şi mult mai apropiat. Prin urmare, totul nu fusese altceva decît un dor nestăpînit de soare. Şi cînd te gîndeşti că înainte vreme nici nu voiam să aud de plajă! Ei bine, acolo îmi petreceam timpul stînd ore în şir în balcon sau în spatele glasvandului, admirînd nesăţios priveliştea grădinilor ce se pierdeau spre zidurile cetăţii ori ascultînd ciripitul păsărilor. Abia acum îmi dau seama că mai fusese ceva ce-mi răscolise amintirea Florenţei. Văzusem acolo, atîrnate prin copaci, lungi fîşii de hîrtie albă. Nu ştiam de ce le-or fi întins oamenii acolo — pentru a speria vrăbiile sau, poate, pentru sărbătorirea lunii mai... Aceleaşi fîşii albe de hîrtie existau şi aici, la mar-

ginea livezilor, semnificaţia exactă rămînîndu-mi şi acum necunoscută. Pentru a alunga păsările? Pentru a însemna moartea cuiva?

— Tot aşa se puneau şi cînd eram eu mică, nu s-au schimbat deloc obiceiurile! spuse Zita, ca şi cum mi-ar fi auzit gîndurile. Apoi ne povesti că iniţial se puneau doar panglici albe şi roz, abia după războiul cu ungurii, din 1848, existînd şi obiceiul de a prinde fîşii albastre. Subiectul a declanşat imediat discuţii aprinse despre arhetipuri, mituri, credinţe în vrăji, deochi, despre doliul marcat cu alb la vechii croaţi sau despre culorile inspirînd teamă unei păsări sau alta. Am vorbit şi despre obiceiul străvechi de a împodobi copacii în luna mai... Dar despre cîte n-am vorbit! A fost lansată pînă şi sugestia de a se adăuga drapelului Croaţiei o culoare aurie, avîndu-se în vedere că Dalmaţia este simbolizată printr-un leopard auriu pe fond albastru, or aşa cum se prezintă azi drapelul Croaţiei nu satisface decît două provincii, plus oraşele Dubrovnic şi Zagreb, în timp ce...

Ni se părea că timpul trece prea repede, zăboveam în continuare pe hainele şi pungile de plastic pe care ne aşezasem. Nimeni n-avea chef de plecare, deşi trebuia să ajungem şi în satul acela unde sperasem să descoperim niscaiva inscripţii din epoca preilirică. Dar deveniserăm sceptici în această privinţă şi elanurile noastre ştiinţifice se mai temperaseră. Gîndul că vom găsi ceva se transformase într-o vorbă acolo, spusă de o babă surdă la gura sobei. Ne făceam alte planuri: după ce vom vizita conacul Zitei să pornim imediat spre Brestovija şi acolo să te ţii...

— Mămăliguţă!
— Raţă pe varză!
— Fazan cu sos vînătoresc!
— Găluşte mari, cît nişte vrăbii!
— Cîrnaţi şi sîngereţi!
— Ostropel cu usturoi!
— Nu, asta nu...
— De ce, crezi c-o să te pupe cineva?
— Pentru că o să rîgîi trei zile, cu damf de usturoi!
— *Liebe geht durch Magen...* *
— *Herr von Hagen!*
— Ce vă veni tocmai cu usturoiul?

Apoi începurăm să lansăm tot felul de zicători, care mai de care mai exclusivistă. Cred că nimeni în afara noastră nu le-ar fi putut descifra caracterul conotativ. Era de ajuns ca unul să zică „raisnegl", ori „ia scuipaţi voi aici, pe asta", sau pur şi simplu „ie, ie" — şi toţi plesneam de rîs, de parcă am fi fost dinainte programaţi, la computer. La un moment dat ne-am ridicat cu toţii, ca la un semnal, îndreptîndu-ne spre boschete: femeile la stînga, bărbaţii la dreapta. Cînd am revenit în vechea formaţie, nici unul nu s-a mai aşezat. Am adunat disciplinat resturile de mîncare, uitînd totuşi şi cîte ceva din materialul biodegradant format din firimituri de pîine şi coji de salam.

Cînd am ajuns în vale ne-am convins definitiv că Zita nu-şi putea îndeplini îndatoririle de călăuză, nemairecunoscînd locurile. Susţinea că totul s-a schimbat între timp, că şoseaua este acum

* Dragostea trece prin stomac (trad din lb. germană).

asfaltată și că n-ar trebui să fie așa, că pentru prima dată coboară în sat pe drumul acela și că, să vedeți, dispăruse capela ! Nu-i venea deloc să creadă că era tocmai vitrina aceea minusculă ce proteja o simplă icoană cu chipul Maicii Domnului. Să se fi numit chiar capelă, în copilăria ei ?

Strada era pustie, deși simțeai privirile oamenilor în spatele fiecărui gard, urmărindu-ne grupul zgomotos, așa cum fusesem de fapt întotdeauna. De pe o uliță laterală își făcu apariția, în pas legănat, o femeie îmbrăcată în negru. Își încetini mersul, nehotărîndu-se încă dacă este mai bine să ne ocolească ori să-și croiască drum printre noi, răzlețiți pe toată lățimea șoselei.

— Bună ziua, i se adresă Fons.

— Toată ziua bună ! răspunse femeia.

— Nu știți, cumva, cum putem ajunge la palatul vechi ?

Fons a fost primul care a folosit cuvîntul „palat“, deși habar n-aveam cum i-ar fi putut spune localnicii acelui vechi conac. De regulă, fostele conace s-au degradat pînă în stadiul de casă gospodărească, rămasă în incinta sau pe temelia vechilor acareturi.

— Cum să nu știu ! Uite, aici este capela (Care va să zică, asta este, totuși, capela !), mai mergeți puțin și o să vedeți și palatul !

N-am văzut decît un gard de nuiele în spatele căruia se zărea un șopron, cu un tractor sub el. Am mai văzut apoi, în fundul curții, o casă mare și nouă. Ne uitam ba la Zita, ba la casa aceea, recent construită. Ea nu se pierduse cu firea, deși privea întrebător spre femeia în negru, care ne însoțise, pentru mai multă siguranță, pînă aici.

Nu îți puteai da seama dacă este tînără sau bătrînă, știut fiind că munca trudnică a cîmpului ofilește de timpuriu chipul acestor femei. A rămas cu mîna întinsă mai mult în direcția porții decît a casei mari.

— Aici e palatul.

— E voie să intrăm ?

— Cum de nu ! se auzi o voce venind de sub nuc.

Abia atunci ne-am dat seama că ceea ce ni se păruse a fi o haină atîrnată de copac, era de fapt un bărbat, cu șapcă în cap.

— Va să zică, domnii vor să vadă palatul cel vechi... spuse ca pentru sine omul, deschizîndu-ne porțile. Trebuie să ținem mereu ograda închisă, din cauza jivinelor. Că avem și noi ceva curci, ceva rațe, continuă el, înecat de o tuse înceată, sîcîitoare.

— Ești cumva de-al lui Sebetić ? întrebă Zita, încercînd să pară familiară și degajată.

— Da, domniță, așa cum ați zis, eu sînt Jandrek, Andrei Sebetić.

— Ai fost rudă cu Ludvek Sebetić ?

— Mai sînt și acum. Ludvek este tatăl meu, dacă nu vă este cu supărare.

— Așa...

— Acum în toamnă împlinește 89 de ani. Zice că mai stă să apuce 90 și se oprește !

După ce s-a dat deoparte gardul de nuiele, am pătruns cu tot grupul în curte, ca într-o sală de gimnastică. Probabil că Zita intuia ce se petrecuse aici, deși o cam deruta prezența acelei case noi. Oricum, avu o atitudine înțeleaptă, nescoțînd nici o vorbă. Andrija o luă înainte iar

noi privirăm în jur, încercînd să ne orientăm. Cărarea pe care mergeam se afla ceva mai sus de șoseaua asfaltată și aproape paralelă cu ea. Am trecut printr-o livadă cu nuci, am ocolit o grămadă de frunze adunate și puse la macerat pentru îngrășăminte, și după un boschet uriaș ni s-a înfățișat o casă nici prea mare, nici prea mică, o adevărată „curia" din lemn, temeinic ridicată pe o temelie solidă de piatră. Rezistase foarte bine tuturor vremurilor. Spre deosebire de bisericuța Sfintei Rozalia, cu tencuiala ei căzută și gata să se năruie, casa aceasta rămăsese, cu toată vechimea ei, impozantă și solidă. Pînă și lemnul părea să fi dobîndit, cu scurgerea anilor, mai multă tărie. Casa era bine întreținută de o mînă de gospodar, fără exagerări, însă, și fără stridențe. Totuși, după felul în care era vopsită tinda, diferit pe cîteva porțiuni, bănuiai că aici ar putea fi mai mulți proprietari, ori că problemele legate de moștenire nu se clarificaseră încă.

Andrija ne invită înăuntru, să vizităm casa. Îi lumina chipul un soi de mîndrie, ca și cum ar fi spus: „Dacă nu vă este cu supărare, palatul ăsta se află chiar în ograda mea!"

Casa avea instalație electrică și — după aspectul firelor — nu fusese introdusă chiar recent. Descoperirăm foarte multe încăperi și abia atunci ne-am dat seama că în realitate clădirea era cu mult mai mare decît părea din afară. Am urcat la etaj pe niște scări înguste și care scîrțîiau la fiecare pas dar, ciudat, fără a-ți crea măcar o clipă vreun sentiment de nesiguranță. Sus se deschidea un fel de sufragerie, un hol foarte spațios în care dădeau ușile mai multor încăperi, destul

de mici și de întunecoase. Era o curățenie desăvîrșită. Podelele n-aveau fir de praf, deși scîndurile dușumelei se lustruiseră de-atîția pași cîți se perindaseră pe-acolo de-alungul atîtor amar de ani. Într-un colț, sub geam, o femeie călca rufe.

— Ludvek, tu ești?

— Nu, doamnă, sînt Jandrek. Ludvek e în camera de lîngă dumneavoastră.

— Ai dreptate, Jandrek. Uitasem. Dar cine-i acolo, cu tine?

— Niște tineri din Zagreb, vor să viziteze palatul.

Zita cerceta cu încordare fiecare colțișor, precum poetul după ce auzise glasul corbului rostind în întuneric „nevermore". Dacă la început crezusem că femeia care călca este singura ființă din casă, acum ghicirăm în obscuritatea încăperilor din fund și prezența altor persoane, un bărbat și încă o femeie, probabil.

— Cred că ăștia sînt Relski, spuse Zita întîi șoptit, apoi destul de tare, dîndu-și seama că nu poate fi auzită, oricum, de acei oameni în vîrstă. Într-un fel, sîntem cu ei rude, le spunem nașule și nașă, deși doar pe tata l-or fi botezat, pe mine în nici un caz. Îmi amintesc foarte bine cînd au moștenit casa, dar nu-mi închipuiam să mai trăiască și-acum. Clădirea de-acolo — și Zita ne-o arătă, pe geam — era a lor, acum văd că e transformată în cramă.

Se îndreptă spre camera în care descoperiserăm prezența celor doi bătrîni. Spuse, încă din prag:

— Sărut-mîna nașule, sărut-mîna nașă! Cum o mai duceți?

— E Zita, a venit cu nişte prieteni de-ai ei, interveni Jandrek.

Memoria bătrînilor funcţiona cu intermitenţe, aşa cum ne-am putut da seama după cîteva momente. E adevărat că de Zita şi-au adus aminte destul de repede, fixînd-o undeva în arborele familiei. Şi-au amintit în primul rînd de mama Zitei, care le scria destul de des, cîteva rînduri la diverse evenimente. Naşul chiar a reconstituit, cu ajutorul nevestei, vreo două fraze dintr-o scrisoare de anul trecut.

Cei doi bătrîni fuseseră luaţi în grija şi întreţinerea familiei Sebetić, cu condiţia de a le lăsa, după moartea lor, casa şi pămîntul. Era o înţelegere neoficializată, pentru că în acte mai figura încă, drept proprietar, bătrînul Relski. Andrija, pentru a simplifica lucrurile pentru mai tîrziu şi pentru a da o mai mare greutate înţelegerii, şi-a adus la conac pe toţi ai lui — nişte bătrîni care-şi pierdeau vremea, cu naşul şi naşa, jucînd domino ori preference. Noii veniţi se deosebeau de ceilalţi printr-o expresie mai vioaie şi printr-o memorie ceva mai bună. De altfel, Sebeticii se comportau foarte corect cu binefăcătorii lor, asigurîndu-le nevoile traiului. Astfel, feudalul prea longeviv trăia într-un fel de egalitate ciudată cu iobagul său.

Cu timpul s-au dumirit şi naşii de scopul vizitei noastre şi — arătîndu-ne că mai pot încă s-o facă — au legat cu noi o oarecare conversaţie. Oricum, atmosfera de-acolo avea în ea ceva de capelă, dacă nu chiar de cavou familial. În cele din urmă ne-am retras politicos, sub pretextul unei întîlniri urgente la Brestovija. Ne-au invitat

să ciocnim cîte o „cupă" cu rachiu, dar intenţiile bune au rămas pînă la urmă doar în stadiu de invitaţie.

Se pare că pe Zita a impresionat-o mult această întîlnire, cu atît mai mult cu cît îi crezuse demult trecuţi în lumea veşnică. Am înţeles cu toţii că aici se petrecuse o istorie ciudată. Ştiam cu toţii de domeniul Relkovec, dar nu ştiu de ce îl atribuiam întotdeauna feudei lui Mihanović, acel legendar Mihanović cîntat în imnuri. Ni s-a părut chiar a-l recunoaşte în figura naşului.

Am părăsit castelul păstrînd multă vreme după aceea tăcerea, pînă cînd cineva s-a gîndit că n-ar strica să ne spună o anecdotă veche. În acel moment am şi redevenit grupul vesel de odinioară. „Am trecut cu bine şi momentul ăsta cultural-educativ. Am vizitat muzeul şi-acum mergem să radem un şpriţ, mulţumescu-ţi ţie Doamne !", rosti cineva, pe un ton foarte serios. Pentru început am lălăit un cîntec de pe vremea mişcării ilire. Apoi Berti ne-a aşezat în rînd, doi cîte doi, şi trecînd încă o dată coloana în revistă şi muştruluindu-ne ca un adevărat caporal, a dat semnalul de pornire, ridicînd spre un inamic nevăzut ciomagul pe care tocmai îl găsise pe drum. Am început să mărşăluim în tactul unei pîrţîieli pe care Berti o scotea din gura umflată cu aer. Am mărit pasul pe măsură ce ne apropiam de Brestovija, fiecare imitînd cîte un instrument de suflat, străduindu-ne ca chiţăiala noastră să semene cu o fanfară. Lucru care ne-a distrat grozav. Cîntam imnul Zrinilor, o curbă, imnul Frankopanilor, altă curbă, şi iată-ne, doamne sfinte, în Brestovija împodobită cu ghirlande de flori, cu drapele şi o pancartă

mare pe care scria „Bine aţi venit“. Totul era de parcă ne-ar fi aşteptat întreg oraşul. Priveam amuzaţi şi derutaţi totodată. Fără a-şi pierde cumpătul, Berti s-a adaptat imediat situaţiei şi ne-a ordonat să ne oprim în piaţa din mijlocul tîrgului. Oamenii ne priveau zîmbind, se îmbulzeau să ne vadă. S-a creat un moment mort, nu mai ştiam ce să facem, după care — ca la un îndemn neauzit — am început să jucăm o horă. Dansam şi chiuiam cu adevărat. Berti schiţă un gest de salut spre cei adunaţi în jurul nostru. Se auzi deodată un glas ce ni se păru cunoscut :

— Hai noroc, puţoi şi prieteni ! Aţi picat la vreme !

Era Lucium, un fost coleg de liceu, dar pe care nu-l terminase cu noi, mutîndu-se la o şcoală pedagogică căreia el îi spunea pompos „curs pedagogic“. Se pare că acum era învăţător aici, la Brestovija. La buzunarul de sus al hainei am observat că purta un fel de insignă.

— În primul rînd haideţi să bem ceva. Un whisky, un *gemischt ?*

Ne-a condus într-un local, în care se intra direct din stradă şi care avea mai degrabă aspect de instituţie, decît de birt. Am observat că cei ce se aflau acolo purtau la revere acelaşi fel de insigne. Ciudat, dar toţi ne salutau prieteneşte, din toată inima. Whisky-ul era de cea mai bună calitate şi ne-am crucit văzînd cum se serveşte la discreţie, după pofta inimii, fiecăruia după capacitatea sa de a ingurgita.

Încetul cu încetul ne-am dat seama că la Brestovija se desfăşura tocmai atunci nu ştiu ce festival. Lucium era convins că noi venisem special

pentru asta şi că intrarea noastră în oraş, cu pas de marş, era un punct prevăzut de organizatori. Unul dintre noi a făcut rost de un program al manifestărilor pe care îl consultam cu rîndul şi cu mare atenţie, între două pahare de whisky. Festivalul avea un caracter special, încerca să-mi explice Lucium, folosind limba literară şi nu dialectul ori de cîte ori credea el că abordează probleme serioase. Prea mult n-am priceput, dat fiind aburii de alcool care pluteau prin capul nostru. În orice caz era vorba de o dispută pe teme lingvistice, exista un fel de eufonie în dialectul local şi acest lucru trebuia neapărat demonstrat ştiinţific.

Orăşelul era liniştit, circulaţia prin centru fusese interzisă, magazinele, frizeriile şi biserica erau cu toate deschise pentru oaspeţi. Venea de undeva un miros tulburător de fripturi şi cîrnaţi prăjiţi. Am pornit cu nasurile adulmecînd în vînt, cuprinşi de o foame năprasnică. Am găsit sursa miresmelor, ne-am aşezat în jurul grătarului fumegînd, la soare, şi am mîncat pe nerăsuflate cîte o friptură falnică. Muşcam cu lăcomie din pîinea bună şi caldă, pîine pe care n-o găseşti niciodată la Zagreb, să dai cu tunul.

După masă ne-am împrăştiat prin oraş, în grupuleţe. Eu m-am dus direct la biserică. În spatele ei fusese pe vremuri cimitirul satului, din care se mai păstraseră, pe ici, pe colo, cîteva plăci funerare. Una dintre ele era a cuiva din familia Relski. Fons mi-a făcut cîteva fotografii, scoţînd în evidenţă inscripţiile mai interesante, în timp ce eu mă bucuram ca un nebun. Cînd am revenit în piaţa oraşului m-a şi luat în primire

Lucium, care mă căutase nerăbdător pretutindeni.

— Hai, spune-mi repede titlul comunicării tale !

— Care titlu ? Ce comunicare ?

Bănuiam că e vorba de o farsă, dar de unde acel sentiment apăsător, de vagă vinovăţie ? Vorbisem oare cu Lucium despre aşa ceva şi să fi uitat ?

— Păi n-am convenit că o să citeşti aici un rezumat din prelegerea aceea a ta, de la secţia de filologie ? Era şi anunţată pentru după-amiaza asta. Ia ascultă, doar n-o să-mi spui că ai şi uitat de promisiune, că n-a trecut chiar atît de multă vreme de cînd am fost ultima oară la tine ! Măi, cu tine e ceva în neregulă...

— Vorbeşti cumva de ziua aceea cînd mi-ai adus cîrnaţi sîngereţi ?

— Da, sîngereţi, de asta văd că-ţi aminteşti ! Ţi-am mai adus şi-un litru de vin. Şi nu te mai holba aşa la mine, ca viţelul la poarta nouă !

— Mi-ai tipărit în program şi numele ?

— Numele nu ţi l-am trecut.

Prin urmare situaţia nu era chiar atît de gravă şi din nou înclinam să cred că voise să mă tragă pe sfoară. Totuşi, vag de tot, parcă vorbisem noi şi despre aşa ceva, altminteri de ce m-aş fi gîndit în ultima vreme cu atîta obstinaţie la Brestovija, de parcă aş fi fost legat cu ceva de locul ăsta ?! Desigur, mai era şi conacul acela al Zitei, şi gîndul la excursia asta. Plus că Lucium ne invita mereu pe la el, deşi nu ajungeam niciodată să-l vizităm. Ba nu, odată am ajuns şi pe-aici, adusesem cu noi vreo douăzeci de sticle cu bere şi ne-am îmbătat criţă. Eu adormisem atunci în

pădure, ca un butuc, şi ce răceală straşnică a mai urmat ! Oricum, trăiam senzaţia că un lucru îmi scăpa printre degete. Cred că-i promisesem ceva, dar ce anume — asta uitasem cu desăvîrşire. Se depusese ceva în trezoreria căpăţînii mele, dar se pare că se rătăcise tocmai fişa din centralizatorul de date bancare.

— Hai, termină odată, nu mai face pe prostul ! Păi tu pentru ce ai venit astăzi aici ? Doar ne înţelesesem foarte clar, ai văzut şi programele tipărite. Urma doar să-mi comunici titlul prelegerii, sau — în cel mai rău caz — să mă anunţi din timp dacă ar fi intervenit ceva şi n-ai mai fi putut veni. Asta le-am şi spus celor din comitetul de organizare. A venit şi profesorul Kucici, care te cunoaşte, şi actorul Kalet, ori Tkalec — nu ştiu exact cum îl cheamă.

Puţin îmi păsa mie de Tkalec ăsta. Dar faptul că l-am încurcat pe Lucium — asta îmi dădea un sentiment de vinovăţie. Hertl, care urmărise discuţia, interveni :

— Ce este ? Nu eşti în formă ?

— Ce formă ! Îmi lipseşte chiar conţinutul !

— Hai că te înlocuiesc eu.

— Excelentă idee, colega. Mai ales că am fost un semestru colegi de clasă şi-acum sîntem *per tu !* am spus eu, ironic.

Lucium îşi şterse sudoarea de pe frunte, cu un gest de uşurare. Abia atunci mi-am dat seama că nu era vorba de o glumă şi că fusese într-adevăr speriat.

— Vezi tu, asta-i o sesiune de comunicări, vin numai specialişti. Nu merge aici o simplă lecţie. Ai ceva pregătit, dinainte ?

— Da. Problema notării economice a accentelor şi a vocalelor în graiul din Brestovija.

— Perfect ! se linişti Lucium şi îşi notă conştiincios titlul. Păru mulţumit, deşi titlul i se părea cam lung.

— Scoate cuvîntul „problema“ şi o să fie perfect.

Lucium tăie primul cuvînt şi rectifică apoi toate celelalte, acordîndu-le morfologic.

— La lucrarea de diplomă n-ai avut ca temă ceva despre accent ? Apoi ai publicat ceva asemănător şi în revista „Kolo“ ! îşi aminti dintr-o dată organizatorul nostru.

— Ba chiar eu sînt cunoscutul Petre Gavranko !

Folosindu-i numai porecla, aproape că uitasem numele lui Hercle. Nici prin minte nu-mi trecuse că el ar fi fost autorul acelui articol.

— Atunci nu uitaţi, ne întîlnim la ora 16 ! ne atenţionă Lucium, despărţindu-se de noi.

— Şi zici c-ai studiat graiurile de prin părţile astea ? l-am întrebat, neîncrezător, pe Hercle.

— De două ore, de cînd sînt pe-aici. Nu-i de ajuns ?

Am năvălit cu toţii să ascultăm prelegerea prietenului nostru. Eram tare curioşi să vedem ce se va petrece. Cît despre mine, mă apucase un soi de nelinişte, de îngrijorare, şi în cele din urmă simţisem chiar mustrări de conştiinţă.

Sala de festivităţi a Casei de cultură avea pereţii „pictaţi“ cu scene naive şi caraghioase reprezentînd ascensiuni alpine sau momente de luptă. Hercle urcase degajat şi senin pe podium. Ştia că venisem pentru el, să-l ascultăm, ne vedea cum

aşteptăm nerăbdători, gata să-l susţinem. A început prin a persifla publicul, amintind de „porţile Domnului“ de la Sfînta Rozalia, ca şi cum cei de faţă ar fi fost cu ceva vinovaţi pentru asemenea formulări. De mine, cel puţin, şi-a bătut joc la modul cel mai deschis. Am reacţionat prin hohote de rîs ; atitudinea noastră transmiţîndu-se şi celorlalţi auditori. Apoi, luîndu-şi o mină serioasă, Hercle a reluat aceleaşi probleme, dar abordîndu-le cu totul altfel, folosind de data aceasta instrumentele cercetătorului. A turuit despre foneme reale şi foneme aparente din ortografia limbii literare ; a revenit la formele grafice din texte de felul *Boza vrata* *, *nedi blizo* ** şi la altele pe care tocmai le fotografiasem pe monumente funerare ; la sfîrşit şi-a expus concluziile, referindu-se la formele de notare a accentului tonic urcător la diftongi, forme identice cu cele folosite pentru notarea accentelor, scurte ori lungi, la vocale.

Mi s-a luat o piatră de pe inimă. Şi simţindu-mă oarecum vinovat faţă de Lucium, simţindu-mă şi obligat pentru whisky-ul oferit cu generozitate, cît şi pentru serata ce avea să vină la încheierea festivalului, m-am gîndit să particip şi eu, cu ceva, la discuţii. Am ridicat mîna, mi s-a dat cuvîntul şi am început să despic firul în patru despre specificul intonaţiei urcătoare în dialectul brestovian, demonstrînd că toţi diftongii acestui grai sînt purtători de sus-amintita intonaţie urcătoare, dînd iambii bla-bla-bla.

* Porţile Domnului (trad. din dialectul brestovian).
** Nu te apropia (trad. din dialectul brestovian).

Hercle, adică tovarăşul Gavranko, a parat cu multă prudenţă, atrăgînd atenţia asupra concepţiei nefondate privind legăturile mecanice dintre sunet şi efectele sale estetice. Vorbea publicului, dar şi mie personal, adresîndu-mi şi cîteva cuvinte de laudă, cu oarecari rezerve, însă.

Lucium rămăsese foarte încîntat de participarea noastră. Ne-a procurat pînă şi camere ceva mai ieftine pentru noaptea aceea, întrucît nu aveam cum să plecăm. Serata care a urmat a fost de o distincţie nemaipomenită : conversaţii în care puteai auzi binecunoscutul apelativ „bre" şi „măi", apoi delicioasa supă cu găluşti — o specialitate a locului — care ne-a pus capac. Tocmai cînd sorbeam noi din zeama aceea conţinînd inimi şi pipote de cocoş, bine mărunţite, Lucium ne făcu tuturor o propunere neaşteptată : de a rămîne definitiv la Brestovija. Dădeam afirmativ din cap, atît cît ne permitea sorbitul supei şi înghiţitul pomenitelor măruntaie. Mie mi-a oferit un post de diriginte la Şcoala generală, başca toată catedra de limbă croată şi engleză, unde era mare nevoie de un profesor bun, aşa ca mine. Apoi a găsit posturi şi pentru ceilalţi din grupul nostru şi bineînţeles, şi locuinţă. Aşa că am început să ne construim cîte o vilă imaginară prin toate dumbrăvile disponibile din jur. Fons propuse schimbarea numelui localităţii în Brest-Litovsk, propunere acceptată de toţi, fără rezerve. Ei, şi-am sădit livezi, am făcut şi ţuică din prunele ce le vom culege din pomii pe care-i vom planta... Lucium ne stimula fantezia dîndu-ne tot timpul asigurări că ceea ce ne propusesem era realizabil. Ne procura vagoane de cărămizi, ţiglă, saci de

ciment, se ocupa personal de aducerea materialelor de construcţie, supraveghea munca de finisare a faţadelor. Ni se părea că viaţa se poate transforma într-o frumoasă vacanţă şcolărească şi că totul se afla la îndemîna oricui, doar mîna să-ntinzi şi s-apuci, ca fachirii. *Il pleuvait sans cesse sur Brest* * — o ploaie care ne-a orbit şi ne-a purificat. Lucium şi-a reînnoit oferta şi la pisoar, asigurîndu-mă că e o treabă foarte serioasă şi că n-a glumit deloc în privinţa acelui post de profesor. Îşi anunţase şi colegii de venirea mea acolo. Salariul era mai mult decît rezonabil, oamenii erau cumsecade, viaţa ieftină, linişte, fără zgomotul şi circulaţia aceea îngrozitoare de la Zagreb şi, în definitiv, dacă chiar voiai să dormi acolo, puteai foarte bine să faci o navetă convenabilă, doar cîteva ore, cu maşina personală !

Am ieşit cu toţii la aer curat, oboseala plutea peste întreg oraşul. Beţivii înrăiţi se închiseseră în sala de festivităţi unde au continuat să golească pahare, încă multă vreme. Perechile de îndrăgostiţi profitară de această debandadă din oraş, sărutîndu-se fără jenă prin locurile mai umbrite, ba chiar în plină stradă. Cîţiva cetăţeni, mai puţin rezistenţi la băutură, căzură trăsniţi pe bănci şi dormeau duşi ; unii dintre ei au fost găsiţi dimineaţa chiar pe jos, pe pămîntul gol.

— Uitasem să-ţi spun — mă anunţă Zita, în timp ce ne căutam camerele de dormit — că mătuşa mea ţi-a trims şi continuarea manuscrisului.

---

* Ploua fără încetare la Brest (trad. din lb. fr.).

— Care mătușă ? Aaa... teta. Și trebuie să-l citesc acum, înainte de culcare ? Hai, nu te supăra și dă-mi-l încoace. Am glumit, crede-mă că mă interesează, într-adevăr, foarte mult.

Văzuse multe nunți. Erau socotite acolo drept evenimente la fel de importante și pline de pitoresc ca și cortegiile, pelerinajele sau alte sărbători religioase. Mireasa era îmbrăcată întotdeauna, din cap pînă în picioare, în mătase albă sau trandafirie, mirele și cavalerii de onoare în haine negre, cu coadă de rîndunică și pantaloni dungați, în urma alaiului venea o căruță încărcată cu daruri : cutii și coșuri cu îmbrăcăminte, lenjerie, perne, vase de bucătărie, tacîmuri și tot ce trebuie într-o gospodărie abia întemeiată.

La nunta Anei, teta Ljuba aruncase peste capete cu boabe de orez — acesta era adevăratul ritual, nu acela practicat de unii mai puțin inițiați sau aducînd obiceiuri de-aiurea, de a împrăștia nuci, cuburi de zahăr sau bomboane rotunde ca bilele de sticlă, asupra cărora se năpustea mulțime zgomotoasă de copii, hărțuindu-se haiducește în spatele cortegiului ca niște sabotori în urma unei armate ordonate.

In aceeași seară, mirii au și plecat în voiaj de nuntă. Pînă la gară, fiecare dintre ei a mers separat, în cîte o căruță. Oaspeții au rămas acasă la Vojko, să comenteze care și cît a dăruit, să bea și să mănînce pe săturate și — cum se întîmplă mai întotdeauna în astfel de ocazii — să facă vreunul dintre ei o necuviință care să rămînă de pomină, ani în șir, în anecdotica legată de nunți.

Au urcat într-un compartiment de clasa întîi, somptuos tapisat cu catifele purpurii, cu draperii grele prinse în șnururi galbene de mătase. Ana nu mai călătorise niciodată în asemenea condiții. Vedea pentru prima dată măsuțe încărcate cu mîncare și băutură, în tren, și chipuri relaxate, de oameni obișnuiți cu călătoria și luxul.

Cunoștea prea bine peisajul ținutului, așa că a încetat să mai privească afară și s-a întors spre Vojko. Il ațintea cu privirea, hipnotizîndu-l parcă. El a prins-o de mînă și au izbucnit amîndoi în rîs, la gîndul aventurii care-i aștepta. Se simțea cuprinsă de o stare ciudată, pe care nu o mai avusese pînă atunci, dar îi plăcea. Își analiza tot timpul evoluția sentimentelor, cu ochii celui care ar fi privit din afară această călătorie plină de peripeții, dar învăluită în purpură. I se părea, ceea ce săvîrșeau ei acum, o întîmplare vinovată, dar în același timp și un pas spre o viață nouă. Se îndreptau spre nord, calea ferată urmărind un timp cursul unui rîu, părăsindu-l apoi definitiv. Rezervaseră dinainte un mic apartament într-un hotel-preventoriu așezat pe coasta unui munte ciudat, cu brazi argintii și pîraie înspumate sărind printre stînci. Intr-un cuvînt — un peisaj cum numai în filme sau în ilustrate mai văzuse pînă atunci. Acum se număra și ea printre pacienții acelor simandicoase preventorii, dar printre cei cu adevărat bolnavi, nu numai închipuiți.

Prima noapte a căsniciei lor a trebuit s-o petreacă în orașul cel mai apropiat, abia în ziua următoare continuîndu-și drumul spre muntele scăldat în lumina lunii de miere. Hotelul era o construcție falnică și recentă, în spiritul arhitec-

turii tradiționale din aceste locuri, o copie fidelă a caselor orientale islamice. Îi întîmpină un om în costum negru, proprietarul sau mai degrabă șeful recepției, care-i salută politicos, înclinîndu-se și frecîndu-și mulțumit palmele. Cîțiva tineri, cu uniformă, se grăbiră să care bagajele, și făcură acest lucru cu multă dexteritate, dobîndită se pare într-o îndelungată practică. Ana simți o clipă cum i se urcă tot sîngele în obraji la gîndul că toți acești oameni știau motivul sosirii ei aici și tot ce avea să se petreacă cu ea în noaptea aceea. Se liniști apoi, văzîndu-l pe Vojko într-o atitudine calmă și oficială, ca și cum în viața lui n-ar fi făcut altceva decît să închirieze camere prin hoteluri. Fu obligată să recunoască faptul evident că Vojko avea o viață a lui, cultivată și modelată de el însuși în așa fel încît putea deveni cu totul altfel decît îl cunoscuse ea. Și totuși, cel mai important lucru era că Vojko îi aparținea. În timp ce urcau cu liftul spre apartamentul lor, acest sentiment al apartenenței se prefăcu în convingere. Dobîndi dintr-o dată un fel de siguranță de sine atunci cînd el își sprijini bărbia de umărul ei. Mai știa tot atît de bine că legătura lor trebuia într-un fel pecetluită.

Camera era spațioasă și ferestrele priveau spre rîu. Luminile casei ajungeau pînă acolo, reflectîndu-se în undele verzi. Sub stîncile uriașe se îngrămădea întunericul. Apa rîului se pierdea la un moment dat într-o peșteră, sub care — aflase de la oameni — s-ar mai fi aflat încă o peșteră subterană. Dar mai jos de aceasta? Numai Dumnezeu știa ce mai era. Abia acum îi trecu prin minte că universul, totuși, nu se oprește aici, sub matca

rîului. Rămăsese în mijlocul încăperii, gîndindu-se, uitînd să-și scoată paltonul. Căldura camerei o obligă în cele din urmă să-și dezbrace paltonul, pulovărul și să-și descheie bluza.

— Vrei să deschid fereastra? o întrebă Vojko.

Ana acceptă, cu o înclinare a capului. Nu simți răcoarea pătrunzînd în cameră, caloriferele — cu care nu fusese pînă atunci obișnuită — menținînd o căldură plăcută și uniformă. Se așteptase ca măcar pe culoare să fie mai rece, dar nu era, și asta i se păru din nou o notă de bunăstare și lux. Prin urmare, după numai cîteva ore de mers cu trenul ajunsese într-o altă lume.

De la început, Vojko a evitat să se apropie de ea și s-o atingă. În felul acesta a obligat-o, într-un fel, să se așeze, să se liniștească și să se acomodeze cu noul decor. Abia acum simți Ana toată oboseala acelei zile încărcate de emoții.

— Vrei să mănînci ceva?

Glasul lui Vojko și atmosfera aceea calmă, liniștitoare, o destinseră. Și în momentul cînd încordarea de pînă atunci i se risipi, apăru — ciudat — senzația de foame. Așa că întrebarea lui Vojko, venită la timp, fu întîmpinată de o adevărată explozie de bucurie. I s-au adus friptură rece de pui, salată de verdețuri și șampanie franțuzească. Singură, nu s-ar fi gîndit niciodată să comande așa ceva și, în sinea ei, recunoscu încă o dată rafinamentul lui Vojko. El desprinse atent sîrma ce ancora dopul sticlei de șampanie. Se opri un moment și o întrebă: „Vrei să se audă ca o bubuitură de tun?“ Ana aprobă vesel și dopul se smulse cu un pocnet, lăsînd și un semn pe tavan. Se revărsă o spumă deasă pe care Ana o

întîmpină, precipitîndu-se, cu un pahar. Au golit cupele, privindu-se în ochi. Apoi, Ana mîncă totul, cu poftă.

Oboseala și alcoolul răspîndindu-i în trup o căldură binefăcătoare făcură să vadă în Vojko singura ființă apropiată într-o lume străină și indiferentă. Se simți pentru prima dată bine, fără nici o urmă de crispare, alături de un bărbat. Încet, se dezbrăcă în fața lui și își puse cămașa de noapte cusută anume pentru ziua aceasta. Vojko stinse lumina și întunericul mistui pînă și zgomotul rîului de-afară. Doar o rază de lumină tremura pe așternutul alb, desfăcut. Știa tot ce o să urmeze. Și-a rememorat cele citite în cărțile acelea, cu mult timp înainte, ca și cînd se pregătea pentru un examen sau pentru o intervenție chirurgicală. Durerea pe care a simțit-o n-a fost așa de mare căci i-a plăcut apropierea lui Vojko. Cu atît a și rămas, întrucît n-a putut atinge culmile plăcerii niciodată. Era conștientă de asta și punea faptul acesta pe seama cunoștințelor ei prea temeinice în materie și nicidecum pe seama incapacității ei afective.

Țarigradaț — mica așezare montană — a fermecat-o. De la fereastra camerei ei se deschidea priveliștea piscurilor descrescînd pînă în albia rîului. Dimineața, valuri de ceață acopereau totul și ea se simțea ca într-o lume de basm, undeva parcă la malul mării. Nu o atrăgea doar peisajul, la starea ei ciudată contribuind și miresmele pădurii. Vojko a înțeles foarte bine ce se petrecea cu ea.

Se trezeau dis-de-dimineață, cînd cerul era de azur, adînc și necuprins ca și cerul lor de-acasă. Pînă și ceața împrumuta din albastrul acela curat,

al înălțimilor. Coborau în vale zeci de izvoare, coborau tot atît de neabătut ca și oamenii locului, mergînd spre treburile lor și răspunzîndu-ți la „bună ziua" cu „Doamne ajută". Se opreau uneori, rezemîndu-se în toiage, scoteau tutun și-și răsuceau o țigară vorbindu-ți despre puterea tămăduitoare a apelor de-aici. Dacă le cîștigai încrederea, îți povesteau — cu aerul că-ți încredințează o mare taină — despre un izvor miraculos ce vindeca oamenii de mătreață.

Își aleseseră tocmai acel izvor pentru plimbarea din fiecare dimineață. Arăta ca o apă stătătoare, un ochi plin de verdeață fremătînd incontinuu. De fiecare dată Vojko își uda părul cu apa aceea rece, apoi o stropea și pe Ana, rîzînd. Mirosea acolo a frunză putredă și a ciupercă de pădure, a violete și brîndușe.

Uneori se abăteau pe-acolo, să vîndă ciuperci proaspete, femei venite din cine știe ce cătun pierdut în munți. Coșulețele pe care le cumpăra Ana aduceau în preventoriu mireasmă proaspătă de pădure, făcînd-o să nu mai simtă, pentru cîteva clipe, izul pătrunzător de medicamente și dezinfectante. Ana pregătea ciupercile după sfaturile acelei bătrîne care i le aducea. Se simțea mîndră că începuturile ei în ale gospodăriei se petreceau acum, cu primele mîncăruri pregătite pentru Vojko. Bătrîna a mai învățat-o să deosebească ciupercile bune de cele otrăvitoare, astfel ajungînd să știe pînă și soiul și numele lor. După un timp, plimbările lor de dimineață deveniră și un prilej pentru cules. De-acum nu mai aveau nevoie de ajutorul bătrînei și într-un fel se simțea vinovată față

de femeia aceea căreia nu-i mai cumpărau nimic, dar bucuria de a face totul, cu mîna ei, pentru Vojko, îi risipea orice părere de rău. El o privea zîmbind și spunîndu-i în glumă că mîncarea de ciuperci pe care i-o oferea zilnic are darul de a-i ține trează iubirea și de a-i stimula bărbăția.

Într-o dimineață, spre sfîrșitul lunii, Vojko se comportă altfel decît în alte dăți : mai tăcut, mai absent, frămîntat parcă de un gînd, cu privirea pierdută undeva, în vale. Părea că așteaptă ceva, orice, o veste bună sau una rea. Soseau copiii, plecați în zori să adune fructe de pădure în coșulețe din coajă de mesteacăn, ea îl privea pe Vojko, așa cum rămăsese nemișcat, și dintr-o dată se gîndi că bărbații își doresc întotdeauna un băiat care să le poarte numele și să continue tradițiile familiei. Ana intuise, ca într-o străfulgerare, pricina frămîntării lui Vojko. Nu era nici un semn că ar fi rămas însărcinată, și i-o spuse. El continuă să privească în zare, la fel de tăcut, și cînd își întoarse fața spre ea, încet, părea îngrozitor de istovit, ca după un drum lung și fără odihnă. În clipa aceea apăru soarele, strălucitor, mîngîie coama de argint a rîului și lumina se împrăștie pretutindeni, țîșnind în stropi de diamant.

N-au mai discutat despre asta niciodată, era un subiect pe care-l evitau în mod tacit pentru că Ana nu avea să rămînă însărcinată, vreodată. Încerca uneori să găsească vreo cauză, o justificare, începu s-o copleșească un vag sentiment de vinovăție. Apoi i se păru că Vojko este cel care se complace în viața aceasta în doi. Oricum, simțea prezența copilului și în el și în ea.

Se sfîrși și luna de miere. S-au plimbat pentru ultima oară prin aerul acela îmbălsămat și pur, în care pînă și fumul locomotivei pare abur din nările unui cal năzdrăvan. Părăseau cu regret aceste locuri, cu toate că așteptau cu nerăbdare să înceapă adevărata lor căsnicie.

Ceea ce numeau „căminul nostru“ era un apartament din spațioasa casă a părinților lui Vojko. Nu s-ar putea spune că a urcat scările casei fără o strîngere de inimă. Credea că toate de aici îi vor fi ostile — și zidurile vechi și mucegăite, și mirosurile persistente de mirodenii, și treptele șubrede de lemn. Se înșelase, totuși. Cînd a intrat pentru prima dată a zgîriat cu unghia mucegaiul de pe perete, pentru a se convinge că este ceva obișnuit. A simțit zidul cald și prietenos sub mîna ei, ca un uriaș animal domesticit.

Casa fusese cumpărată de bunicii lui Vojko de la un boier bogat și împreună cu aceasta dobîndiseră și o livadă cu pruni. Pentru aceasta din urmă era folosită și acum, ca act de proprietate, o veche scrisoare de recunoaștere semnată chiar de ducele Veneției. Clădirea era mai mult decît încăpătoare, cu două curți interioare, astfel încît Ana și Vojko trăiau complet separați de ceilalți membri ai familiei. În plus, mai aveau o încăpere modestă care urma să fie amenajată în cabinet pentru Vojko. El a început munca la micul spital din localitate, tot acolo unde și Ana în copilărie era adusă, împotriva voinței ei, să se vaccineze.

Ana se puse pe treabă. Casa era în grija și răspunderea ei. A început să aibă invitați. Prăjiturile și dulciurile pregătite de ea erau foarte apreciate. Dulceața de nuci, cel puțin, era considerată spe-

cialitatea casei. O pregătea după o rețetă veche și secretă, de familie: toamna punea nucile încă verzi în iarbă, le lăsa să se pălească la soare, le punea în borcane si le răsucea din timp în timp. A trebuit să se obișnuiască și cu o nouă atitudine față de profesia de medic. Pînă nu demult, halatul alb îi inspira teamă și-i sugera ace cu străluciri stranii și mirosul acela specific, pe care nu-l putuse suporta niciodată. Acum, zilele treceau tihnite în așteptarea lui Vojko. Aducea cu el acasă tocmai acele mirosuri de spital și îi vorbea atît de firesc despre cele mai complicate cazuri, încît devenise o conversație zilnică și obișnuită, ca acelea purtate între femei, despre ață și broderii. S-a obișnuit repede cu obiceiurile lui — cu felul lui de a se liniști treptat atunci cînd ajungea acasă, cu tăcerile lui înainte de a lua masa împreună, în bucătăria albă și spațioasă. Atunci Vojko își făcea de lucru cu ardeii iuți, curățindu-i de vinișoare, în timp ce-și sorbea cu înghițituri mici păhărelul de mastică. Îi plăcea să spună: „Înainte de masă medicul mănîncă doi ardei iuți și bea douăzeci de picături de mastică". Dacă ar fi trăit în secolul trecut, probabil că pictorul care i-ar fi făcut portretul n-ar fi uitat să deseneze în vreun colț și cele două însemne. În casa lor prînzul devenise un ritual și Ana își schimba întotdeauna rochia spre sfîrșitul mesei, pentru a zăbovi în tihnă, cu Vojko, la desert.

În timpul acesta el vorbea măsurat, firesc, despre cele mai teribile întîmplări petrecute în spital. Ana îl asculta de-acum liniștită, se petrecuse cu ea o schimbare, știa să privească toate lucrurile cu înțelepciune. Chiar înainte, începuse să asculte

fără oroare pălăvrăgelile surorilor de caritate: despre sînge, dureri, urlete și văiecăreli, despre infecțiile femeilor care avortau neasistate de personal autorizat, despre refacerea virginității, despre bolile femeilor celibatare, despre medicamente și tratamente noi, despre moarte și iarăși despre moarte. Într-o vineri, cînd Vojko era plecat la Biograd pentru a sprijini o campanie de combatere a unei contagiuni de angină, s-a simțit dintr-o dată îngrozitor de singură, sentiment pe care nu-l mai încercase de mult. În camera dereticată încă de dimineață, cu geamurile deschise larg, rămase multă vreme în întuneric, cuprinsă parcă de frisoane — deși afară era o căldură neobișnuită — și această senzație o punea în legătură, aproape inconștient, cu această lume nouă în care abia intrase. O lume în care oamenii aveau întotdeauna răni pe ei, erau răi și dornici de compasiune, exalînd mirosuri scîrboase. Și-a închipuit pentru o clipă că dacă va ieși afară va întîlni pretutindeni aceleași răni fără leac, picioare scurtate și priviri pline de răutate și invidie. Un val de căldură o întîmpină în pragul ușii, făcînd-o să se răzgîndească. Trînti ușa cu o mișcare bruscă. Își spuse în sinea ei că trebuie să păstreze neapărat casa răcoroasă pentru Vojko. Gustă din ardeii lui iuți. Nu i-au plăcut. A luat apoi cîteva smochine uscate și s-a gîndit că n-ar fi rău să-și toarne și un păhărel cu rachiu. A răsfoit îndelung cele cîteva reviste de modă, așa cum făcea ori de cîte ori simțea că nu mai înțelege nimic din ceea ce se întîmpla în jurul ei.

A ieșit din casă atunci cînd vîntul dinspre mare potolise căldura. S-a dus în întîmpinarea vaporului

cu care trebuia să se întoarcă Vojko. Oamenii erau îngrijit îmbrăcaţi, ca întotdeauna, o salutau cu acelaşi respect şi aceeaşi blîndeţe. Nimic nu se schimbase. Il zări pe Vojko făcîndu-i semne cu mîna, de pe vapor, ca şi cum s-ar fi întors de la cine ştie ce depărtări. Cînd a coborît, a prins-o vesel de mîini şi imediat a început să-i povestească despre felul cum a decurs ziua lui de muncă, despre miile de împunsături pe care le făcuse în coapsele oamenilor, despre camera aceea sufocantă în care urlau copiii cît îi ţinea gura. I-a descris apoi, amănunţit, o intervenţie chirurgicală, care-i reuşise în cele din urmă, de rezecţie a traheei ; era ciudat — spunea — că boala asta apăruse tocmai în anotimpul acela, adusă probabil de străini, şi că o contagiune în masă ar deveni extrem de periculoasă.

În drumul lor spre casă au răspuns politicos, ca de obicei, salutului binevoitor al cunoscuţilor care-şi arătau în felul acesta simpatia lor nu numai faţă de medic, dar şi faţă de soţia sa. Ana îl ţinea de braţ, strîns, mîndră şi fericită că se află din nou împreună în mijlocul oamenilor, mereu aceiaşi.

Se apropia ziua de naştere a lui Vojko. Părinţii lui îi vorbeau mai tot timpul despre acel mare mucenic al Poloniei, de origine cehă, al cărui nume l-au dat fiului lor. Ana simţea că se află în faţa unui soi de examen, că toţi aşteaptă s-o vadă cum se va descurca cu pregătirile pentru acel eveniment. Neapărat trebuia să găsească ceva deosebit. S-a decis să pregătească, printre altele, o prăjitură numită „labe de urs", care nu era cine ştie ce bunătate, dar epata prin numele ei. O alesese

tocmai pe aceasta pentru că ei îi sugera nesfîrşitele drumuri străbătute de Sfîntul Vojtech prin părţile acelea din nord, în misiunea lui de a face cunoscut oamenilor numele Domnului. Ca aperitiv, se gîndise la ardei iuţi şi sardele sărate cu rachiu tare de struguri. Nimeni din oraş nu mai servise aşa ceva. Principalul fel de mîncare putea fi ales mai uşor : tuslama, de pildă, sau rinichi de viţel, sau poate chiar amîndouă. Avu apoi ideea nefericită de a renunţa la supă, dar se răzgîndi imediat, pentru că gestul ar fi răsturnat o întreagă tradiţie : cine a mai pomenit masă sărbătorească fără supă ? De altfel, mama lui Vojko dăduse deja de ştire invitaţilor că o va pregăti chiar ea, cu ajutorul Anei, bineînţeles. Pentru a cumpăra vase de aluminium şi rîşniţă pentru nuci s-au deplasat tocmai în S. Vojko a intrat singur să aleagă băuturi, Ana folosind acest răgaz pentru a se repezi la magazinul unde comandase, cu cîtva timp în urmă, cadoul pe care avea să-l ofere soţului ei. Erau douăsprezece batiste cu monograma lui. Alesese un model semănînd cu un blazon sau cu nişte semne magice contra deochiului, nelipsind din desen nici şarpele, ca însemn al tagmei medicilor.

Cu o zi înainte de onomastica lui Vojko, Ana fu cuprinsă de trac, asemeni unei actriţe înainte de repetiţia generală. Se simţi chiar stingherită de privirile iscoditoare ale părinţilor şi i se păru că aceştia stau în preajma ei mai mult decît de obicei. Se îngrozea la gîndul că nu va ieşi totul aşa cum ar fi vrut ea.

Cel care a salvat momentul aperitivului a fost naşul Luio, pentru că Vojko abia a gustat, deşi

ardeiul iute îi plăcea atît de mult. Probabil că acesta îi cădea bine doar atunci cînd se întorcea de la munca lui, pigmentînd și povestirile pe care i le spunea zilnic. Însă nașul Luio știa să aprecieze sardelele sărate, fapt evident din felul în care s-a năpustit asupră-le, chiar dacă nu era decît o simplă gustare. Apoi, fără să șovăie, bău însetat din rachiul acela arzător, ca și cînd nici nu și-ar fi dorit altceva decît o asemenea combinație. Din felul în care făceau pauze în conversație, din felul în care dădeau din cap, a laudă, mesenii părea a spune că ei știu să aprecieze bucatele și această veche tradiție pe care Ana o adusese aici, din familia ei. Așa că toți s-au îndestulat, fără rezerve, din acest amestec, strașnic de tare și de sărat. S-a mîncat apoi carne de pasăre și carne de vițel, pe săturate, pînă n-a mai rămas aproape nimic. Nașul Luio, vesel ca întotdeauna în asemenea ocazii — din care pricină era mereu invitat cu dragă inimă — ciocnea pahar după pahar, cînd pentru Vojko, cînd pentru fiecare în parte, cînd pentru toți cei de față. E drept că la un moment dat începuse să cam încurce pe Sfîntul Vojtech cu Chiril și Metodiu, cu preablîndul Jeronimus sau cu Sfîntul Stefan. Mama lui Vojko și Ana se ridicaseră în același timp și sărutară sărbătoritul, de parcă ar fi fost vorbite dinainte. Rămăsese încă loc, în pofta de mîncare a oaspeților, și pentru „labele de urs“, pregătite de Ana cu tot felul de adausuri originale la rețeta cunoscută. A destăinuit secretul, fără fasoane, tuturor mătușilor și fostelor ei colege de școală, așa cum îi stă bine unei gospodine respectabile. Masa

de prînz s-a încheiat destul de tîrziu. Strînsese totul, se pregătea să spele vasele și atunci Vojko s-a apropiat din spate, sărutînd-o pe gît.

Erau iarăși singuri în apartamentul lor și se giugiuleau ca niște tineri îndrăgostiți. Apoi s-au culcat. Vojko părea emoționat, iar Ana — lucru destul de ciudat — se simțea foarte sigură pe sine și plină de fantezie.

Spre seară au ieșit pe faleză, așezîndu-se la o masă rotundă cu scaune albe. Se putea contempla, de-acolo, marea liniștită. Toți cei care fuseseră invitați la prînz s-au adunat din nou, după obiceiul locului, pentru a lua o gustare și un pahar de băutură. În lumina blîndă a serii văzură un vapor mare, negru, pregătindu-se să intre în port. Avea arborat drapelul patriei: Jugoslavia. Asta însemna că venea din acele mări îndepărtate unde se mai purtau războaie, din acele mări înfricoșător răscolite de submarine.

Somnul îmi dădea tîrcoale, oboseala și băutura mă copleșiseră, astfel că rîndurile pe care le ținеam în fața ochilor nu îmi mai spuneau nimic. Pagina dactilografiată devenise un fel de ornament, lipsită de orice sensuri. Am pus hîrtiile lîngă pat, pe parchet, simțind nevoia imperioasă de a mă gîndi la ceva cunoscut. Parcă mai aveam un lucru important de făcut, înainte de culcare, pe care nu mi-l mai aminteam. În plus, presimțeam că se va întîmpla ceva rău dacă n-aș fi reușit să adorm.

Mi se năzări un balon care se învîrtea, se învîrtea... În jurul lui se înfășura o vată de gheață, ca la înghețatele americane. Avea chiar o căciulă

și am simțit nevoia să o ridic și să privesc înăuntru, pentru că acolo, în interiorul acelui balon trebuia să găsesc un mesaj — un fel de sarcină pecetluită într-un plic pe care ar fi scris: „Deschide numai înainte de a adormi!“ Am tras balonul spre mine, încet, printr-o deschizătură pătrată descoperită în temnița rațiunii mele. Mii de fire, invizibile, îmi opuneau rezistență. Vînasem totuși ceva, cu o plasă în formă de parașută, vînasem un fel de pasăre de foc, sau un liliac monstruos, sau poate numai o sămînță de anghinarie, cît o bobiță neagră. Simțeam însă prezența unor paznici nevăzuți, ca niște infirmieri drastici, așteptînd probabil să adorm. Da, acesta-i adevărul iată-mă într-o curte interioară spaniolă, legat pentru totdeauna de un pat alb, așteptînd să fiu operat.

Trebuia să mă gîndesc neapărat la ceva, să fac poate bilanțul acelei excursii ori să adaug ceva la discuția cu Hercle. Nu cumva mă cam luase peste picior? Imposibil, nu și-ar fi permis el una ca asta! Mi-am trimis arhanghelul, ori serafimul sufletului meu, să ridice de pe mine bolovanul acela de gelatină care mă sufoca, deși era mai ușor decît aerul. L-am văzut pierind printr-o spărtură din acoperiș, dar imediat după aceasta, ca și cum atît ar fi așeptat, două plăci de oțel se puseră scrîșnind în mișcare, închizînd-o. Mă aflam din nou singur, serafimul meu rămăsese pe dinafară și se răfuia cu o meduză. Se pornise cutremurul universal.

Probabil că tresărisem. Vag, am realizat că luminile ce mă inundau din toate părțile, sufocîndu-mă, erau strălucirile reflectoarelor de pe stradă

și ale farurilor de mașini pătrunzînd printre jaluzele. Și totuși... Și totuși mai simțeam petrecîndu-se o catastrofă universală. Stăteam ca Lucifer, jumătate în întuneric și jumătate în lumină, prin tălpi îmi treceau fiori de gheață, de parcă aș fi privit furnicarul străzii, într-un echilibru precar, de pe acoperișul unui zgîrie-nori. Trăiam senzația că în mijlocul delirului cosmic mă aflu singur, într-un gol uriaș, ca un scafandru solitar uitat sub un clopot de aer, în adîncul oceanului. Ciudat lucru — nu-mi era deloc teamă de moarte, deși nu apropierea morții o simțisem, era mai degrabă un presentiment al existenței de dincolo de ea. De ce dracu s-o fi speriind atîta omul de moarte? Făceam eforturi să deschid ochii, și atunci cînd reușeam nu mă simțeam cu nimic mai bine. Luminile mă asaltau, hărțuindu-mă, apoi dispăreau; din nou se învălmășeau, iarăși se împrăștiau... Cînd mi se părea totul întors, ca în lumea în care nimerise Jan Bibian, cînd revenea totul la normal; stînga era stînga, dreapta era dreapta, susul — sus și josul — jos. Alternarea aceasta bezmetică mă făcu la un moment dat să nu mai disting între ceea ce este îndeobște firesc și ceea ce trece de limitele sale.

M-au trecut toate nădușelile. Era de vină alcoolul, cu siguranță. Un val negru mă smulse și mă aruncă din nou în lumea visului. O construcție ciudată și solitară, țesută în reclame luminoase, singură distingîndu-se, decupată parcă în întuneric. Semăna cu un pueblo indian dispus într-o peșteră atît de mare, încît nu se putea vedea decît întunericul. Se simțeau, pe undeva, limitele acestui spațiu închis, cel puțin în partea sa superioară.

Înaintînd însă, golul era nebănuit de adînc, limitele zidului bănuindu-se undeva în infinit, dacă or fi existat cumva. O ființă spectrală, aducînd cu o femeie vag cunoscută, îmi povestea cum că toate cunoștințele noastre comune de sex feminin sînt niște stricate. (Evident că abstinența mea a jucat un rol important în declanșarea visului, asemănător cu acela pe care-l avusesem, licean fiind, cînd mă văzusem dînd gata o clasă întreagă de fete, într-un compartiment de tren). E drept că unele dintre ele nu asudau efectiv în acest *call-girl*, avînd sarcini ceva mai speciale : țineau evidența clienților — vîrstă, profesie, loc de muncă, stare civilă, materială, apartenență politică, religie, antecedente penale și uneori... sex — făceau programări și reprogramări, stabileau planul de muncă, lunar trimestrial și anual, al fetelor, întocmeau caracterizări în vederea beneficiului sau, după caz, pentru sancțiuni, mobilizau întregul colectiv la munci obștești — și alte asemenea treburi birocratice. Nu trebuiau condamnate așa mult — îmi spunea femeia — aceste inconștiente funcționare ale stabilimentului, de vină fuseseră condițiile din acele timpuri, în definitiv ar fi putut ajunge și mai departe, cu puțin noroc. Uite-o pe aia — continuă femeia, cu inocența uneia care n-a ajuns niciodată să facă trotuarul — uite-o pe aia, cică își plimbă cățelul, nerușinata ! Ce folos dacă-i nostimă și că are un trup bine croit, dacă nu e capabilă de un act sexual normal și nu are nici o satisfacție ? Pentru una ca asta, a face dragoste înseamnă a face bani, și invers, vai de fundul ei ! Apăru fîțîindu-se, cu pulpele aproape goale, Anita. Cîțiva bărbați gravi, cu pipe în gură,

îi pipăiau competent șoldurile și pieptul, prețăluind-o. Chestia asta nu mi-a plăcut deloc, așa că am hotărît să-mi schimb visul.

Se făcea că mergeam pe o cîmpie întinsă, albă ca un osuar, cu iarba brumată de ger. Conversam, prin urmare trebuia să mai fie cineva lîngă mine. Bîjbîiam prin iarbă și misterioasa persoană nu mă slăbea nici o clipă. Vorbeam despre ceva important, se pare, pentru că repetam de cîte zece ori același lucru, așa cum fac surdo-muții. Mai era și a treia persoană acolo, i se vedea numai capul, suspendat în aer, ca și cum ar fi fost purtat într-o țeapă invizibilă, din sticlă. Nici eu nu eram așa cum sînt toți oamenii. Îmi vedeam limpede brîul și umerii împodobiți cu epoleți de oțel. Ceilalți doi nu erau altceva decît Fons și Berti, atît doar că foloseau o limbă necunoscută. Începusem să ieșim din pielea noastră ca niște monahi șarabuiți înainte de rugăciunea secretă din zori. Ne ridicasem simultan, ca pe vremuri, cînd Slavko începea să cînte de mama focului „O, sole mio“, mai ceva decît celebrul belcantist. Am văzut doi indivizi la restaurantul de peste drum, bînd șliboviță și discutînd aprins, scenă pe care o poți vedea în orice dimineață, fără să te mai mire. Corso-ul arăta jalnic, de parcă întreaga localitate abia ar fi fost temeinic mitraliată. Oameni trîntiți pe bănci, ca niște morți, găleți găurite, crengi rupte, fațade scrijelite. Din hotelul orașului ieșiră cîțiva indivizi cu pălăriile pe ochi, vorbind cu jumătate de glas, ca englezii. Posibil să fi fost și englezi, în orice caz aveau cîte-un caiețel în mînă, părînd să facă parte dintr-o comisie de evaluare a pagu-

belor de război. De fapt bifau punctele epuizate ale ordinii de zi și le subliniau cu roșu pe cele care urmau. Au apărut și infirmierele, în chip de soții legale, apoi infirmierii travestiți în milițieni, obținînd importante succese în acțiunea de înviere a celor morți. Gălețile dispărură ca prin minune, cetățenii începură să iasă parfumați de prin frizerii, copacii erau din nou intacți și chiar fațadele caselor căpătară o înfățișare prosperă. Nici nu era de mirare, ieri fusese Crăciunul, acum era a doua zi după Crăciun. Ne găseam într-o biserică și ascultam poezii recitate de copii nevinovați. Așteptam cu emoție un cîntec îngeresc. De pe cupolă ne priveau Adam și Eva, gigantici, înconjurați de îngeri dolofani. De după vitralii se arătă un soare portocaliu și abia în clipa aceea ne-am dat seama că toată armata aceea de heruvimi era făcută din cioburi de sticlă colorată. Se auzi ridicîndu-se glasul lui Berti cîntînd *„Dixit dominus domino meo“*. Din fericire n-a durat mult, ne-am înghesuit să primim blagoslovirea și am ieșit afară. În primul părculeț, aliniați în careu, am cîntat cu toții cîteva pasaje din neumele lui Grigore. Era ca o pecetluire a faptului că spiritualitatea cea veche nu se pierduse; era ca o promisiune că va dăinui veșnic. Iarăși ne agitam, Anul nou trebuia să sosească dintr-un moment în altul, cel vechi își trăise traiul și-și mîncase mălaiul. Toți plecau cu mașinile spre Zagreb, noi de ce să fi făcut excepție, de ce să nu ne fi agățat și noi de careva? Existau, totuși, printre noi și cîțiva înrăiți, pe care nu i-ai fi urnit la drum pentru nimic în lume. Printre aceștia mă aflam și eu. Am intrat în sala de recepție a hotelului, m-am tolănit într-un fotoliu răsfoind manuscrisul tetei și m-am gîndit să-i scriu autoarei cîteva rînduri. Am cules un șervețel de pe masa festiv aranjată și cu carioca mea albastră am scris aceste două cuvinte: „Dragă domnișoară“. Cred că mă tîmpisem. Cum să te adresezi cu „domnișoară“ unei femei în vîrstă? Apoi „dragă“ suna obraznic de apropiat. „Stimată“ — prea rece; „nepreţuită“ — cam desuet. Voi scrie, pur și simplu, „mademoiselle“. Ba nu. Cel mai potrivit este „madame“. Am început să caligrafiez la nesfîrșit cuvîntul acela, pe care-l găsisem după îndelungi căutări. Și pentru că se repeta de două ori litera „m“, mi-a venit în minte prima zi de școală și primul cuvînt pe care-l scrisesem: „mama“. Am epuizat tot șervețelul și într-un colț mi-am desenat, pentru posteritate, semnătura cifrată.

— Complexul femeii! spuse Berti.

Nu-l auzisem apropiindu-se. Am apreciat astfel calitatea superioară a covorului pe care călcase.

— Vii cu noi la vînători? Mergem să mîncăm fazani și să ne lingem degetele mînjite cu sos. Toată grupa este acolo, și-au pus cu toții pene de făzăniță la pălărie.

Și acum făcuse rost de un ciomag, de data asta mult mai aspectuos, neted și înfășurat în hîrtie de staniol. Cîntarăm pe două voci „Păzește-te, păzește-te de cîinele vînătorului“, cu niște mutre foarte serioase. Această atitudine sobră se explica prin festivitatea momentului și prin faptul că nu voiam să-l facem de rușine pe Lucium, care ne decretase fără drept de apel drept idioți. Atmosfera sărbătorească se simțea pretutindeni. Cîțiva localnici l-au înconjurat pe Hercle. Îl ținuseră

minte de la prelegerea de ieri, ceea ce nu era de mirare. Am tras cu urechea să auzim discuţia, ori scandalul — caz în care ar fi trebuit să intervenim, ca nişte foşti buni colegi de şcoală ce eram.

— Păsări, păsări ale cerului, spunea un ateu local. Este o chestiune foarte clară, mă mir că mai există discuţii. Pasărea zboară, domnilor !

— Peştele înoată. Dar crocodilul ?

— Crocodilul trăieşte o sută de ani, zăcînd pur şi simplu.

— Parazitul naibii !

— Da, da, domnul are dreptate. Există oare vreun peşte mai leneş decît crocodilul ? Aud ? Sau vă mai întreb eu, mă rog frumos, crocodilul vînează cumva păsări ? Aha !

După exclamaţia asta concluzivă am crezut că discuţia se încheiase. Mă înşelasem, însă, aşa cum mi se întîmplă întotdeauna la teatru, cînd ies din sală după antepenultimul act, crezînd că este ultimul.

— Încă şapte *coktailuri*, Ioja ! mă adresai eu chelnerului, care se tot învîrtea pe lîngă noi. Cu siguranţă se numea Ioja, pentru că se duse imediat să ni le aducă.

— Prin urmare, toate fiinţele de pe lumea asta sînt mai rapide decît el.

— Dar păsărica aia, care îi îngrijeşte şi îi curăţă dantura... Poate că tocmai pe ea, cîteodată... ham !

— A, nu, nu, domnul meu ! Crocodilul aşteaptă cu răbdare să-i pice cîte ceva mai substanţial, şi pînă la urmă tot îi pică, domnul meu. Tocmai de aceea trăieşte o sută de ani.

Abia acum mi se trezise interesul pentru piesa aceea de teatru şi iată, se terminase. Crezusem că disputa va continua, cu şi mai multă însufleţire.

— În legătură cu revista — îi spuse Berti lui Hercle — trebuie să vorbim cu colegul ăla...

— Mă întreb şi mă tot întreb : de ce un tuns costă mai mult la Zagreb decît aici ? se minuna unul.

— Încă un rînd ! comandă specialistul în crocodili, privindu-mă drept în ochi. Dumneavoastră ştiţi şi înţelegeţi bine aceste lucruri, vă cunosc eu pe dumneavoastră.

— Într-un fel aveţi dreptate, reluă Berti pe neaşteptate. Crocodilul aşteaptă mereu să-i pice cîte ceva, la fel ca aligatorul. Numai că aşteaptă degeaba. Şi necazul este că şi-a mîncat şi păsărica aia care-i curăţa dinţii. Tocmai de-asta e atît de murdar, că n-o fi altă păsărică atît de proastă, să-i mai facă vreun serviciu !

Ne-am golit paharele şi ne-am retras englezeşte. Fetele ne aşteptau.

— Hai că sîntem descurcăreţi ! zise Berti, sprijinit în ciomag. Nu vreţi fazan cu sos ?

— Noi plecăm la Zagreb, răspunse Zita, ne duce Vaniec. Cum „care Vaniec" ? Băiatul ăla dintr-a opta care şi-a dat examenul de maturitate cu doi ani înaintea noastră. Ei, ăla pe care l-a pus Buldogul să vină cu taică-su la şcoală şi el i-a spus că nu poate să vină, pentru că taică-su e profesor „uni... uni... universitar" !

— Mai bine fazan cu sos decît cu Va... Va... Vaniec în maşină.

— Aşa de dimineaţă şi voi sînteţi criţă ?

— *Absolvo te!* latiniză Berti. Hotărîrea este definitivă ?

— Păi, da. Voi ştiţi cît e de mers pînă la tren. Vaniec s-a dus să-şi scoată maşina, că mai are de dus pe cineva.

Parcă aşteptam nu ştiu cîte maşini, să vină acolo, sub duzi, şi să ne transporte ca taxiurile ! M-am răsucit pe călcîie. Rămăseserăm destui. Fons şi Slavko patrulau agitaţi.

— Ce dracu, copii, doar n-aveţi de gînd să plecaţi de pe-acum !

— Haidem la fazan ! Spre fazan ! dădu Berti semnalul, ridicînd ciomagul spre cerul senin. Apoi luă ca din întîmplare şerveţelele mele şi le flutură în faţa celorlalţi, ca un tribun : Iată o mărturie tăcută lăsată în scris de către Flaks despre excursia noastră la Brestovija.

Am mîncat cu poftă din mîncarea aceea minunată de fazan, înmuind în sos bucăţi mari de pîine neagră, conştienţi de importanţa istorică a momentului.

Strada pe care rulam, aglomerată la acea oră, îmi crea un sentiment de nelinişte, de agitaţie. Poate de aceea am ocolit piaţa, înscriindu-mă pe o arteră aproape pustie, îngustă şi în pantă. Mi-am parcat maşina pe o jumătate de trotuar, în apropiere de casa Zitei. Aproape că mă temeam de o discuţie cu teta, pe marginea manuscrisului ei. Părerea mea nu era încă bine definită, mereu mi se părea că regăsesc în text propriile mele obser-

vaţii şi întîmplări vag cunoscute. Povestirea nu fusese concepută pe o mare întindere, după aprecierea mea putea fi epuizată în cel mult patruzeci de pagini, lăsîndu-i şi posibilitatea să sucească şi să răsucească un cuvînt pe toate părţile.

Uşa mi-o deschise Anita, lăsînd să se vadă ce mare bucurie îi produsese venirea mea. Casa îmi părea altfel, lumina venea parcă din cu totul altă direcţie, dinspre bucătărie. În rest, acelaşi semiîntuneric învăluind totul. Am trecut în camera de zi unde Anita a aprins o veioză, apoi am urmat-o în bucătărie —o încăpere destul de mare şi îndeajuns de modernizată. Atrăgea atenţia un luminator, în care se puseseră tot felul de plante şi flori decorative. Mi-am dat seama că înainte de a sosi eu Anita tocmai gătea ceva la bucătărie, dar ce anume n-aş fi putut spune, pentru că mirosurile se amestecau, nedefinite. Nu i s-a părut deloc ciudat văzîndu-mă că mă mişc cu atîta dezinvoltură, ca la mine acasă, prin bucătărie.

— Teta nu-i acasă. A plecat la tanti Xenia, băieţelul ei e cam bolnav. Aşa că, vrînd-nevrînd, teta va fi *baby seater* pînă cînd se întorc părinţii copilului, plecaţi nu ştiu unde.

Am simţit o mare uşurare. Să încep o discuţie cu teta era ca şi cum aş fi susţinut un examen dificil. De altfel, aşa mi se întîmpla cu oricine. Îmi era teamă de primele momente, atunci cînd se însăilează o conversaţie, îmi era teamă de toate acele răstimpuri de tăcere, atît de jenante. Nu m-am priceput nici o dată să abordez firesc o dis-

cuție oarecare. Numai cînd reușeam să trec peste acel prag al începutului mă părăsea și pe mine, în sfîrșit, starea aceea de crispare. Apoi eram chiar capabil să mă lungesc cu vorba ore în șir, deveneam un bun interlocutor pentru că, oricare ar fi fost subiectul, găseam atîtea asociații de idei și atît de neașteptate, încît era o adevărată plăcere să stai de vorbă cu mine!

Acum trecusem fără să-mi dau seama de tracul preliminar și eram mai mult decît bucuros. Asta se datora și modului în care fusesem primit de Anita, apropiat și firesc. Am văzut că avea carne de miel și atunci i-am propus să mă ocup eu de problema asta, luîndu-mi răspunderea preparării unui pilaf uzbekistan, cum nu mai mîncase în toată viața ei. Am început prin a tăia morcovi în formă de bețișoare, și treaba asta îmi luă mai mult timp decît îmi închipuisem, deși mă ajutase și Anita. Sau poate tocmai de aceea se prelungise atît, o simțeam tot timpul lîngă mine, caldă și ispititoare, și parcă doream ca operațiunea aceea cu morcovul să nu se mai sfîrșească niciodată. Am pus morcovul la înăbușit, laolaltă cu bucăți zdravene de carne de miel, am aruncat deasupra un praf de sare și am adăugat orez, cît cuprinde, lăsînd totul să fiarbă nici mai mult, nici mai puțin decît șaisprezece minute. Nu mai știu dacă vechii uzbekistani mai țineau carnea, un timp, sub șaua calului, sau dacă o mai fierbeau încă douăzeci și două de ceasuri în burdufurile lor. Oricum, varianta mea asta era, și alta mama nu mai face! Am adăugat piper și am căzut de acord cu Anita să

punem și puțin unt. Asta era admis, în rețetă. Esențial era că nu folosisem deloc carne de porc, pentru că vechii uzbekistani n-ar fi acceptat nici în ruptul capului un asemenea îngrozitor amestec.

Flămînzisem bine de tot, amîndoi, tot mestecînd și tot învîrtindu-ne prin bucătărie, așa că am tăbărît pe mîncarea pe care abia o preparasem. Ni s-a părut minunată. Anita mînca, cu mare poftă, neuitînd să-mi arunce din cînd în cînd priviri galeșe. Am desfăcut sticla de vin pe care o adusesem în dar și am băut cîte un pahar, privindu-ne drept în ochi. Simțeam cum ne cuprinsese singurătatea, ca o apă rece. Trebuia să fugim de ea, trebuia să ne ajutăm unul pe altul. Anita mă chemă în sufragerie și cînd mă așteptam să aprindă lumina, i-am simțit buzele căutîndu-le pe ale mele. M-a sărutat multă vreme, cu patimă, pînă m-a amețit de tot.

— Și acum, ce se mai poate face în casa asta? mă întrebă ea, inocentă și curioasă.

I-am răspuns purtînd-o în brațe pînă la divanul pe care-l observasem de cum am intrat. Mi s-a părut cam strîmt și incomod, așa că am coborît-o, delicat, pe dușumea. Am sărutat-o cu o grabă pe care n-o puteam stăpîni și totul a durat minunat de mult, poate din cauza vinului natural, cum numai rareori mai poți găsi în ziua de azi...

A oftat ușurată, trecîndu-și mîna peste frunte. Ne-am lăsat cuprinși de toropeala aceea atît de plăcută și fără sfîrșit.

— Știi că teta s-ar putea întoarce din clipă în clipă?

Nu știam și nici nu voiam să știu. Am tras-o ușor spre mine, dar m-a respins, cu o tresărire. Avea dreptate Anita, mă purtam inconștient, în-tr-o casă străină. Se apucă să strîngă, precipitat, hainele împrăștiate prin toate colțurile camerei.

— Care se duce primul la baie ?

Nu era nici o grabă, mai rămăsese puțin vin în sticlă și l-am băut. Orezul se sleise de tot. Ea avea obrajii îmbujorați. Mi-am simțit cearcăne grele sub ochi, le-am văzut și pe ale ei. Începu să spele vasele, ca și cum ar fi vrut să șteargă urmele acelei seri petrecute în doi. Părea frămîntată de ceva.

— Și acum, ce ne facem ? mă întrebă ea pe un ton grav, fără a se întoarce spre mine.

M-a cuprins dintr-o dată panica. S-a întors, m-a privit în ochi și a început să rîdă.

— Am vrut să spun : și acum, ce ne mai facem de mîncare ? Ce te uiți așa la mine, de parcă m-ai vedea pentru prima oară ? Vrei să mănînci niște nuga ?

Am luat doar ca să mă aflu și eu în treabă. Era foarte bună nugaua, cu multă umplutură și cu stafide. Pe neașteptate mă copleșise neliniștea și un soi de remușcare. Simțeam că intrasem într-o afacere din care nu voi avea nici un cîștig, ba chiar să ajung în situația de a trage ponoasele. Anita nu divorțase încă. Ceea ce se întîmplase acum nu putea contribui la o hotărîre a ei, definitivă ? Și dacă avea cine știe ce gînduri, în legătură cu mine ? Am revenit în sufragerie invocînd în sinea mea tot felul de argumente și justificări.

În definitiv, venisem aici cu cele mai nevinovate gînduri, așa că eu eram acela care fusesem sedus. M-a provocat Anita, asta e, naiv cum sînt nu mi-am dat seama și acum uite...

— Mătușa a făcut nugaua. Nu mă iei în brațe ?

Am îmbrățișat-o ascultător, cu gestul grăbit al bărbatului care-și aprinsese o țigară uitînd să ofere foc mai întîi doamnei de lîngă el, și acum vrea să-și repare greșala... Parcă era mai scundă decît fusese înainte. Era în ciorapi. Începu să mă sărute, la fel de pătimaș ca la început.

— Lasă-mă te rog, lasă-mă... i-am șoptit eu rugător, ca o fecioară aflată în primejdie.

— Aha ! Vasăzică domnul mă refuză ! Nu mai poate !

Am rîs amîndoi, cu poftă. Chiar în clipa cînd aprindeam lumina în cameră, se auzi cheia în broască, la ușa de la intrare. Cînd a intrat în sufragerie ne-a privit puțin jenată, ca și cum ar fi știut că aprinsesem lumina abia în clipa aceea. Să fi observat, oare, ceva pe sub ușă ? Probabil că ne trădaseră și obrajii noștri, încă fierbinți. După o clipă de ezitare m-a salutat cu obișnuita simpatie, iar Anita se grăbi s-o anunțe abia că o așteptam. Teta își scoase paltonul, apoi se așeză pe divanul cu pricina, parcă prea bine netezit. I-am surprins privirea îndreptată spre ușa bucătăriei, deschisă, unde se putea vedea cu ochiul liber, pe masă, o sticlă goală și două pahare.

— Flaks ne-a adus o sticlă cu vin, și tot așteptîndu-te, l-am terminat, îi dădu raportul Anita.

Îmi spusese așa cum mă numea și Zita — Flaks. Uneori și teta mi se adresa cu „domnule Flaks"...

— Probleme... Probleme cu copiii, iezișorii aceștia mici ! Părinții s-au dus la teatru, era păcat să renunțe la premiera cu Don Giovanni, așa că eu am rămas să văd de copil. De obicei îl lasă în grija unei vecine, dar acum băiatul avea febră și era tare agitat. Trebuia să fie cineva de încredere în preajma lui. Știți cum este... oftă teta, ca o femeie obișnuită cu de-alde astea.

Am dat din cap, cu înțelegere, ca și cum aș fi știut și eu, cu adevărat, toate necazurile pricinuite de copii.

— Știți, am terminat de citit ultima parte a manuscrisului pe care mi l-ați trimis. Dar trebuie să vă mărturisesc că l-am lecturat într-o situație foarte stranie, într-o ambianță cu totul și cu totul specială. Cred că ar trebui să mai citesc încă o dată totul, foarte lucid, fără ca impresiile de moment să mă influențeze. Doar așa aș putea să-mi fac o imagine clară.

I-am povestit tetei o versiune de-a mea despre excursia de la Brestovija, despre inscripția de pe poarta bisericii Sfînta Rozalia și despre visul acela absurd care-mi tulburase lectura. Teta mă asculta cu interes, sau cel puțin așa mi se părea.

— Da, Zita se ducea mereu acolo, cînd era copilă, dar nu cred să-și mai aducă aminte de ceva. Biserica aceea a fost ridicată pentru pelerini, de aceea nu are morminte în jur. Adevăratul cimitir, foarte vechi și foarte interesant, se află în alt loc,

în curtea fostei biserici. Există acolo cîteva monumente într-adevăr deosebite, despre care aș putea să vă spun și eu cîte ceva...

Deci conversam înainte de a trece la analiza textului, dacă se putea vorbi de vreo analiză la un asemenea text deschis oricăror sugestii și completări. Am început prin a-i spune că n-ar strica niște creionări mai viguroase în caracterizarea personajelor. Am constatat apoi că ambianța de la Brestovija este mult deosebită de cea descrisă de ea. Îmi încolțise în minte chiar gîndul că între Brest și Barbara ar putea fi vreo legătură. Presupun că această asociație izvora din mișcările calme ale tetei, din expresia ochilor mai mult decît dintr-o speculație a gîndirii mele. Nu era deloc exclus ca teta să fi realizat o transpoziție, poate chiar inconștientă. Și totuși, ceva mi se părea că nu este în regulă, ceva din modalitatea ei de expresie, limbajul uniform — de unde și o limbă croată uniformizată. Dialectul apărea mereu ca mediu ambiant, dar și ca realitate, și unde dacă nu la Brestovija se vădea cel mai bine acest lucru ?

Teta mă asculta atent și nici de data aceasta nu mi-am dat seama cît din această atitudine era interes real și cît reprezenta exercițiul individual al persoanei versate în conversație.

— Sînt totuși niște modalități de a reda reminiscențele de limbă din Brestovija. Am convingerea că limba croată, neutrală, arată ca un mediu normal. Personajele trebuie să folosească o limbă străină de ele, astfel încît să nu se creeze opoziția

dialect-limbă, în sensul standard al celei din urmă, ci un fel de limba A, versus limba B.

— Oh, am răspuns eu puţin dezamăgit. Prin urmare, să introducem o limbă străină ?

— Aş vrea să trecem peste acea perioadă din literatura noastră. Un text scris într-o limbă străină rămîne un text străin şi nu are cum să ne aparţină. Un text scris într-o limbă amestecată, de compromis, poate fi literar, dar nu poate fi încadrat într-o literatură naţională. Limba străină rămîne doar să dea contur unei situaţii. În ceea ce mă priveşte, nu mă preocupă niciodată redarea exactă a situaţiei de fapt, pentru că eu nu scriu reportaje. Limba străină trebuie să fie prezentă numai la orizonturi, cu nici un preţ mai aproape decît atît.

M-am luminat dintr-o dată, dar nu a durat decît o clipă, căci tot nu înţelesesem.

— Şi cum consideraţi că este posibil acest lucru ? Cum puteţi realiza această prezenţă specific antiseptică a limbii străine ?

— Cred că îi declarăm război şi o cucerim. De altminteri, mai avem ceva asemănător în tezaurul nostru istoric, nu ?

Anita se aşezase în apropierea noastră, îmbrăcată acum într-o rochie alb-negru. Din cauza emoţiilor trăite împreună, doar cu puţin timp înainte, simţeam că gîtul mi-e uscat. Mi-era şi sete, şi somn. Şi ea era palidă, cu mîinile albe adunate în poală. Era timpul să plec, mai ales că începuseră o discuţie, între ele, despre rela-

ţiile Anitei cu soţul ei. S-a creat şi impresia că paloarea Anitei s-ar datora necazurilor şi gîndurilor ce-o frămîntă. Mi-am luat rămas bun. M-am plimbat pînă la cimitirul Sfîntul Ghiorghi, pe jos, înfiorat de vîntul tăios şi întîlnind numai şi numai oameni morocănoşi.

Războiul constituia, la început, un subiect de discuţie tot atît de îndepărtat ca şi tragerea pe sfoară a oamenilor în legătură cu încheierea unui pact, ca şi posibila scumpire a pieţei sau veştile din Abisinia. Dar din senin se întrerupse legătura, pe calea ferată, cu Triestul. Portul părea gol după plecarea celor două vase italiene, frumoase, cu însemnele leului venețian, cu echipajele lor vesele şi gălăgioase. Apăruse, în schimb, o navă cenuşie, care avea arborat tot drapelul italian, dar atîrnînd pleoştit, ca o prevestire rea. Tîmplarul Mali Puliz, care vorbea cu „j" şi „ş" în loc de „z" şi „s", a bocit o zi întreagă, în port, vrînd să-şi îmbarce şi soţia — o localnică — şi copiii, răsăriţi prin aceste locuri. Înverşunarea lui n-a provocat decît hohotele de rîs ale camarazilor şi chiar ale propriilor sale progenituri. Italienii se întorceau în patria lor. Spre stupefacţia tuturor, abia acum s-a constatat că cinci familii din localitate au cetăţenie italiană. Unii se mîndreau cu asta, dar cei veniţi în timpul cutremurului din Calabria, cu foarte mulţi ani în urmă, erau complet dezorientaţi pentru că nu mai ştiau altă limbă decît graiul local, de aici. Oricum, se simţeau şi ei inexplicabil atraşi de vapo-

rul acela impunător și de compatrioții neașteptați, în uniforme atît de frumoase. Într-o dimineață, vaporul a părăsit pentru totdeauna portul, lăsînd în urma lui o dîră albă de spumă.

Vojko primi și el o uniformă, o caschetă uriașă și moletiere de modă veche. Despre război se vorbea numai confidențial și pe șoptite, ca și cum ar fi fost vorba de o crimă pasională petrecută în cine știe ce cătun, pierdut într-o văgăună, unde oamenilor le clocotea sîngele în vine. Doar la o cotitură a șoselei, la ieșirea din orășel, un soldat singuratec și cam ciudat explica oricui avea timp să-l asculte că-și ocupase acel loc strategic pentru a-i pîndi pe Hitler și pe Mussolini, care trebuiau să treacă neapărat pe drumul acela. Îmbrăcat în noua lui uniformă, Vojko își continuă, pînă una alta, serviciul. Un tîrgoveț putea fi văzut în acele zile distribuind topuri mari de hîrtie albastră, pentru camuflarea obligatorie a geamurilor. Ziarele soseau abia după-amiază, din M. și scriau mai ales despre succesele detașamentelor noastre în munții Malisorului și despre Majestatea Sa care împlinise majoratul. Apoi n-a mai sosit nici o gazetă. Clopotele bisericii au început să bată în dungă. Un călugăr scos din minți anunța un atac aerian și striga să intre toată lumea în beciuri și să rămînă acolo, pe burtă culcați. Zgomotul avioanelor spunea despre viitoare nenorociri. Era un vuiet penetrant, crescînd în intensitate ca și pulsul în tîmplele unui om bolnav, cuprins de febră. Ana se refugiase în crama din casa părinților lui Vojko, el fiind de gardă pentru pansarea răniților. Se

mai aflau acolo, în jurul Anei, încă două familii vecine care consideraseră prea puțin rezistente arcadele de la pivnițele lor. Se auzea foarte clar șuieratul bombelor. O femeie începu să plîngă. Ana rămase calmă, nu-și pierdu nici o clipă cumpătul, doar degetele mîinilor se crispaseră pe genunchii strînși la bărbie. Nu se putea face nimic, cît despre șuieratul acela înfiorător, asta ar însemna că bomba va cădea în altă parte. Nici nu-și mai amintea bine unde citise acest lucru. Nu-și putea da seama nici de numărul avioanelor, doar după zgomot. A ciulit urechile, să asculte tirul antiaerienei, dar n-a auzit nimic. Și-l închipuia pe singuraticul muntenegrean cum trage cu arma în bombardierele acelea, valorificîndu-și poziția. Dintr-o dată se așternu liniștea, și nimeni nu a putut spune, mai apoi, dacă a durat o oră sau numai cîteva secunde. Fuseseră prea înfricoșați de prăpădul de-afară. Cînd clopotele bisericilor au început să bată, de data asta liniștit și regulat, au înțeles cu toții că primejdia trecuse. Vojko se întoarse și el acasă, tăcut ca niciodată. Își aruncă uniforma într-un colț. Apăru în ușa casei lor și soldatul acela singuratec, îmbrăcat cu pantaloni de cînepă, cămașă militară și șapcă roșie. Spunea că are nevoie de un halat albastru de vară, neapărat albastru, și de o bancnotă de o sută. Avea o privire vicleană și în același timp umilă. Vojko l-a privit, fără a-i răspunde. Atunci soldatul s-a furișat afară, cu pașii omului obișnuit mereu să se ascundă.

După-amiaza aceea a fost însorită, fără să fie zăpușală. Totuși, nimeni n-a mai ieșit la plimbare pe străzi. Veni preotul abia trăgîndu-și suflarea, comunicîndu-i lui Vojko un ordin de prezentare la primărie. Își luase o ținută demnă, atît cît îi permitea frica ce răzbătea pe chipul lui. Abia ieșise din casă și pe stradă apăru o mașină galbenă, fluturînd un drapel cu două pătrățele albe și două negre. A coborît un ofițer îmbrăcat într-o uniformă impecabil croită, dar acum prăfuită, și a urcat cu pas de paradă scările primăriei, de parcă toată viața lui nu mai făcuse altceva decît asta. Îl secondau, cu cîțiva pași în urmă, alți doi ofițeri, semănînd între ei ca două picături de apă. Primarul, Vojko și doi senatori au procedat la predarea orașului, după ce ofițerul i-a anunțat că îl va ocupa oricum, în numele Germaniei. Nemții părăsiră primăria cu pași apăsați și grăbiți, ca și cînd ar fi avut ordin să ocupe cît mai multe orașe pînă la apusul soarelui. În urma lor au sosit italieni înarmați pînă-n dinți, în pas alergător și cu pene fluturînd pe caschete. Comandantul lor făcu o criză de isterie aflînd că nemții îi luaseră orașul de sub nas. Ocupă imediat primăria și obligă toate notabilitățile să depună un jurămînt de credință, după un ritual foarte complicat. Vorbea italienește, cu mare repeziciune, și nu-i venea să creadă că nimeni nu-l pricepe. Cum toți rămăseseră încremeniți și tăcuți, arătînd prin asta că nu înțeleg o vorbă din ce li se spune, italianul și-a adus un translator. Se vede însă că acesta îi traducea ma-

caronarului cu totul altceva decît spuneau oamenii. Nașul Luio, indignat de mistificare, s-a trezit vorbind într-o toscană curentă, adresîndu-se comandantului cu „Măria ta". Poate că tocmai această formulă să-i fi domolit, în cele din urmă, furia comandantului, pentru păcăleala ce i se trăsese. Totul se sfîrși cu bine, soldații se risipiră prin toate colțurile orașului, oferind țigări copiilor, în schimbul unor informații privind femeile și vinul.

Nemții și-au ocupat poziții pe versantul muntelui, la castelul de vară al unicei familii de nobili din localitate, familie pe cale de a se stinge cu ultimele două moștenitoare — două femei nebune care nu făceau nici un rău nimănui. Acolo și-au atîrnat de doi copaci, simetric, drapelele cu zvastică. Umbla zvonul că-și țineau acolo mașini blindate, căci uneori apăreau prin oraș soldați cu uniforme negre și cu capul de mort pe beretă. Căutau prin dughene, dulciuri. Cofetarii continuau să pregătească tot felul de delicatese, ca și înainte, atît doar că zahărul se aducea acum din Italia. Cu toate aceste formale dovezi de atașament, era limpede că ura mocnea pretutindeni. Partizanii intraseră și ei în oraș. Nu lipseau de-aici nici ustașii, bărbații aceia voinici și cruzi. Situația era foarte complicată, oricum.

Trecuse destul de multă vreme, fără ca italienii să recunoască vreo autoritate locală. În ceea ce privește legitimația de liberă trecere, aceasta era eliberată numai de ei pînă la sfîrșitul șederii lor, orice altă hîrtie neavînd valabilitate. Nu vedeau cu ochi buni mica contrabandă, deși au ținut tot

timpul portul deschis, pentru navigaţie. Poate că şi datorită comandantului, care nu ajunsese la rafinamentele de cruzime ale celorlalţi, trupele de ocupaţie n-au făcut exces de zel în exercitarea puterii, ca în alte părţi. Chiar au strămutat două familii de evrei din oraş, ajutîndu-le să ajungă nevătămaţi în peninsulă, au apărat împotriva pogroamelor organizate de ustaşi cîteva sătuleţe ortodoxe, au permis intrarea cetnicilor în oraş, ce-i drept, fără a încuraja însă dezordinea, răfuielile şi crimele. In urma unei încăierări din centrul oraşului, cu schimburi de focuri, comandantul italian a dat ordin de expulzare a ustaşului care a provocat scandalul. In zadar a bătut clopotul bisericii ora slujbei, nimeni n-a mai îndrăznit în după-amiaza aceea să-şi părăsească locuinţa.

Vojko suporta acum o dublă subordonare : pe de-o parte ca membru al organului semioficial al puterii locale, şi pe de altă parte sub comandatura italiană. Policlinica devenise acum un fel de spital de campanie. Pînă şi conţinutul relatărilor sale de-acasă era cu totul altul. Povestea cum era nevoit să bandajeze răniţii, să extragă gloanţe din carne, să cîrpească chipuri desfigurate, să reteze mîini şi picioare. Toate astea trebuia să le facă el, un chirurg cu pretenţii. Uneori nu-şi putea ascunde satisfacţia unei mici operaţii reuşite şi atunci trăia iluzia unui succes în cariera sa. Se purta ca o gospodină, mîndră că a deprins tainele maşinii de cusut.

Ana îl ajuta pe măsura puterilor ei, ţinînd la zi evidenţa pacienţilor şi redactînd tot felul de

rapoarte complicate. Devenise tăcută, vorbea doar atît cît era necesar. Vojko se întorcea acasă din ce în ce mai istovit, plîngîndu-se uneori de dureri abdominale. Ea nu îl lua tocmai în serios, nu putea să creadă că şi medicii se pot îmbolnăvi.

Plutea peste tot teama, era o panică generală din pricina răzbunărilor tot mai dese. Nimeni nu răspundea sincer la nici un fel de interogatoriu, nici măcar la întrebările bine-intenţionate ale medicului. Un om adus la spital cu un cuţit înfipt în gît a declarat că asta i se întîmplase dintr-o joacă nefericită cu fratele său. Un ţăran găsit aproape mort, legat fedeleş într-un sac, a spus — atunci cînd şi-a revenit — că s-a vîrît singur în sacul acela, că aşa îi place lui să doarmă. Işi legaseră cu toţii gura şi Ana nu avea altceva de făcut decît să completeze fişele cu ceea ce declarau împricinaţii. Aceste rapoarte erau predate apoi de Vojko unui ofiţer italian, care mai corecta greşelile de ortografie şi mai mistifica faptele, pentru a evita o anchetă, obositoare, ordonată de superiorii săi.

Ana începu să vorbească din ce în ce mai bine limba italiană. N-a renunţat să serbeze ziua Sfîntului Vojtech, invitînd şi cîte un ofiţer italian, care se prezenta întotdeauna cu un pachet de ţigări, săpun şi gheme de lînă sintetică, drept cadou. In zăpăceala aceea stîrnită de situaţia de provizorat — căci nimănui nu-i putea trece prin minte că ea va dura la nesfîrşit — Ana ştia să continue o tradiţie. Se schimbaseră multe lucruri, pînă mai ieri normale, dar nu într-atît încît viaţa

să fie fără sens. Țăranii nu mai veneau cu lemne, tocmai în toamna aceea rece cînd erai nevoit să faci focul și la spital și acasă. Totuși, se putea face rost de la italieni de ceva rășini de brad, iar cei mai îndrăzneți puteau aduna cărbuni de pe marginea căii ferate. Privilegiat era paznicul parcului, care găsea destule crengi uscate de castan. Un prînz considerat modest înainte de război, devenise acum un adevărat lux. Ceea ce înainte era socotit ca imposibil de băgat în gură se mînca acum numai la ideea că este hrănitor. Ba îți părea și gustos. Vinul era destul de prost, dar important era că se mai putea găsi, adus tocmai din munte, de-acolo unde lăcusta blindată nu pătrunsese încă. Oile se mulțumeau și ele cu puțin, păscînd o brumă de iarbă pălită. Laptele mirosea greu și avea un gust amar, dar brînza ieșea întotdeauna foarte bună. Se mai putea încă trăi.

E drept că Vojko povestea acum cu totul alte lucruri, dar cuvintele rămîneau aceleași. Atacurile aeriene începură să fie privite ca niște furtuni trecătoare. Oamenii alergau să se adăpostească de bombe, așa cum ar fi făcut pe timp de ploaie. Se cunoștea chiar direcția din care veneau avioanele, se știa pînă și înălțimea la care zburau. În timpul celor două săptămîni în care nu s-a găsit un strop de sare în tot orașul, femeile au învățat s-o extragă din apa de mare, spunîndu-și una alteia procedeul, ca pe un mare secret. Marea se cam umpluse cu reziduuri, dar mai adăpostea destulă hrană pentru oameni, vița sălbatică rodise bogat în anul acela, trebuia să știi să te adaptezi situației.

Vapoarele intrau în port cu mii de precauții, strecurîndu-se printre zonele minate. Într-o zi se rătăci pe-acolo un vas venit tocmai din America de Sud. Echipajul era alcătuit din oameni veseli, scunzi și caraghioși, care priveau războiul acesta drept o gîlceavă amuzantă petrecută într-o insulă îndepărtată, unde eventual s-ar putea organiza cîteva excursii plăcute. Simpaticii navigatori n-au putut lăsa în oraș, din păcate, buna lor dispoziție, în schimb au vîndut cîțiva saci de cafea, plătiți cu aur de orășeni, și cîteva zile la rînd, pe străzi n-a plutit decît acea aromă îmbietoare.

La scurtă vreme însă, rețelele de sîrmă ghimpată s-au înmulțit și s-au întins prin toate locurile de acces către localitate. În spatele acestei rețele se petreceau lucruri teribile, făcînd subiectul multor istorii de groază. În toiul unor ciocniri dintre ustași și cetnici, cinci batalioane de vînători cu stea roșie au străpuns dispozitivul de apărare, dintr-un singur asalt ajungînd pînă în căpitănia portului. Teritoriul neîncercuit deveni din ce în ce mai mare. De pe vapoarele care aduceau sare, smochine uscate și picioare de broască, au început să se împrăștie și manifeste. Cînd noaptea tîrziu se auzea la mal clipocitul stins al bărcilor tăcute, fără felinare, știa toată lumea că sînt „ei“ și că debarcă în golful din spatele promontoriului, venind din insule.

Pe Ana, toată învălmășeala aceasta a lăsat-o neatinsă. Vojko își îndeplinea în continuare în-

datoririle de medic. Copii nu aveau, să-şi facă de-acum griji pentru viitorul lor nesigur. Sărbătoreau conştiincios Crăciunul, Paştele şi Sfîntul Vojtech. De ziua ei, Vojko i-a adus într-adevăr un dar neaşteptat : nişte podoabe vechi, din aramă de India, încrustate cu pietre semipreţioase. Ele aveau să rămînă, de atunci încolo, doar un secret al lor, căci ea le purta numai în prezenţa lui, zilnic, după ce-şi terminau prînzul şi el îi povestea ce se mai întîmplase pe la spital. Aşa a aflat, de pildă, că în ziua aceea fuseseră aduşi la spital, în secret, un cetnic şi un ustaş, amîndoi grav răniţi. Făcuţi zob. Peste munţi oamenii se tăiau din nou între ei. Vojko s-a încăpăţînat să-i aşeze pe amîndoi în aceeaşi încăpere. În fişa de internare a descris cazul drept un accident de circulaţie, o tamponare între un car blindat şi o căruţă ţărănească. Cetnicul pierduse mult sînge, acum era liniştit, abia mai putea deschide ochii. În plus, mai era încă sub influenţa acelei şliboviţe foarte tari pe care neamurile sale din văioage ştiau ca nimeni alţii s-o prepare şi pentru care aveau un adevărat cult. Ustaşul, cu braţul rupt şi cu o gravă fractură de bazin, simţind că nu mai are mult de trăit, ceru medicului să îl dea mai aproape de cetnic, ca să-l înjunghie. Indignat, Vojko i-a ameninţat că îi va da pe mîna italienilor, dacă nu se potolesc şi nu-şi respectă condiţia lor de oameni. Se agitau amîndoi în bandaje, vrînd să-şi ducă pînă la capăt sîngeroasa hotărîre.

Vojko îi povestise toate acestea Anei cu tonul său scăzut, cu un zîmbet trist, sigur pe sine ca un jucător de zaruri urmărit de noroc.

A doua zi, din pricina febrei sau poate pentru că se simţeau în afara oricărei primejdii, cei doi au chemat mai tot timpul la patul lor ba pe doctor, ba pe infirmiera aceea morocănoasă căreia nu-i putea intra nimeni în voie. Nu şi-a dezminţit firea nici de data asta. S-a răstit la ei, spunîndu-le că nu mai are de gînd să-şi întrerupă masa pentru tot felul de prostii, şi că n-au decît să se omoare între ei, atîta pagubă! Atitudinea femeii a fost binevenită, spunea Vojko, pentru că era necesar un asemenea şoc care să-i liniştească. Au rămas dezumflaţi, bombănind doar pe sub mustăţi.

S-a întors acasă după o noapte chinuitoare de gardă. Ardea ca jeratecul. Nici n-a ştiut ce a făcut-o să-i ofere, la micul dejun, şuncă şi ardei iuţi. A văzut bucuria luminîndu-i chipul şi a ştiut că totul va fi bine, că nu era vorba decît de oboseala aceea nesfîrşită, strînsă în Vojko de-a lungul atîtor ore de veghe. A continuat să-i povestească Anei ce se mai întîmplase la spital. Pe la miezul nopţii trecute s-a auzit zgomot în camera pe care o ocupau cei doi. Vojko s-a dus imediat pînă acolo şi a constatat că ustaşul lovise în tăblia patului, pentru a chema medicul. Cînd l-a întrebat ce doreşte, acesta a făcut un semn spre celălalt pat :

— Nu ştiu ce are ăla de colo. L-am tot auzit spunînd: „Iartă-mă doamne, simt că mă ia moartea".

Cetnicul horcăia. Vojko i-a făcut o injecţie cu un tonic cardiac, care şi-a făcut efectul imediat. I-a şters sudoarea de pe frunte şi a văzut că omul se simţea acum mult mai bine. A ieşit din salon şi a rămas cîtva timp în pridvorul prin care sufla un vînt rece, tăios. Apoi şi-a dat seama că înăuntru, cei doi duşmani vorbeau între ei. Dar nu se ameninţau, îşi spuneau cîte ceva unul altuia, liniştiţi, cu glasul stins al oamenilor suferinzi. A putut desluşi doar aceste cuvinte :

— Războiul, măi frate-miu, e o treabă tare împuţită !

Teritoriul eliberat se mărise spre vest. Unele localităţi, nu prea apropiate de a lor, trecuseră în mîna armatelor de eliberare naţională încă de acum un an. Se făcuse şi schimbul de prizonieri, iar numărul ofiţerilor care treceau de partea lor creştea din zi în zi. Portul rămase în continuare deschis, ca şi cînd tuturor le convenea să păstreze această poartă de legătură cu restul lumii. Pescarii de prin partea locului, care numai de pescuit nu se mai ocupau acum, puteau fi văzuţi uneori purtînd haine cu o croială neobişnuită. Fără să o spună, toţi ştiau că era vorba de echipament militar englez şi că pe fundul bărcii, sub peşte, mai puteai găsi şi alte lucruri.

Vojko începuse să se hrănească după un regim anume : nu mai mînca orice fel de peşte, ouă nu mai avea voie deloc, la fel şi sarea. Avea acum preferinţe ciudate, cum ar fi de pildă caşul sau laptele prins. Încălcînd o lege nescrisă, după care o femeie nu avea dreptul să se apropie neînsoţită de o barcă pescărească, Ana îi aştepta în fiecare dimineaţă pe oamenii aceia cu faţa arsă de soare şi pielea bătătorită, care îi aduceau peşte proaspăt. Pînă la sosirea lor, căuta singură raci şi creveţi pe care îi prepara apoi, fierţi şi cu multă lămîie, pentru Vojko. Pescarii îi spuneau „tovarăşă", aveau faţă de ea o atitudine plină de respect şi în acelaşi timp foarte apropiată. În schimbul peştelui îi cereau, din cînd în cînd, medicamente. Ea le aducea de-acasă, unde le găsea în nişte pachete parcă special pregătite de Vojko. Se întorcea repede acasă cu şalăi potrivit de mari, încă mişunînd în coşul de nuiele, numai bine pentru a fi aşezaţi pe jeratec sau pregătiţi rasol.

Cele cîteva luni trăite sub ocupaţia germană fuseseră de coşmar. După ce a căzut Italia, nemţii au înconjurat o serie de localităţi, blocîndu-le prin aliniamentele lor de luptă, cu blindate şi armament antitanc. Pe italieni i-au ţinut o zi şi o noapte închişi în barăci, timp în care le-au încercuit cu sîrmă ghimpată, transformîndu-le în lagăre. „Cămăşile negre sau „incendiatorii de case" cum mai erau numiţi, au trecut imediat de partea nemţilor. Aceştia le-au atîrnat de mîneca cămăşii banderole imprimate cu un vultur negru, avînd aripile desfăcute. Era să se trezească şi Vojko cu o banderolă asemănătoare, dar a preferat să aleagă uniforma de apărător al patriei, refuzînd cu înverşunare să fie considerat ca un supus italian. Nemţii au depozitat pe coasta mării o mare cantitate de combustibil lichid. Au fost zărite, în larg, două submarine sosite aici pentru

a se alimenta. Un crucişător, frumos ca o zînă bună din poveşti, aştepta să i se toarne şi lui, în pîntece, lichidul acela gros şi negru. Oraşul se umpluse, peste noapte, cu panouri indicatoare scrise în germană, pentru că cele vechi, folosite de localnici, nu aveau nici o semnificaţie pentru ei. Tot în acele zile a fost ridicată în piaţa oraşului prima spînzurătoare de care a fost atîrnat profesorul de limbă croată al liceului. Se simţea în tot şi în toate starea de provizorat, tocmai de aceea liniştea, calmul şi nepăsarea de pe chipurile nemţilor păreau incredibile. Ploua pe ei cu manifeste, aruncate din avioane, care anunţau că ruşii au ajuns la Berlin, că înfrîngerea definitivă a Germaniei este o problemă de cîteva zile, poate chiar de ore. Ei continuau aici să afişeze, cu încăpăţînare, tot felul de lozinci încurajatoare, pînă şi pe capotele motorizatelor. Într-o noapte, depozitul lor cu combustibil a luat foc, fără a se descoperi vreodată făptaşul. Lichidul a curs în mare şi a ars multă vreme, ca o flacără plutitoare. Mai ardea şi în ziua cînd armata de eliberare a poporului a intrat în oraş. Soldaţii erau destul de prost îmbrăcaţi, cu uniforme rămase de la vechea armată sau cu vestoane englezeşti. Cum au sosit au şi pus muzica să cînte — melodii vechi, de prin partea locului, la fel de vechi ca şi muzicanţii care le interpretau. Chiar a doua zi, în zori, trecură foarte aproape de sol avioane englezeşti, strălucitoare, într-un raid prietenesc de recunoaştere. Se simţea în aer că se apropie sfîrşitul războiului, cu toate că undeva spre vest se mai auzea canonada tunurilor. În jurul oraşului nu mai răsunau decît împuşcături ale aceluiaşi tip de armă. Tîrgul se umplu cu ţigări şi dulciuri americane, cu făină albă adusă tocmai din cîmpiile acelea mănoase şi îndepărtate, din nord.

Medicul sosit din oraşul vecin a privit-o pe Ana compătimitor, făcînd-o să-i îngheţe sîngele în vine.

— Vojko n-a mai putut fi salvat. I s-a vărsat fierea, plus complicaţiile cu rinichiul şi vezica.

Vojko închisese ochii atît de fulgerător încît Ana n-a avut nici măcar răgazul de a se gîndi cum ar putea să depăşească un asemenea moment. Avu o stare de leşin şi-l rugă pe medicul bosniac să o ducă în altă casă, oriunde nu ar mai fi fost atît de dureroasă amintirea lui.

Ce interesant povestea teta despre o lume de coşmar, în mijlocul căreia îşi construise o oază de fericire. Folosise din plin amintirile ei despre război şi ocupaţie, ca pe un material de viaţă care i-ar fi aparţinut numai ei. Sînt sigur că avusese o schemă sau un schelet general al povestirii, şi că pe această osatură broda orice fapt, ulterior cunoscut, care ar fi servit naraţiunii. Nu puteam prevedea finalul povestirii şi poate că tocmai în asta consta interesul cu care o lecturasem. Nu-i pusesem nici o întrebare în sensul acesta. De fapt, fiecare fragment era de sine stătător, avînd cîte un acord final. Întrucît viaţa Anei era autocratică, sau cel puţin povestea vieţii ei era aşa,

sfîrşitul trebuia să fie aproape. Episoade din viaţa mea, trăite în felul acesta, autocratic, s-au consumat destule prin lumea largă. Multe le-am şi uitat. Le-am risipit cu inconştienţă, considerîndu-le fapte ale acelui moment, lipsite deci de importanţă. Teta însă, cu episoadele ei scrise ordonat şi conştiincios, făcuse din ce în ce mai clară transpoziţionarea evenimentelor cotidiene, cam la modul în care se zămislesc visele. Folosise discuţiile pe care le avusesem cu ea şi lucrurile pe care i le povestisem în treacăt, care îmi aparţineau fără să le dau totuşi vreo atenţie, ea le transfigurase în fragmentele acelea ale ei. Nu pătrunsesem de la început mecanismul, de aceea nici nu-mi putusem explica de unde acel sentiment pe care-l încercasem, de „deja cunoscut". Ne mînuise ca un scriitor profesionist, ne mînuise ca pe nişte marionete — pe Anita, pe Zita şi chiar pe mine, prin relatările amănunţite ale excursiilor noastre în grup. Astfel a apărut un teritoriu incert, descris în povestire, în care — ciudat — mă simţeam ca la mine acasă. În ţara aceea a nimănui îşi trimitea teta episoadele povestirii sale, ca pe o corespondenţă dusă cu poştalionul.

Eram foarte prins în cercetările mele de teren în legătură cu limba comună şi aşteptam cu nerăbdare o nouă excursie de studii. Forco părea şi el tot atît de interesat ca şi mine în problema aceasta, dacă nu l-ar fi atras, în egală măsură, şi băutura. De nu l-aş fi văzut cu ochii mei cum şi cît poate să bea, poate aş fi crezut că pur şi

simplu pozează, că şi-a compus într-adins o mutră simpatică, precum o mască, pentru a-şi ascunde timiditatea, să zicem. Chiar felul lui de a discuta — socratic, incitînd pe ceilalţi cu întrebări, căutînd mereu o victimă care să intervină şi să extragă ideea finală ca şi cînd el ar fi fost prea obosit ca să o ducă la capăt — ai fi fost tentat să le atribui atitudinii sale de poză. Aveai impresia că trecuse cîndva prin durerile facerii şi că nu mai voia nici în ruptul capului ca ele să se repete.

Urmasem împreună cîţiva ani de gimnaziu şi ne mai întîlnisem şi pe la facultate. Cred că nu şi-a terminat pînă la urmă studiile, pentru că mereu îşi programa examenele la distanţe foarte mari în timp. În orele tihnite de seară obişnuia să compună o muzică obscură pe care reuşea totuşi s-o vîndă televiziunii, pentru momentele de pauză. Părea că se mulţumeşte cu atît, şi cum toată ziua nu bea decît coniac, mă tot întrebam din ce naiba se îngraşă. Ne obişnuisem pe-atunci să ne ducem zilnic la acelaşi local, cam între aceleaşi ore, unde puteam lua şi masa. Restaurantul era plasat într-o clădire greoaie, ridicată în perioada de reconstrucţie, care îţi dădea impresia unei case vechi, dar nu suficient de vechi pentru a-ţi trezi interesul. Era, deci, cum nu se poate mai rău.

Pe-atunci nu era atîta circulaţie; acum abia am descoperit intrarea, de atîtea maşini parcate în faţa localului. Am făcut cîţiva paşi prin faţa geamului, ca să văd de-afară dacă Forco ajun-

sese acolo sau nu. Am privit filodendronii aceia îngălbeniţi, dar supravieţuind şi dezvoltîndu-se cu încăpăţînare, în ciuda zaţului de cafea aruncat zilnic în lăzile lor, înecîndu-le rădăcinile. Poate că era vorba aici şi de calitatea sau provenienţa cafelei. Unora le plăcea mai mult cafeaua Minas, altora Santos, sau poate Iacobs. Oricum ar fi fost, era de mirare că aceşti filodendroni, înşiraţi în vitrina unei crîşme îmbîcsite de fum, au reuşit să se ridice pe verticală, întinzîndu-şi palmele cu multe degete într-un gest de avertizare, sau poate de atac.

Forco ajunsese într-adevăr înaintea mea şi avea deja cîteva pahare goale în faţă. Dădu muteşte din cap, în semn de salut şi cu o grimasă nedefinită mă pofti să iau loc alături de el. Aş fi făcut asta oricum, şi fără vreo invitaţie specială. Îmi surprinse privirea şi am simţit că se pregăteşte să-mi vorbească. Priveam tot la plantele acelea, de data aceasta de sus, pentru că ne aflam la etaj, pe o terasă interioară. Am crezut că va emite vreo cugetare despre fantasticul existenţei noastre, apropo de acei bieţi filodendroni vieţuind într-o atmosferă sufocantă. Dar mă înşelasem.

— Vezi ceea ce vezi şi crezi că vezi ceea ce vezi! începu el. Şi ce vezi? Cîţiva cetăţeni iugoslavi care au intrat în cîrciuma asta. Nu?

— Drept să-ţi spun, nu observasem asta. Dar acum, că m-ai avertizat, văd că sînt destui în haine gri-albastre care par să bea zdravăn, la tejghea.

— Vrei să spui că cetăţeanul de rînd bea mult, şi încă înainte de ora cinci? Şi dacă ăştia nu sînt cine crezi tu? Dacă or fi nişte invadatori, care abia au descins din univers?

Şi-a mijit ochii, cu gestul celui care e sigur că şi-a captivat auditoriul.

— Te referi la faptul că în timp ce beau aici, ăştia îşi rezolvă şi treburile? Că au ceva de făcut aici?

— Iarăşi gîndeşti terestru. Degeaba te-ai cocoţat aici, la etaj! îmi spuse, cu un gest de lehamite, Forco.

Apoi ridică două degete spre chelneriţă — care tocmai urcase pînă aici să închidă fereastra pe care noi o deschisesem — semn că mai aveam nevoie de două coniacuri.

— Tu te gîndeşti numai la afacerile lor ca pămînteni, dar nu vezi tranzacţiile lor extraterestre, îşi continuă el raţionamentul, dacă se poate numi raţionament ceva absurd şi lipsit de logică.

Mi-am întors capul şi am văzut la masa alăturată o pereche. Mişcaseră masa şi scrîşnetul ei metalic, pe ciment, îmi atrăsese atenţia. Ea era îmbrăcată într-un taior închis, cu nişte pantofi exagerat de uşori pentru vremea rece de afară. El distona evident cu atmosfera localului: haine închise la culoare, batistuţă albă la buzunarul de la piept, butoni la manşete, inel şi un dinte pus, lucind metalic. Important era că îşi zîmbeau unul altuia. Am continuat să mă uit la perechea aceea. Zîmbitor, el şi-a apropiat tacticos de buze paha-

rul cu coniac. Toate mişcările îi erau studiate, de parcă ar fi fost un actor pe platoul de filmare. Prin urmare, învăţa acum, în cîrciumă, cum să se mişte omeneşte. Că doar mişcarea nu este ceva natural şi de la sine cunoscut.

— De altfel, eu ştiu bine cine eşti tu, chiar dacă te-ai băgat în nenorocitele astea de haine!

Am îngheţat. Apoi am înghiţit în sec. După ce l-am auzit pe Forco demascîndu-mă, am simţit că în interiorul meu mai era cineva, că în străfundurile fiinţei mele mai ascund pe cineva, cu o existenţă tainică şi extraterestră. Altfel cum s-ar explica sentimentul meu de vinovăţie? Cum s-ar explica senzaţia că mă aflu gol-goluţ în faţa amicului meu?

— Nu ţi s-a întîmplat vreodată — continuă sfătos Forco — să te simţi undeva la înălţime, într-un vîrf de copac, dar de fapt tu să te afli sub el şi să priveşti muşchiul depus pe coajă de după urechea unei femei? De după urechea stîngă a unei femei?

— De ce neapărat urechea stîngă? l-am întrebat pe Forco, sincer curios, dar el m-a privit cam dispreţuitor, neînvrednicindu-mă cu vreun răspuns.

— Sîntem într-adevăr asaltaţi, cineva dinăuntrul nostru ne apasă şi fiecare dintre noi poartă cu sine cîte o fiinţă extraterestră. Eu ştiu bine acest lucru. Relaţiile pe care le stabilim între noi, felul în care ne uităm unii la alţii — totul nu este decît un joc, pentru că adevăraţii noştri diriguitori se află undeva în univers şi numai în faţa lor ne înălţăm sau ne prăbuşim.

— Păi, după părerea ta, fiecare poartă în el propria-i condamnare. Cancerul universal.

— Nu asta am vrut să spun. Şi iarăşi gîndeşti ca un pămîntean nenorocit. Voiam să spun că sarcina lor nu constă în distrugerea sau în cucerirea noastră, ci în salvarea lor. Dorinţa de cucerire, ca motivaţie a ieşirii lor în univers, s-ar baza pe un fel de sadism. Or, nu aşa stau lucrurile, ei nu au această dorinţă de cucerire, ascultă-mă pe mine! De la Wells încoace chestiunea a început să se banalizeze pînă la naivitate. Ţi-e şi silă, zău, de toată literatura asta ştiinţifico-fantastică. De aceea trebuie să insistăm mai mult pentru clarificarea situaţiei. Crescînd odată cu noi, ei poartă o dublă responsabilitate: se verifică şi prin relaţiile pe care le stabilesc cu noi, adică cu ei, cu oamenii.

— Ce tot vorbeşti acolo? De ce spui „ei“? Care din tine vorbeşte acum?

— Lasă că ne înţelegem noi! zise Forco, făcîndu-mi complice cu ochiul. Crezi că nu ştiu atîta lucru, că eşti de-al lor?

Eu nu ştiam nimic. Dar n-am mai ripostat.

— Şi ce-mi reproşezi, poţi să-mi spui şi mie? l-am întrebat, doar aşa, ca să mă aflu în treabă.

— Văd că te ţii bine. Corpul lor expediţionar nu lucrează pe principiul lui trei, ci numai pe acela al unicului. Este ca un fel de antrenament în *ahimsa*.

— Ce mai e şi *ahimsa* asta ? Ai început să foloseşti termeni importaţi din univers ?

— Înseamnă respectarea tuturor şi mai ales a individualităţilor marcate. Nu marcante — marcate. „Nu ne tăiaţi teii" sau „Acolo unde vezi un loc potrivit, sădeşte un copac". Vax ! La ei, adevărata răspundere o au numai în faţa unui centru extraterestru. Dau socoteală numai în faţa împăratului lor pentru expediţiile lor individuale.

— Dar de ce nu şi în faţa împărătesei ? l-am luat eu peste picior.

— Ei bine, atunci în faţa împărăţiei. Sigur că da, aşa este. Prin urmare, o individualitate la care participă fiecare din ei, şi pe care n-au voie s-o trădeze prin aducerea la acelaşi numitor cu noi. Dacă s-ar coborî la nivelul nostru ar fi ca şi cum noi ne-am identifica cu maşina, cu automobilul nostru, şi ne-ar bate gîndul că într-o zi vom sfîrşi la fier vechi. Îţi dai seama ce dramă umană, ce durere infinită ? M-ai înţeles ?

— Şi de ce fac toate astea... Universalii ăştia ? De ce se expun la riscuri ? Nu cumva există şi nişte — să le zicem — Antiuniversali, împotriva cărora luptă ?

— În cărţile proaste de *science-fiction* există şi posibilitatea asta. Tema a fost chiar prea mult folosită pentru că, vezi bine, e mai comod şi mai simplu să-ţi închipui o confruntare între diferite feluri de fiinţe, şi un scop simplist şi fals, cum ar fi cîştigarea supremaţiei în univers. Omul nu este şi nici nu poate fi o simplă fiinţă. Nu pot

accepta ideea unei lupte dintre două rase diferite din univers, în cazul nostru extratereştrii atacînd pămîntenii. Este vorba de o luptă dintre principiile personalităţii, între personalitatea pozitivă cu non-personalul negativ, cu condiţia ca fiecare dintre combatanţi să fie conştient de faptul că nu este altceva decît un simplu agent al centrului la care trebuie să se întoarcă. Iar dacă vreunul se consideră embrionul vreunui centru nou, va fi exemplar pedepsit pentru trădare. Este sortit pieirii.

— Şi de ce crezi că şi-ar lua cineva o asemenea răspundere ? Mai ales că nu există nici un inamic în afară de acest principiu al depersonalizării ? În definitiv, nici n-ar trebui să-i pese de principiul ăsta...

— Întrebarea este foarte bine pusă, dar şi răspunsul este la mintea cocoşului. Oricine doreşte să fie „cineva". Fiecare se vrea o personalitate, mă rog frumos. Aşa că nu poate să fie decît încîntat atunci cînd îşi ia asupra lui vreo sarcină. Îşi asumă răspunderea în dorinţa sa de a-şi exercita libertatea de voinţă. Ai înţeles ?

— Nu prea bine. Dar ia spune-mi, în izolarea asta totală, Universalul nu doreşte să ia şi el contact cu centrul, să mai primească nişte instrucţiuni ?

— Cum să nu, poate lua legătura. Dar numai în momentele de maximă concentrare. Legătura se stabileşte pe bază de esenţă telepatică, iar contactul se realizează prin unde, pe care nu le-a putut surprinde încă nici un aparat sau instrument de măsură făcut de pămînteni. Trebuie să iei o

anumită poziţie yoga pentru a dobîndi această stare deosebită.

— Ştiu, am zis. Îngenunchezi şi ţii mîinile împreunate.

— De unde ştii ?

— Mi-a povestit **un călugăr.**

Pe Forco îl umflă rîsul. Îşi dădu ochii peste cap, ceea ce la el însemna că se distrează de minune. Apoi, coniacul îl aduse la tăcere.

Aveam timp berechet să pălăvrăgim. Am mai întors cîte un gînd pe-o parte şi pe alta, pînă l-am destrămat, am comentat evenimente cruciale din istoria omenirii şi cîte un incident petrecut lîngă noi, în cîrciumă, atît cît am putut observa din poziţia în care ne aşezasem.

Principalul motiv al întîlnirii mele cu Forco fusese acela de a-i aminti că trebuia să plecăm, în curînd, în acea aşteptată excursie de documentare. Era vorba tot de depistarea unor inscripţii funerare. Teta îmi promisese şi ea, deşi în treacăt, că mă va călăuzi spre cîteva monumente cu adevărat interesante şi că-mi va vorbi cîte ceva despre ele. Părerea ei era că nimeni nu se ocupase pînă atunci să cerceteze acele morminte, nefiind nici măcar înregistrate pe undeva. Puteam foarte bine să-mi imaginez cum arăta ea în plimbările-i singuratice pe dealuri : încălţată cu ghete înalte, strîns legate de glezne, aşa cum purtau liceenele în perioada de anexiune a Bosniei şi Herţegovinei, înveşmîntată într-o fustă largă, de culoare închisă şi cu un bolero de aceeaşi culoare, cu ceva fluturînd la gît, foarte asemănător cu

o cravată. Cred că ţăranii de prin partea locului se uitau la ea ca la o rudă de-a reginei.

În ceea ce priveşte îmbrăcămintea tetei nu mă înşelasem. Zita purta pantaloni, şi sigur că aveam şi noi această parte vestimentară, deşi s-ar fi potrivit mai mult, pentru această ocazie, nişte trei sferturi tirolezi, cu ciucuraşi. Forco sosise treaz, dintr-o greşeală probabil, dar a reuşit să se îmbete imediat după aceea, chiar la staţia de benzină, în răstimpul în care îmi verificasem cauciucurile maşinii. A devenit pe loc mai comunicativ şi mai bine dispus.

Ca să ajungem la bisericuţă, trebuia să părăsim şoseaua asfaltată şi să urmăm un drumeag desfundat. Dealul spre care ne îndreptam era cam în direcţia Brestovijei, deşi foarte aproape de Zagreb. Din şosea încă, am putut zări un cimitir impunător, aşezat în panta dealului şi mărginit spre vale de tufişuri încîlcite. Biserica se înălţa deasupra lui, pe coamă. Aflasem că în apropiere se afla un sat ai cărui locuitori purtau un nume mai aparte : sînbaltazareni. Ajungeai pînă acolo pe o cărare săpată în calcar. Forco începu să ne mărturisească ce îi sugerează lui acel nume ciudat, despre oamenii din sat. La început — spunea Forco — trebuie c-au fost aici doar paznicii cimitirului, un fel de oameni blestemaţi şi binecuvîntaţi în acelaşi timp. Apoi şi i-a închipuit ca pe nişte spirite, sau îngeraşi ţinîndu-se de vîrful dealului, pentru că e locul cel mai apropiat de ceruri, ştiut fiind că îngerii sînt mereu răstigniţi pentru dragostea lor egal împărţită între cer şi pămînt. Era imposibil să nu-i apară şi asociaţia cu *ghoulele* — spiritele care se hrănesc cu le-

şuri. După atîtea povești, cînd am văzut primul sînbaltazarean — un elev de clasa întîi, coborînd cu repeziciune pantele abrupte, spre școala din vale — ni s-a părut că poartă în spate, strînse, două aripi de pterodactil, pe care le va întinde imediat ce n-o să-l mai putem vedea. Parcă-l vedeam planînd fără zgomot pînă în vale, pe covorul acela de iarbă moale, și apoi, după ce va învăța ce avea de învățat, cum își va desface din nou aripile așteptînd zefirul să-l poarte pînă sus, la cuibul lui.

Pe la jumătatea drumului mi s-a oprit motorul și mașina a pornit-o cu spatele, la vale. Am apăsat frîna de picior, am pus-o și pe cea de mînă, dar a fost în zadar. Cînd am întors capul mi s-a părut că mă prăvălesc de pe Himalaia. Fără nici un fel de menajamente în glas sau în expresie, am urlat să coboare toți cît mai repede și să pună o piatră sau orice altceva sub roata din spate. Forco o luă prin tufișuri, de parcă ar fi căutat ouă de pasăre, Zita apăru cu o uscătură de copac, în schimb teta găsi cu o repeziciune uimitoare exact piatra care se potrivea, deși aceasta era o raritate prin locurile acestea. Se pierduse, cu siguranță, din vreo căruță ce transporta la deal material de construcție, în epoca aceasta a construcțiilor avîntate, pe toate planurile. Bolovanul nu era deloc ușor, dar ea îl purtă voinicește în mîini și îl propti cu pricepere sub roata stîngă din spate. M-am simțit imediat mai în siguranță. Am pornit motorul, l-am ambalat, apoi ca un inconștient am dat drumul la frînă, dar motorul a continuat să meargă, din fericire. Am urcat cu mii de precauțiuni pînă la un loc neted. Am deschis toate portierele în așteptarea celorlalți, pe care îi lăsasem pe jos, în pantă. Mă simțeam prost — vreau să spun neplăcut — față de teta, pentru tonul ridicat cu care ordonasem coborîrea. M-am gîndit cu groază că, la întoarcere, cel mai înțelept lucru ar fi să cobor în marșarier, eu care nici în tren nu suportam să călătoresc cu spatele. Apoi mă mai simțeam vinovat față de teta pentru că o pusesem să muncească. Nu s-a întîmplat nimic din toate astea, teta se așeză senină lîngă mine, de parcă ar fi fost Iosif cînd l-a ajutat pe fierar să-și repare căruța. Cînd am ajuns spre vîrful dealului, drumul se despărțea în două : unul o lua înainte, celălalt ocolea coama, ca ghiventul unui șurub. Acesta din urmă era desfundat, pămîntul rămăsese mocirlos din cauza bătrînilor copaci, cu umbră deasă. Am constatat că aici pot să întorc mașina. Am abandonat-o cu toții acolo și am mers mai departe pe jos, spre biserică. Drumul care urca pieptiș, printre bolovani, fusese făcut din motive practice : trebuiau să urce pînă acolo cortegiile mortuare. Prin copaci atîrnau aceleași fîșii de hîrtie, pe care le mai întîlnisem, flori albe și lilă, coronițe așezate în spini. Biserica se înălța chiar pe vîrful dealului, înconjurată de o pajiște întinsă, cu iarbă verde și proaspătă. Nu ne-am mirat că am găsit și două vaci, păscînd liniștite. Puțin surprins, văcarul se retrase în partea cealaltă a bisericii, cumpănindu-și în mînă toiagul alb, din lemn de corn. Cele mai vechi morminte se aflau în partea de sus. Am trecut prin fața fiecăruia, citind cu atenție inscripțiile. În cele mai multe cazuri, acestea constau doar din nume și pre-

nume. Înspre padină erau destul de multe cavouri, dintre care unele neterminate. Teta ne-a explicat că pe vremuri cimitirul se întindea numai ca un brîu, în jurul bisericii. Nici nu era nevoie de mai mult spaţiu. Cînd s-a construit însă calea ferată şi a fost nevoie de mînă de lucru, oamenii au venit din toate părţile. Mulţi dintre ei s-au stabilit apoi aici. Satul s-a mărit, cimitirul de asemeni. Noua aşezare a luat numele de Spacini, după gara din apropiere. La început cineva a propus să se numească Sfîntul Baltazar de Spacina, dar cei din deal s-au revoltat spunînd că ei nu locuiesc în vale şi nici nu vor permite acestora să le folosească numele lor. Administraţia căilor ferate, mai puţin obişnuită cu asemenea probleme, şi-a arătat nedumerirea, respectîndu-le totuşi dorinţa. Gara Spacina avea lîngă ea un tîrg cu localuri, cu cîteva magazine de încălţăminte şi mai multe dughene cu mărunţişuri. Dar uitaseră de biserică şi de cimitir, aşa că n-avură încotro şi-şi aduseră morţii aici, ori la Sfînta Ana de Spacia, aşezată în partea opusă. Cei mai mulţi însă preferau să-şi îngroape rubedeniile aici, la Sfîntul Baltazar. De aceea atîtea nume stocaviene şi străine locului. Teta se plimba printre morminte de parcă se afla într-o expoziţie etnografică. În cele din urmă am găsit şi două morminte datînd dinainte de renaşterea naţională. Se pare că lespezile s-au păstrat numai datorită faptului că fuseseră aşezate lîngă o poartă dosnică a cimitirului, la care se renunţase, zidindu-se, cu mult timp în urmă. „Pie viator“ şi „Ecce tumulum spectabilis viri...“ se putea descifra pe un mormînt de tată. Dar mormîntul femeii sale, aşezat alături,

era cu totul altfel ca limbă şi stil, deşi textul părea dăltuit de aceeaşi mînă de meşter care mînuise şi latina :

„Mamă, de ce ai murit ?
Te-ai dus şi tu lîngă tata ?
În ziua a optăşpea după moartea lui
şi din neamul Grudna
tu ai fost ultima.

Nu departe de aceste morminte am mai găsit o inscripţie al cărei text mi s-a părut demn de reţinut prin certele sale calităţi poetice :

Pentru toată strădania şi toată truda
pînă la cei şaizeci de ani
Te-a luat mormîntul pe care l-ai urît
cu toate lacrimile vărsate din copilărie
tristeţe desculţă !
Numai milostivul Antonie ţi-a ştiut credinţa
născută Gregorić
Odihneşte-te în pace. *

Mi-am dat seama că teta încă mai are surprize pentru noi. Ne-a condus, aproape fără să ne dăm seama, în partea de sus a cimitirului. Răsărise şi soarele, se ridicase de-o suliţă, iar cerul, de la înălţimea asta, era de un albastru strălucitor. Se vedea departe, pînă spre Medvenica. Valea era încă acoperită de ceaţă, o ceaţă străvezie, albastră, astfel încît aveai impresia unei mări li-

* Epitaf autentic copiat de pe piatra de mormînt care se află în biserica sătească din Tuhlia.

niștite. În spatele bisericii rămăseseră cîteva morminte care au fost ocrotite, datorită importanței lor.

— Aici este mormîntul lui Ivan Bei Korić, cel din romanul lui Gialski ! * ne arătă teta un mormînt mai degrabă modest, înconjurat cu fier negru, forjat.

— Ei, nu este chiar așa. Eu nu sînt un Bei ! mi se adresă un bărbat în vîrstă, răsărit acolo ca din pămînt. Dar la jumătate de glumă se potrivește și jumătate de adevăr, continuă el pe un ton grav. Da, tinere prieten, pentru că rudele mele din Bosnia făceau parte, într-adevăr, dintr-o familie de Bei bogați. Așa stau lucrurile, pot să-ți dovedesc asta și cu acte.. Dar ce să-ți mai spun, că doar și dumneata ai citit destule lucruri despre beii de Korić. Nu demult s-a scris ceva despre asta și în ziarele din Bosnia. Și iarăși au afirmat că sînt Bei. Sigur, sîntem două ramuri ale aceleiași familii, știu asta, dar mă tot întreb uneori dacă aceia semănau sau nu cu acești Korić de pe-aici. Noi am fost cu toții blonzi, or fi fost și ei la fel ? E o întrebare copilărească, îmi dau seama. Dar, domnule, dacă ai ști cît de mult doresc să aflu cît mai multe lucruri despre familia mea — pentru că, așa cum îți spuneam, sîntem una și aceeași familie. Tare mi-ar fi plăcut să-l fi cunoscut pe acel întemeietor de clan care a fost Osman-Bei Korić ! Am citit cîte ceva despre el, prin cărți. Ei, tinere, veche mai este nobilimea

---

* Ksaver S. Gjalski. Begul de pe Sutla, din cartea *Sub vechile acoperișuri*, Zagreb, 1929.

asta. Eu am prin casă cel puțin zece acte emise de regii Bosniei !

De fapt, nu era ceva nou, nici neobișnuit, nici interesant pentru mine în tot ceea ce îmi povestise acest domn Korić. Asta pentru că vei găsi aici la noi, una din două familii care să-și tragă rădăcinile din Bosnia. Nu auzisem pentru prima dată așa ceva. Dar noua mea cunoștință vorbea despre toate acestea cu atîta siguranță și într-un sens atît de pozitiv, ba chiar cu dragoste și credință, încît m-a încîntat cu adevărat. Nu m-am îndoit nici o clipă de adevărul spuselor sale. Mai mult decît atît, emoția lui, pe care o simțeam autentică, mi s-a transmis încetul cu încetul și mie, astfel că între noi s-a creat la un moment dat un soi de solidaritate secretă, o legătură afectivă. Toată seara n-am vorbit altceva decît despre Bosnia și despre vechile ei familii. M-am convins repede că știa pe de rost notele de călătorie ale lui Kukuliević prin Bosnia, sau drumul străbătut de Majuranić. Mă uimea acest Korić al meu și prin faptul că vorbea în dialectul pur bosniac, deși se născuse pe dealurile Sutlei.

— Unde ați învățat, domnule Korić, să vorbiți atît de corect bosniaca ? l-am întrebat în cele din urmă, după ce oscilasem cîtva timp dacă e bine sau nu să o fac.

Mi-a mărturisit că citise cu multă atenție din Divković, Jukić și alți scriitori din Bosnia, iar pe vremea cînd serviciul îl purtase prin Slavonia, pe la Pojega avusese prilejul să învețe chiar la sursă, din graiul viu al oamenilor.

Epitaful era scris în cirilică bosniacă, textul fusese conceput de însuși Begul de pe Sutla, luîn-

du-şi ca model actele emise de regele Tamaš, iar acel INRI de pe cruce aducea aminte de un cialm turcesc. Alături de mormîntul său se afla şi cel al tatălui, Eugen de Cazin et de Cerović Banski, inscripţia de pe lespede fiind din epoca ilră. Şi cele două fiice ale lui Ivan Beg Korić — Maria şi Angelica — tot aici erau înmormîntate. Aveau un mormînt simplu, iar inscripţia era în limba germană, reprezentînd un citat din *Poemele nopţii* scrise de Putnik. Nume de Cerović nu se mai întîlnesc astăzi. Descendenţii se numesc Slamnić.

Teta rămăsese tăcută, pentru a nu tulbura ceva din solemnitatea momentului. Se îmbujorase la faţă, poate din pricina urcuşului sau poate de emoţie. Văcarul, cu toiagul său de corn, se proţăpise în spatele meu, ca un soldat croat în faţa mormîntului lui Cristos din biserica Sfîntul Ambrozie din Milano. Am rupt tăcerea citind cu glas tare, în bosniacă, tot textul. Cine a fost oare acela care îl cioplise în piatră ? „Nu se ştie nimic despre meşter", ne-a spus teta. Nu departe de aceste morminte fusese ridicat un monument al eroilor căzuţi în război, un monument avînd ca efigie un fulger stilizat, aşa cum poţi vedea în orice altă localitate. Despre trei dintre aceştia nu se ştia altceva decît că fuseseră italieni de origine.

Aventura mea cu Anita mă adusese în cele din urmă în pragul nevrozei. De cîte ori ne întîlneam şi petreceam o seară împreună simţeam cum mă apucă tremuratul, fără a mă putea abţine şi fără a găsi o explicaţie logică pentru acest ciudat fenomen. Poate că venea din frica mea permanentă

de a nu o lăsa însărcinată. Apoi mă frămîntam la ideea că i-am făcut un mare rău, dezorientînd-o şi abătînd-o de la drumul drept. Şi sincer să fiu, cel mai mult şi mai mult mă temeam de obligaţiile care decurgeau din această legătură. Mai ales acest aspect al problemei mă preocupa acum. Mă simţeam necinstit faţă de Zita, faţă de teta, fără să mai vorbim de soţul ei. Şi totuşi, simţeam mereu dorinţa de a o întîlni. Ceva mă împingea spre evadare, şi aceasta consta — de cele mai multe ori — într-un ocol mare în jurul oraşului, la volanul maşinii mele. Mă simţeam bine mai ales cînd alegeam drumul Karlovăţului, înspre nord, căci întoarcerea îmi dădea impresia că vin la Zagreb dintr-o lungă şi obositoare călătorie, dinspre mare. După atîtea hoinăreli prin oraş, începusem să cunosc aproape fiecare casă, de-a lungul traseelor mele obişnuite.

Eram cam deprimat şi pentru că nu primisem încă banii pentru traducerea *Mishimei*, lucru care m-ar mai fi echilibrat din punct de vedere pecuniar. M-am înviorat dintr-o dată cînd, într-o vineri, funcţionara de la biroul de credite m-a anunţat că avea ceva şi pentru mine. În afară de onorariul pentru traducere am mai primit încă o sumă de bani, la care nici nu mă aşteptam, din partea radiodifuziunii din Skoplije, sau poate din Priština, care-mi difuzaseră cine ştie ce piesă de-a mea. Devenisem parcă alt om şi am hotărît să-mi fac singur un cadou. Probabil că în subconştientul meu dorinţa era deja formulată, pentru că — ieşind în oraş, la cumpărături — m-am îndreptat fără să vreau spre raionul cu ciorapi. Asta era ! Îmi doream, nici mai mult nici mai

puțin, decît șase perechi de ciorapi, din cei mai scumpi ! Deci mă îndreptam spre raionul cu pricina, din marele magazin, cînd am zărit-o pe Anita. Răscolea niște lucruri, pe o tejghea. Aproape că a sărit în sus de bucurie, văzîndu-mă. În clipa aceea mi-am uitat și eu toate mustrările de conștiință. În acest mediu mercantil și prozaic lucrurile îmi apăreau în cu totul altă lumină. Nu mai existau aici nici visele mele chinuitoare, nici vreo sabie a lui Damocles în chip de infernală responsabilitate morală.

— Cum ți se par ? mă întrebă ea veselă și fără prejudecăți, arătîndu-mi niște bluze pe care și le alesese.

Erau din import, aduse din Spania, și se vindeau cu preț redus. Tot șicul consta într-un mic desen, o floricică aurie și două săbii de Toledo încrucișate, brodate cu mult gust pe piept. Și-a pus o bluziță pe bust și mi-a arătat-o. Îi venea foarte bine, poate și pentru că era brunetă și aducea cu o spaniolă.

— Îți mai lipsește un pieptăn în păr și ai să fii Carmen !

— Dar tu ce cauți aici ?

— Am intrat să-mi cumpăr ciorapi... șosete.

Mi-era cam jenă. Poftim ce cumpărături ieșisem să fac ! Măcar să le fi spus de la început șosete — parcă sună ceva mai frumos. Dar Anita, cum spuneam, era o fată lipsită de prejudecăți.

— Stai că merg și eu cu tine, doar să plătesc. Știu eu niște ciorapi frumoși și rezistenți. I-am cumpărat și soțului meu.

I-am luat pachetul cu bluzele. Știa drumul pînă la sectorul de ciorapi și a pornit-o înainte.

Avea un mers legănat și provocator. Parcă se pregătea să facă vreo șotie, despre care să știm numai noi doi. Mi-a ales la repezeală șase perechi în tot atîtea nuanțe, de la cacao cu lapte la ciocolatiu închis.

— Unde stai acum : la teta, la mama sau la soțul tău ?

— De ce mă întrebi ? Și la teta și la mama.

„De ce mă întrebi"... Nu cumva se întorsese la soțul ei ? Acum eram gelos din cap și pînă-n picioare. Îmi citise gîndul, probabil după mutra mea acră.

— Am și eu o ordine a lucrurilor, rătăcitule ! Și nu mai transpira degeaba !

Am continuat drumul prin magazin ca și cînd am fi căutat ceva anume pentru gospodărie. N-am mai cumpărat nimic. Am ieșit în stradă.

— Hai să bem ceva. Să udăm cumpărăturile.

— Hai.

Bufetul în care am intrat fusese gîndit într-un anume stil, cu lambriuri, scaune și băncuțe rustice. Dar toată acea ambianță contrasta cu culorile stridente ale halbelor împrăștiate pe mese : mov, verzi, galbene. Păcat că s-a pierdut obiceiul de a se consuma bere de butoi. Îmi amintesc cum la Poreć trona chiar pe tejghea un asemenea butoi, ca o bombă uriașă, periculoasă, cu un manometru deasupra. Din spate intra gazul printr-o țeavă, împingînd berea spre cep.

— De ce ai căzut pe gînduri ? Nu ți-s toate oile acasă ?

— Prea complicat să-ți spun. Ce bei ?

— Coniac.

— Eu aș bea o votcă.

— N-avem votcă, domnule.
— Atunci rachiu.
I-am atins mîna, ca din întîmplare, apoi am apucat-o de braţ. Aveam în mine un soi de nerăbdare.
— Nici nu ştii cît de mult îmi placi.
Şi-a băut coniacul din pahar şi mi-a spus :
— Zita este încîntată de excursie.
— Altceva n-avem de discutat ?
— Cum vă distraţi voi acolo ? Faceţi nebunii ?
— Poate că o să te luăm o dată, cu noi.
Am pornit spre oraşul vechi, trecînd prin poarta-muzeu şi coborînd pe Drumul Sofiei. Ne-am plimbat ţinîndu-ne de mînă şi fîţîind pachetele. Ne-am strecurat prin pădurice şi la o cotitură a drumului am început să ne sărutăm ca nebunii. Pachetele căzură pe jos. Mă mîngîia cu atîta patimă, încît mă mir şi acum cum n-am făcut infarct. Ne-am înconjurat de lucruri risipite : bluze, ciorapi, cercei, monede, stilouri şi ochelari.
— Ei, gata ? Mergem acasă ? Cînd ne mai întîlnim, în acelaşi decor ca şi acum ?
Mă aştepta să adun pachetele de jos şi restul obiectelor.
— Eu zic să... începui eu, stînd pe vine, dar pierzîndu-mi echilibrul mă aşezai pe pămîntul ud.
A rîs din tot sufletul, ca un copil care vede cum îi cad unui clovn nădragii dungaţi. Îmi luă din mînă pachetele, pînă cînd m-am ridicat în picioare.
— Numai cu teta te pricepi să duci conversaţii intelectuale.
— Cu tine n-am timp. Ne-ar trebui vreo şapte zile să stăm împreună.

— Şi de ce te temi ?
— Cum de ce ? Eu nu sînt un om de care merită să te legi.
— Spune mai bine că eşti omul care n-ar vrea să se lege de cineva. Mai exact spus, ţi-e frică.
— Asta e drept, am zis eu, fără să vreau.
— De parcă eu aş vrea să te leg de mine.
O vreme am tăcut. Ea îşi ştergea talpa pantofului de marginea unui şanţ.
— Hai să plecăm. Mama crede că dacă mă ţine la ea, trebuie neapărat să mă şi controleze. O cunoşti ?
Am stat şi m-am gîndit. Probabil că era doamna aceea, ceva mai în vîrstă decît Zita, care ne aducea prăjituri şi rămînea pe capul nostru.
Ne-am înţeles să ne vedem a doua zi, pe seară. M-am dus s-o iau cu maşina. Apoi am rătăcit amîndoi pe străzi, înconjurînd oraşul, lăsîndu-l în urmă. De pe colina pe care ne-am oprit, luminile din vale se vedeau ca şi cum ar fi fost risipite pe fundul unui lac liniştit. Simţeam cum dorm păsărelele, în copaci.
— Ia-ţi şi porţia asta de hrană intelectuală ! mi-a spus ironic Anita, întinzîndu-mi un alt manuscris trimis de teta.
În zilele următoare, ritmul vieţii mele se acceleră. Nu mai suspectam pe nimeni că ar vrea să-mi creeze obligaţii, nu mai eram crispat, gîndurile chinuitoare se risipiseră, somnul îmi era liniştit şi odihnitor. Întîlnirile, foarte dese, cu Anita mă reconfortau. Povestea tetei a trecut deci pe al nu ştiu cîtelea plan. Trebuie să recunosc că eram

totuşi curios să ştiu ce fel de final va găsi teta pentru povestirea ei. Paginile pe care mi le încredinţase constituiau probabil ultimul episod. De altfel, eram tentat să cred asta şi datorită numărului redus de file. Însemna că evenimentele, descrise în povestire, se precipitaseră.

Dimineaţa, în zori, sau după-amiaza, mai tîrziu, la orele cînd pînă nu demult îşi făceau apariţia înfricoşătoare bombardiere, oamenii începură din nou să deprindă gustul plimbării. Ieşiţi din întunericul beciurilor, cu teamă, învăţau iarăşi să se bucure de soare şi lumină, de ceasurile acelea tihnite petrecute în port sau prin poienile din jurul orăşelului. Chiar vremea a înţeles să participe la liniştirea lucrurilor: zilele erau senine, deşi nu foarte călduroase. În amurg, vîrfurile munţilor se decupau pe cer cu reflexe albăstrii, aşa cum are numai vinul vechi şi bun, cînd îl priveşti în lumină. Pe crestele acelea neumblate mai rătăceau încă fiare înfometate. Chipeşii, rotofeii ustaşi de odinioară, acum sălbăticiţi cu totul, cu bărbi încîlcite şi haine slinoase, cu arme nemţeşti în mînă, pîndeau la răspîntii de munte. Tinerii care urcau să aducă gheaţă din peşterile adînci şi întunecate ridicau miraţi mîinile atunci cînd îi somau acele arătări cu chip de om. Nu voiau altceva decît hrană. Cu chipurile supte, semănînd cu puştile lor negre şi descărcate, se năpusteau hămesiţi asupra traistelor cu mîncare, abandonate. Era de mirare că nu ajunseseră încă să mîrîie şi să se încaiere între ei, ca lupii. Cînd tinerii abia se mai vedeau jos, în vale, jerpeliţii ustaşi începeau să strige, cu ură, mereu aceleaşi cuvinte:

„Spuneţi-le la toţi că nu ne predăm nici morţi, chiar dacă nemţii au capitulat! Şi altă dată o să vă tăiem gîtlejurile ca la cocoşi, la toţi!" Flăcăii rîdeau acum de se prăpădeau, ca de nişte caraghioslîcuri. Intraseră în orăşelul lor liniştit, erau aproape de casă şi nu le mai era teamă.

Vecinii i-au arătat Anei compasiunea lor, prin păstrarea unei tăceri înţelepte. Acolo, la înmormîntare, sprijinită de braţele fratelui ei, înconjurată de rudele lui Vojko, Ana trecuse dincolo de limitele durerii. Se gîndea la lucruri absurde, dar pe care — atunci — le considera fireşti şi necesare. Era preocupată dacă Vojko are acolo destul aer, se gîndea ce să-i pregătească de mîncare, atunci cînd el se va întoarce, ca de obicei, acasă. Apoi şi-a pierdut cu totul cunoştinţa şi în starea aceea de leşin a urmat convoiul, purtată de ceilalţi.

Doliul îi stătea bine, căci şi altădată purtase culori închise, chiar şi negru. Mama o sfătuia, cu înţelegere şi delicateţe, cum trebuie să se poarte ca o văduvă. Seara mai ales, Ana vorbea cu Vojko, conştientă de dubla lui existenţă de acum. Era în mormînt, dar şi aici, lîngă ea, prin tot ceea ce îi amintea de el. Pleca la cumpărături şi continua să cumpere ca pentru doi, se învîrtea prin bucătărie şi cînd venea ora mesei aşeza ardeii iuţi pe masă, trecea în sufragerie şi rămînea nemişcată, ca şi cum ar fi ascultat ce se mai întîmplase pe la spital, ce operaţie reuşită mai avusese Vojko. Ritmul vieţii ei era acelaşi, totul părea să nu se fi schimbat.

În fiecare zi, pe vreme frumoasă sau pe vreme rea, Ana se ducea la mormîntul lui. Brazii își așterneau acolo umbra lor ocrotitoare, încît puteai rămîne și în zilele cele mai călduroase, cînd iarba începea să miroasă a fîn și greierii cîntau a secetă și dinspre mare adia o boare abia simțită, cu mirosuri de alge. Se ducea la ora cînd el ajungea acasă și începea să-i povestească despre tot ceea ce îl preocupa. Acele ceasuri de tihnă încerca Ana să le reînvie acum, cu deosebirea că ea era aceea care îi vorbea, iar el asculta, trimițîndu-i uneori un semn de înțelegere și încuviințare, printr-o boare mîngîindu-i părul, sau printr-un trosnet de creangă uscată.

Nu se gîndise niciodată pînă atunci la existența lui Dumnezeu, sau a unei vieți de dincolo de moarte. Poate doar atunci, cînd șuierau bombele în jurul ei, făcînd-o să-și dea seama cît de absurdă poate fi uneori viața. Avea în ea o credință potolită, blîndă, se ducea cu regularitate să se roage și să se spovedească înainte de Paște, cînd își mărturisea cele cîteva păcate mărunte și asculta cuviincioasă predica bătrînului preot, despre zilele cu și fără roadă, despre fericirea vieții în doi. Acum a simțit dintr-o dată dorința de a mai vedea biserica aceea în care pășise cu Vojko de mînă, mireasă. A intrat însoțită de fratele ei și i se păru că nu mai recunoaște nimic din ceea ce fusese altădată. Chipurile din icoane, atunci luminoase și părînd să-i dea binecuvîntarea, o priveau acum trist; altarul în fața căruia își juraseră credință, era în ziua aceasta întunecat. Totul i se păru în doliu. Așteptă să se termine

slujba și se spovedi. Apoi se întoarse acasă și plecă la cimitir. Trebuia să-i povestească lui Vojko totul. Credea din ce în ce mai mult în existența sufletului, după moarte. Duhul lui Vojko trebuia să se atingă, într-un fel sau altul, de această margine de mormînt în care-i odihnea trupul.

La un moment dat a simțit că nu este singură în cimitir. Întîi crezu că venise fratele ei să o ia acasă. Se întoarse încet și văzu nu departe de ea, aplecat și el peste un mormînt, un bărbat tînăr, necunoscut. După cîteva zile îl întîlni din nou la acel mormînt, calm și liniștit ca un soldat de strajă. Nu putea să-l vadă bine. A observat apoi că venea doar în anumite zile, la ora prînzului. Sosea întotdeauna înaintea ei și pleca mai tîrziu decît ea. A dedus din asta că tînărul venea de undeva, mai de departe, cu vaporul probabil. Nu-l văzuse prin oraș, de fapt nici nu prea mai ieșea, dar nici n-ar fi putut să-l recunoască, pentru că nu-i văzuse bine nici chipul, nici mersul.

Fără să-și dea seama, Ana începu să fie preocupată de înfățișarea ei. Își ruja foarte ușor buzele palide, își mai punea cîte o podoabă discretă la rochia sa de doliu. Cînd ploua, nu mai uita să-și ia de-acasă umbrela aceea neagră, dar aproape cochetă.

In ziua aceea, cînd se împlinise un an de la plecarea lui Vojko, începuse de dimineață să fulguiască ușor, dar spre prînz norii se risipiră și totul fu învăluit într-o lumină puternică și strălucitoare. Bănuia prezența tînărului și parcă de cînd lumea se aflau acolo, la aceeași distanță și

în aceeași poziție. Simțea privirea lui, așeza flori pe mormîntul lui Vojko și o făcea cu gesturile controlate ale femeii care se știe privită. Aproape împotriva voinței ei, își ridica din ce în ce mai des ochii de pe placa cenușie, cu numele lui Vojko încrustat acolo pentru totdeauna, și privea spre mare. În sufletul Anei se transforma ceva, încetul cu încetul.

Se gîndi să nu mai vină la mormînt, simțea că vine la un fel de întîlnire. Își imaginase, într-un timp, că tînărul acela era chiar Vojko, întruparea lui. O vreme a încălzit-o gîndul ăsta, dar l-a îndepărtat repede, ca pe o minciună. Și totuși... Și totuși îi făcea bine prezența aceea tăcută, din cimitir. Nu se simțea stingherită atunci cînd el o privea, pe sub gene. Și iată, gîndindu-se la asta, o bucurie caldă i se revărsa în suflet. Să fie un păcat ? Să fie o binecuvîntare ? Pleca spre locul mîhnirii și bucuriei ei, știind că îl va întîlni acolo pe el.

O asemenea întorsătură a lucrurilor mi s-a părut de-a dreptul neașteptată, ba chiar stranie. Dacă sublimarea acelei situații de oraș mic — cu tragediile lui, cu suferințele lui mute, cu amorurile, căsătoriile și patimile sale — mi se păruse verosimilă, acest final, însă, mă dezorientase cu totul. Și totuși, trebuie să recunosc un lucru evident : teta dovedise o adevărată măiestrie de combinație. Puteam fi sigur că se va naște ceva și din vizita noastră la cimitirul pterodactilic, și că ea va fi în stare să culeagă din cotidian orice fapt banal și, să-l înscrie în afara timpului.

Priveam la manuscrisul din fața mea ca la un papirus ce ar fi ascuns o mare taină, dar a cărui scriere îmi rămînea necunoscută. Povestirea tetei, ca narațiune în sine, nu avea nimic neobișnuit, poate cu excepția acelui final imprevizibil. Mie, însă, îmi crea un sentiment ciudat, de ceva deja cunoscut. Era ca și cum peste niște întîmplări trăite de mine, cu mult timp în urmă, s-ar fi așternut uitarea, rămînînd doar în memoria mea afectivă, ca simple stări. Îmi părea, la un moment dat, că-mi recunosc acolo frînturi de gînduri sau cuvinte pe care le mai rostisem și eu cîndva, pentru ca imediat, în clipa următoare chiar, să nu mai am această certitudine. Mi-a trecut prin gînd, absurd, că povestirea aceea nu este decît un pretext pentru a-mi transmite, printre cuvinte, un tainic mesaj. Și mi s-a mai părut că acea poveste de dragoste este țesută iscusit din vorbe înșelătoare, subțiri, cenușii.

Mă cuprinsese un fel de teamă, ca o tristețe care te copleșește uneori, fără nici un motiv. Afară se înserase și propria-mi casă devenea, încetul cu încetul, un cotlon întunecat și plin de primejdii. Obiectele își pierdeau conturul, mărindu-se amenințător și respirînd sacadat, asemeni unor monstruoase ființe subacvatice. Pereții camerei înaintau și ei, gata să mă înăbușe. Mi-am șters fruntea de sudoare, am înșfăcat o haină și am ieșit în stradă. Aerul rece al serii mi-a mîngîiat tîmplele ca o mînă protectoare pe fruntea încinsă de febră a unui bolnav.

Am colindat cîtva timp pe străzi, fără nici o țintă și fără nici un gînd anume, pînă cînd am constatat că pașii mă purtaseră pînă în fața casei în care locuia Zita. Și mătușa ei, bineînțeles, teta care se infiltrase încetul cu încetul, cu povestirea-i duioasă, în gîndurile mele. Întîmplător ajunsesem aici, sau mînat de cine știe ce dorință venită din subconștient ?

Ferestrele erau luminate, semn că erau acasă și că nu se culcaseră încă. Am sunat și incredibil de repede, ca și cum aș fi fost așteptat, mi-a deschis Zita. Avea un zîmbet complice căruia nu-i prea înțelegeam rostul :

— Teta a presimțit că vei veni în seara asta. Anita a rămas și ea, la noi.

— Și Anita a presimțit că vin ?

— Îhî, toată lumea *știa* că vii !

Am avut sentimentul că mi se pregătește o farsă ; ba mai mult decît atît — că în jurul meu se țese un adevărat complot. Și mai trăiam sentimentul confuz că eu însumi mă aflu printre complotiști. Am intrat crispat în sufrageria slab și odihnitor luminată, de la un singur bec montat într-un sfeșnic vechi. Teta ședea într-un fotoliu și avea ținuta rigidă a omului care și-a studiat gesturile înainte de a-și primi oaspeții. Era toată îmbrăcată în negru și lucrul acesta m-a înfiorat, nu neapărat datorită culorii, ci pentru că îmi amintise de ceva cunoscut.

— Bine ați venit, domnule Flaks ! mă întîmpină teta, cu un surîs blînd și cald, fără însă a-și schimba poziția.

— Mă tem că am venit la o oră cam nepotrivită, și în plus — neanunțat, m-am scuzat eu.

— Nici o oră nu este nepotrivită pentru niște oameni cu preocupări comune.

— Vă ocupați și de studiul limbii vechi ? am încercat eu să pun lucrurile la punct, cu o ironie nu prea subtilă.

— Știți foarte bine că nu mă interesează asta. M-am gîndit la literatură.

Am luat loc pe canapeaua aceea îngustă, pe care o știam și pe care mi-o indicase acum teta, cu un gest al mîinii. Zita dispăruse nu se știe unde, Anita nu se vedea nicăieri. Rămăseserăm numai noi doi, așadar, cu preocupările noastre comune.

— Am constatat, citindu-vă povestirea, că știți să faceți literatură. Cu mare iscusință...

— Cu alte cuvinte, literatura mea este un simplu meșteșug ?

— Eu așa cred : că a fi scriitor înseamnă a stăpîni o meserie foarte dificilă și complicată. Am spus-o cu admirație.

— Dar eu nu simt asta ca un compliment.

— De ce nu ?

— Pentru că literatura este creație, nu meșteșug.

— Dacă prin creație înțelegeți talent, atunci este și una și alta.

— Creație în sens de „facerea lumii". Ea este unică și irepetabilă. Lumea pe care o zămislești, din imaginație, este tot atît de adevărată, ba chiar mai adevărată decît viața însăși.

— Convingerea mea este că nu poate fi decît o oglindă a realității, mai mult sau mai puțin fidelă. De fapt, chiar dumneavoastră porniți de la o experiență de viață, de la niște fapte reale, pe care le transfigurați artistic, desigur, dar rămînînd aceleași în semnificația lor.

— Ce semnificație poate avea piatra din care este cioplită o statuie ?

— Aduceți argumente din alt domeniu, or scrisul este altceva. Și ca să-mi continui pledoaria, vă mărturisesc că eu însumi m-am recunoscut, într-un fel, în povestire ; nu ca personaj, bineînțeles, ci prin cîteva frînturi de frază, prin cîteva gînduri ale mele pe care le-am regăsit acolo, schimbate doar în felul de a le spune. Așa că nu este vorba doar de imaginație.

Teta mă fixa cu un zîmbet uimit, de parcă ar fi surprins-o perspicacitatea mea. Așteptam să mă contrazică, dar ea rămase tăcută. Am simțit, prin asta, că dorea să continui.

— De fapt, ce este cu personajul principal din povestirea dumneavoastră ? Ana este un personaj real, sau imaginar ?

— Eu așa zic, că este imaginar. Chiar dacă amintirile mele...

S-a oprit brusc, privindu-mă jenată, de parcă ar fi rostit, fără voia ei, un gînd care n-ar fi trebuit să fie dezvăluit.

— Vedeți, Ana este născută — în mare măsură — din propria dumneavoastră experiență de viață !

— Poate că da, într-un fel. Oricum, ea trăiește mai adevărat decît un personaj din — ceea ce numim — realitate.

— Mai adevărat decît dumneavoastră ?

A confirmat printr-o mișcare a capului. Părea copleșită de tristețe, și în clipa aceea am regretat că o tulburasem cu o astfel de întrebare.

— Spre deosebire de mine — îmi mărturisi teta, în șoaptă — Ana a avut curaj...

— Cînd ? Cînd a avut curaj ?

— Atunci cînd nu a mai putut să trăiască în amintire.

— „Nu a mai putut“... Însăși formularea contrazice ideea de curaj.

— Pentru că așa ne-am obișnuit să vedem lucrurile. Considerăm curaj doar atitudinea ieșită din comun ; dar curaj poate însemna și hotărîrea de a-ți urma propriile porniri, în ciuda oprobiului public.

— Dar devotamentul față de amintirea soțului ? Nu este mai firească și mai demnă de admirat o astfel de atitudine ?

— Vojko este întruchiparea iubirii, poate fi vorba chiar de o dragoste nemărturisită — să nu uităm că discutăm despre literatură. Cît despre devotamentul față de o amintire, așa cum v-ați exprimat, așa ceva nu există. O amintire poate rămîne întotdeauna luminoasă, dar nevoia de devoțiune se manifestă numai atunci cînd există un subiect al ei, o ființă vie.

— Este, totuși, o renunțare...

— Gestul poate fi numit oricum. Eu — repet — îl numesc curaj. Curajul de a renunța, de a te retrage la timp dintr-o situație falsă. Aceasta este adevărata față a curajului !

Teoretic, teta avea dreptate. Și totuși, simțeam nelămurit că ceva nu este în regulă, că tot raționamentul ei pleca de la niște premize... false. Am privit-o atent. Rămăsese pe gînduri, și așa, îmbrăcată cu rochia aceea neagră, lăsa impresia unei femei îndoliate, abandonată în amintiri. Și dintr-o dată am înțeles : ofilita fecioară din fața mea, căreia nici domnișoară, nici doamnă nu îndrăzneai să-i spui, *își închipuia doar propria-i viață*, așa cum ar fi trebuit să fie. Viața ei adevărată era numai în acel manuscris, adică în micul ei univers imaginar pe care singură și-l crease. Își obliga personajul să trăiască așa cum nu avusese ea însăși curajul să trăiască. Mi-a fulgerat prin minte un gînd, dar mi s-a părut atît de absurd încît l-am alungat imediat. Am încercat, de fapt, să-l alung. Degeaba, rămăsese în mine ca un ghimpe sîcîitor. Poate de aceea am și continuat discuția, deși aș fi dorit să mă aflu oriunde, în altă parte.

— Și tînărul acela... din cimitir... ce întruchipează ?

— Viața adevărată. Revenirea la viață, printr-o nouă iubire. Personajul poate fi oricine. Chiar și dumneata, domnule Flaks !

Asta era, deci ! Femeia aceea era îndrăgostită de mine, poate fără să-și dea seama, prin intermediul personajului ei ! M-am înfiorat. Trăia

în ficțiune și o considera drept viață. „Viață adevărată“ ! Și umbra mea, fără ca să știu și fără ca să vreau, se mișca prin lumea aceea imaginară, mînuită ca o marionetă ! Aveam senzația că mă aflu în plin coșmar. Am auzit atunci — nesperată salvare — vocea Anitei, care intrase cine știe de cînd, fără ca eu să fi observat :

— Numai cu teta ai discuții intelectuale !

Mi-am luat rămas bun, în grabă. Voiam să ajung cît mai repede afară, în stradă. Conducîndu-mă prin coridorul întunecos, Anita mi-a șoptit la ureche, chicotind :

— Unde ne întîlnim mîine ?

— Ai divorțat ?

— Ce-ți veni ? mă întrebă, contrariată.

— N-o să ne mai întîlnim, Anita...

— Am simțit eu că ești un laș, Flaks !

— Nu e lașitate. Totul trebuie să fie limpede și curat. Trebuie să trăim frumos și drept, Anita. Acesta este curajul adevărat. Aceasta este adevărata față a curajului !

Am respirat adînc aerul tare al nopții. Am pornit pe străzi, cu bucuria abia reținută a celui care tocmai și-a revenit, după o boală lungă. Ca și cum asta mi-aș fi dorit de multă vreme, am intrat în prima crîșmă pe care am mai găsit-o deschisă la ora aceea. Un ospătar aproape adormit mi-a adus o halbă de bere și toți micii care-i mai rămăseseră, sleiți. Am înfulecat cu o poftă pe care n-o avusesem niciodată. Și dacă cei cîțiva mușterii întîrziați acolo n-ar fi fost prinși într-o discuție atît de zgomotoasă, m-ar fi putut auzi vorbind de unul singur : „Viața, dragă domni-

șoară, nu este o povestioară scrisă frumos într-un caiet ! Nu este, și gata, stimată doamnă ! Viața nu este literatură, cucoană !"

Am mai strigat după încă o halbă de bere.

Ajuns acasă, în toiul nopții, m-am îndreptat direct spre telefon. Am făcut o comandă fulger cu Brestovija. La capătul celălalt al firului l-am auzit căscînd pe Lucium. Nici nu m-am mai gîndit să-i cer scuze pentru ora aceea nepotrivită.

— Ascultă, Lucium, mai e liber postul ăla de profesor ?

— Acuma, noaptea ?

— Spune-mi repede, că n-am timp !

— Ai băut ceva ? Cred că nu vorbești serios ?!

— Am băut o bere și am mîncat vreo șapte mici. Dar vorbesc foarte serios.

— Postul e liber, ți-am spus doar ! Hai, Flaks, tot nu-mi vine să cred ! Chiar vrei să te înmormîntezi în tîrgul ăsta ? Vrei să te retragi aici ?

— Vreau, bătrîne, sigur că vreau. Păi tocmai asta-i adevărata față a curajului : să te retragi la timp dintr-o situație falsă !

Am închis telefonul, lăsîndu-l pe Lucium fără replică. Oricum, nu cred că ar mai fi avut vreuna. Mi-l și închipuiam în pijama, uitîndu-se nedumerit la receptor și scărpinîndu-se gînditor în cap.

În vechea mea valiză mi-am aruncat cîteva cămăși, cele două cravate și toate perechile de ciorapi de culoarea cafelei cu lapte. Deasupra, mi-am așezat cu grijă singurul costum bun. Mi-am aprins o țigară, am tras două fumuri și am stins-o în scrumiera aceea crăpată, pe care nu mă îndurasem niciodată s-o arunc. Nu mai era timp s-o vîr și pe ea, în valiză. Am privit în jur și am ieșit, fără nici o părere de rău. Pînă și motorul mașinii era bucuros, a pornit de prima dată, la automat. Pomii de la marginea șoselei goneau în urmă, de parcă i-ar fi fugărit cineva. Aveam în mine un soi de nerăbdare și simțeam o bucurie ciudată. „La naiba, spuneam, cu inscripțiile mucezite de pe pietre funerare ! Ducă-se naibii toate trăirile contorsionate și traiul lînced de pînă acum ! Viața nu e literatură scrisă de domnișoare bătrîne ! Viața e frumoasă, băieți !"

Se lumina de ziuă cînd am intrat, cu toată viteza, în Brestovija. Fredonam o melodie pe care o compusesem atunci. Începeam o viață nouă.

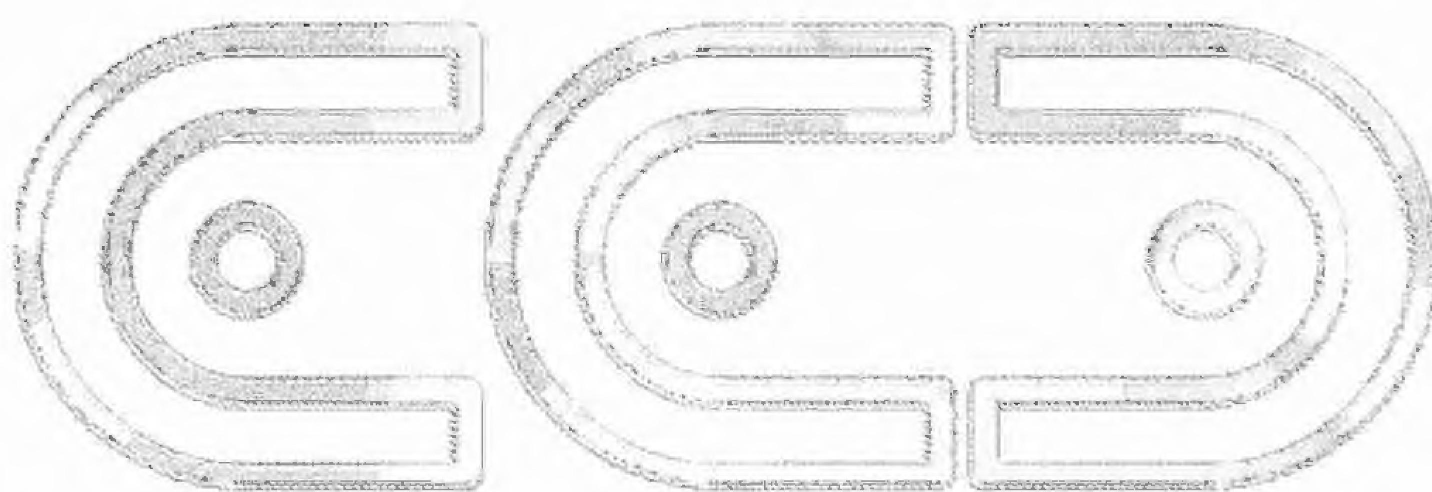
Lector : OLGA JORA
Tehnoredactor : ELENA POPESCU

*Tiraj 10 110 ex. broşate. Bun de tipar 10.12.1979.
Coli tipar 5.*

Tiparul executat sub comanda
nr. 602 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
Bucureşti,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

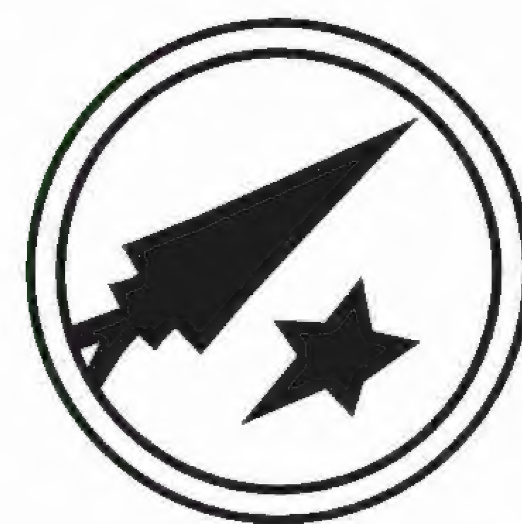
Anonim

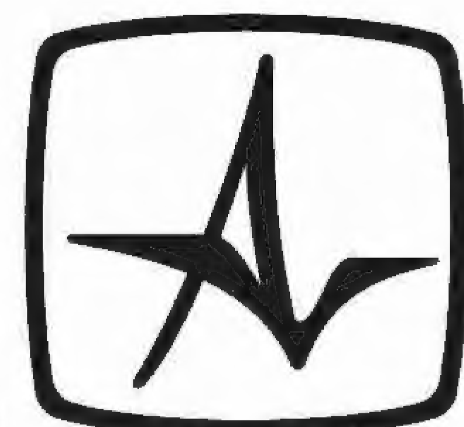
și

CAT Graur

Antwerpen

2024